

**MATERIAL LEXICAL INEDIT DIN VERSIUNEA
„MILESCU” REVIZUITĂ A VECHIULUI TESTAMENT
(MS. 45 DE LA BIBLIOTECA FILIALEI DIN CLUJ
A ACADEMIEI ROMÂNE)**

EUGEN MUNTEANU*

Deși persistă încă multe lacune de informație, istoria complicată a elaborării, în diferite etape, a textului primei versiuni românești integrale a Bibliei (*Biblia de la București*, 1688) este astăzi mult mai bine cunoscută decât în trecut. Grație unor contribuții filologice care s-au acumulat în timp, începând cu B.P. Hasdeu, continuând cu Nicolae Iorga (1916), Virgil Cândea (1979), N.A. Ursu (1976, 1985, 1988, 2003) sau Alexandru Andriescu (1988), suntem astăzi în măsură să reconstituim cu destulă precizie parcursul versiunilor și al revizuirilor succesive ale textului biblic până în momentul în care acesta se tipărește la București, în anul 1688. Nu îmi propun în acest articol să reiau sinteza unor vechi discuții, pe care am făcut-o deja cu alt prilej (vezi Munteanu 2008), ci doar să pun în valoare un vechi text românesc, de o importanță culturală unanim recunoscută, dar a cărui bogăție documentară excepțională a fost foarte puțin exploatată în practica cercetării filologice și în literatura de specialitate (studii biblice, istoria limbii române literare, lexicografie, dialectologie etc.). Este vorba de versiunea integrală originală a *Vechiului Testament* în limba română, cuprinsă în Ms. 45, păstrat la Biblioteca Filialei din Cluj a Academiei Române¹. Manuscrisul reprezintă o copie îngrijit realizată de un copist muntean, Dumitru din Câmpulung (care se iscălește „Dumitru Dlăgopolscom”), între anii

* Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide” al Academiei Române, Iași, str. Th. Codrescu, nr. 2, România.

¹ Textul se află în curs de editare, alături de textul *Bibliei de la București* și de cel din Ms. 4389, cu un amplu aparat critic, în cadrul seriei *Monumenta linguae Dacoromanorum – Biblia* (1688), la Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Separat, sub coordonarea subsemnatului, se află în curs de finalizare o ediție critică completă a acestui manuscris, proiect finanțat dintr-un grant CNCS (PCE-IDEI, cod 1578), cu titlul *Prima traducere românească a Septuagintei, operă a lui Nicolae Milescu (MS. 45 BAR Cluj). Ediție critică, studii lingvistice și filologice*.

1683 și 1686², la comanda lui Theodosie Veștemeanu, mitropolit al Țării Românești, care a fost probabil și primul său posesor. Manuscrisul este scris într-o chirilică cursivă semiuncială, cu înălțimea literelor inițiale majuscule de 6 mm, iar a minusculilor de 1 mm. Textul este dispus pe două coloane, oglinda paginii normale fiind de 25,7 cm (lungime) și 14 cm (lățime). Numerotarea originală, cu litere chirilice, merge de la 2 la 906³. Alături de obișnuita prefață dedicatorie a copistului (*Cuvântu înainte cărții aceștia către preasfințitul mitropolit*), plasată la începutul codicelui, între paginile 907 și 910 mai găsim un lung și erudit *Cuvântu înainte către cititori*, urmat de *Doslușirea cărții aceștia cum vei putea să o înțelegi, citindu-o mai pre ușor*. Aceste elemente „paratextuale” au fost în mod evident preluate de copist din textul pe care l-a transcris și elaborate anterior de o persoană cu o pregătire cărțurărească superioară. Pe lângă indicarea surselor traducerii, este menționat „izvodul lui Necoláie”, sintagmă care trimite, după cum a fost dovedit definitiv, la persoana lui Nicolae Spătarul Milescu, autorul versiunii românești inițiale a *Vechiului Testament*⁴. Prin coroborarea datelor de aici cu cele din

² Aceasta este datarea propusă de Virgil Cândea, care avea convingerea că revizuirea traducerii lui Milescu s-a făcut la București (vezi Cândea 1979: 110–111). Alexandru Andriescu este de părere că ar trebui „să fixăm data posibilă a executării manuscrisului copiat de Dumitru înainte de 1683, poate pe la începutul celei de-a doua păstorii a lui Teodosie Veștemeanul în Țara Românească (1679)” (Andriescu 1988: 18).

³ Datele tehnice de mai sus ne-au fost furnizate cu amabilitate de dl prof. dr. Ioan Chindriș, director al Bibliotecii Filialei din Cluj a Academiei Române, din catalogul analitic al Bibliotecii (în curs de publicare). Îi mulțumesc dlui profesor Chindriș și pentru generozitatea cu care ne-a permis accesul direct la Ms. 45.

⁴ Iată acest important pasaj, *in extenso*: „Iară Nicoláie, vrând să aducă și el cartea aceasta den elinie la rumânie, nefiind altă dată scoasă la rumânie, au socotit și au ales un izvod carele-i mai ales decât toate altele, tipărit în Frangofort și ales foarte bine pre limba elinească, și dedesupt cu multe arătări și cuvinte puse cum le-au tălmăcit alții. Ci măcar că deși zice el că pre lângă izvodul acesta au avut și izvodul slovenescu și letenești și au avut și alt izvod letenescu, ce au fost scos de curând den limba jidovască, ádecă den izvod jidovăscu, așa scrie el la prêdoslôviia lui, și au scris și cêle precum să află la letenie și cêle precum să află la slovenie și însemnările și tălmăcirile cêle ce să află mai jos la izvodul acel grecescu, zice că le-au pus tot cu însemnări pre de margine, dară n-au pus nice unele de acêstea la izvodul lui; că au început să facă și acêstea la capul dentâi, la *Bitie*, dar mai d-apoi pentru neașezământul vremilor s-au lăsat și n-au făcut nice unele de acêstea. Ci neafându-le noi întru izvodul lui acêste însemnări ce mai sus zisem, nice noi nu le-am pus, ci precum s-au ținut el tot de temei, așa și noi am urmat lui.

Și iară mărturisêște el de zice că de cel slovenescu nu s-au ținut, că numai acest izvod iaste slovenescu care acum să află tipărit la Óstrov, și zice că pre bogate locuri adaoge și la multe și scade, după cum mêrge ceastă elinească. Și pentru *A patra carte a Ézdrii*, ce să află în cea slovenească scrisă, care carte în Bibliile elinești nu să află scrisă, ci nu știm de unde să să fie aflat cartea aceasta să să fie tălmăcit, ci pentru acêea nefiind elinêște scoasă, nice rumâ- [909/1] nêște nu s-au scos, pentru că multe cărți sânt oprite de bisêrică să nu să citească.

Iară și noi pre lângă izvodul lui Necoláie am mai alăturat și alte izvoade grecești, pren care izvoade fost-au unul carele au fost tipărit la Englitéra, ci și acesta nu să potriviiia cu cel de la Frangofort, pentru căci pren bogate locuri adaogea și pren bogate locuri lipsiia, nu veniia cu cestalalt; pentru acêea lipsele nu s-au socotit, iar adaosele s-au pus precum vom face doslușirea mai jos cu însemnări. Și așa am venit cu acela izvod până la *Paralipómenon dentâi*, și apoi aflând și noi izvod

predoslovia de la Ms. 4389, unde Milescu este din nou menționat, precum și cu alte date și referințe documentar-istorice, ajungem, în sinteză, la următoarea succesiune a faptelor care au condus la elaborarea textului de care ne ocupăm.

După studii de bună calitate la școala Patriarhiei din Constantinopol și după efectuarea câtorva mici traduceri din greacă și slavonă, viitorul cunoscut erudit român Nicolae Spătarul Milescu (1636–1708) a primit, din partea voievodului Grigorie Ghica, misiunea de reprezentant (capucehaie) al Țării Românești pe lângă Înalta Poartă de la Istanbul. Aici, între anii 1661 și 1664, Nicolae Spătarul Milescu a efectuat traducerea integrală, din greacă în română, a *Vechiului Testament*. Ca izvod principal a fost folosit textul *Septuagintei*, într-o ediție filologică apreciată în epocă, tipărită la Frankfurt am Main, în anul 1597, de un erudit cu orientare protestantă (calvină). Nu cunoaștem motivele care l-au determinat pe tânărul cărturar moldovean Nicolae Spătarul Milescu (avea 25–27 de ani!) să își asume o asemenea dificilă misiune, nici dacă a existat un „comanditar” al lucrării. În condiții necunoscute, manuscrisul olograf al traducerii a ajuns la București. Părerile specialiștilor privitoare la parcursul manuscrisului traducerii lui Milescu sunt divergente. Potrivit unei opinii mai vechi a lui B.P. Hasdeu, textul traducerii milesciene ar fi ajuns în Țara Românească, în posesia lui Șerban Cantacuzino, viitorul voievod, cunoscut ca prieten al lui Milescu, cu care acesta fusese coleg de școală la Istanbul. În opinia altor cercetători, în special a lui N.A. Ursu, manuscrisul a ajuns la București în mâinile ierarhilor locali, care, se pare, fuseseră cei care îi comandaseră lui Milescu traducerea. După ce a servit ca sursă de inspirație, între anii 1665 și 1672, pentru autorul anonim al unei alte versiuni a *Vechiului Testament*, cuprinsă în Ms. (BAR) 4389, textul inițial al lui Milescu a fost trimis de mitropolitul Țării Românești, Teodosie Veștemeanul, în Moldova, omologului său, mitropolitul Sava I. Acesta ar fi încredințat lui Dosoftei, care se făcuse deja cunoscut ca un erudit, revizuirea traducerii lui Milescu. Există și o a treia ipoteză, emisă de Alexandru Andriescu, potrivit căruia Nicolae Spătarul Milescu și-ar fi putut păstra cu sine opera, lucrând mereu la finisarea traducerii, după întoarcerea acasă, în Moldova. Atunci când s-a decis să părăsească definitiv țara, în anul 1668, începându-și astfel un lung periplu, mai întâi la Constantinopol, apoi în Occident și, în cele din urmă, în Rusia, Nicolae Spătarul Milescu și-ar fi încredințat opera lui Dosoftei, de care îl lega o prietenie solidă, atestată de o corespondență consistentă între cei doi (vezi Andriescu 1988: 13–14).

Versiunea rezultată din diortosirea lui Dosoftei ar fi fost luată cu sine de Mitrofan, colaborator apropiat al lui Dosoftei, când, în anul 1686, acesta s-a

grecescu, altul de cèle den Frangofort, dupre care au scris și Necoláie, am urmat aceluia pentru tocmala greșalelor și pentru tocmirea soroacelor și [909/2] deplinirea cuvintelor și întăritura óxiilor den cât am putut, și izbrânirea stihurilor precum le vei vedea scrise tot pre de margine; și încă am pus și mărturiile cuvintelor prorociilor den cea slovenească, tot pre margine, neavându-le cèle grecești; pentru căci izvodul lui Necoláie, pentru degraba scriindu-l, n-au pus nici unile de acéstea, ci era pentru neîntocmirea lui foarte cu greu a să înțelêge vorba tălmăcirea și abaterea cuvintelor” (citez după transcrierea mea, în manuscris).

refugiat la București (vezi Ursu 1985: 44 și urm.), după exilarea în Polonia a patronului său, Mitropolitul Dosoftei. Amintesc detaliul semnificativ că Mitrofan, fost episcop de Huși și viitor episcop de Buzău, semnează, în calitate de tipograf, ediția tipărită la București, în 1688, a *Bibliei*⁵. Compararea textului din Ms. 45 cu cel al tipăriturii bucureștene de la 1688 indică evidența faptului că cea mai mare parte din traducerea lui Milescu, revizuită de un moldovean, a fost preluată de diortositorii munteni, frații Șerban și Radu Greceanu, singurii care își atribuie în mod explicit lucrarea⁶, alături de alți „ai noștri oameni ai locului”, al căror nume voievodul Șerban Cantacuzino, semnat al amplului cuvânt introductiv la *Biblia* de la 1688, nu socotește de cuviință să le menționeze⁷.

Efectuarea traducerii efective de către Nicolae Spătarul Milescu a întregului *Vechi Testament* este dovedită și de mărturii explicite ale unor contemporani. În anul 1720, într-o bibliografie a literaturii neogrecești publicată la Hamburg în limba latină, eruditul grec, din Moscopole, Dimitrie Procopiu a pus în circulație informația că „Nicolae din Moldova, protospătar al domnului Moldovei sau prim purtător de armă, a tradus scrierile sacre în limba vernaculară a dacilor și ungarovalahilor, cu care a obținut foloasele de a fi citite mereu în bisericile acelora de către fiecare”. Trei ani mai târziu, în 1723, mitropolitul Gheorghe al Moldovei scria despre Milescu Spătarul că „au tălmăcit și Biblia din limba elinească pre limba românească, când au fost la Constantinopol capichiaia lui Grigorie voievod, domnul Țării Românești, pre care scriere au dat-o și în tipar Șerban voievod Cantacuzino, domnul Țării Românești”⁸.

Deși, în afară de cazul, foarte improbabil, al descoperirii manuscrisului autograf al Spătarului, va rămâne pentru totdeauna foarte greu, dacă nu imposibil, de făcut demarcări textuale între contribuția sa primară și adaosurile sau modificările revizorilor săi ulteriori, marele cărturar moldovean trebuind considerat unul dintre fondatorii tradiției textuale biblice românești. Interesantă în sine, ca

⁵ Pe ultima pagină, nenumerotată, a BIBL.1688, citim: „A tot meșteșugul tipografiei și îndireptării cuvintelor rumânești ostenitoriu, de Dumnezeu iubitoriu Mitrofan, episcopul de Huși”.

⁶ Vezi BIBL.1688: 932: „Iară cu nevoița și îndireptarea celor ce s-au întâmplat dascalii și mai mult deslușindu-se pre limba rumânească de cei mici și plecați dentru slugile mării-sale, Șarban biv. 2 logofet i brat' ego Radul log.”.

⁷ Pentru interesul său documentar, precum și pentru indicațiile prețioase, chiar dacă generale, privitoare la concepția generală despre traducerea textelor sacre, citez întregul pasaj: „Și aceasta am făcut la tălmăcirea aceștii Sfinte Scripturi, făcând multă nevoiță și destulă cheltuială, despre o parte puind dascalii știuți foarte den limba elinească, pe preaițeleptul cel dentru dascalii ales și arhiereu Ghermano Nisis, și, după petrecerea lui, pre alții care s-au întâmplat, și despre altă parte ai noștri oameni ai locului, nu numai pedepsiți întru a noastră limbă, ce și de limba elinească având știință ca să o tălmăcească, carii luând lumină și dentr-alte izvoade vechi și alăturându-le cu cel elinesc al celor 70 de dascalii, cu vrerea lui Dumnezău o au săvârșit precum să vede. Și măcară că la unele cuvinte să fie fost foarte cu nevoie tălmăcitorilor pentru strimțarea limbii românești, iară încăș având pildă pre tălmăcitorii latinilor și slovenilor, precum aceia așa și ai noștri le-au lăsat precum să citească” (după transcrierea din MLD, I–Genesis: 139).

⁸ Pentru coordonatele bibliografice complete ale acestor două mărturii documentare, vezi Andriescu 1988: 7–8.

problemă de istorie literară, paternitatea impozantului document este însă secundară dacă o comparăm cu fascinantul câmp de investigație pe care textul în sine îl pune în fața cercetătorilor. După părerea mea, miza cea mai mare, evitată sau neglijată până în prezent de specialiști, constă în posibilitatea de a aborda textul drept ceea ce este, adică o traducere de un grad maxim de dificultate. Avantajul esențial pe care textul din Ms. 45 îl oferă, în comparație cu numeroase alte texte românești vechi, este dat de faptul că știm cu precizie care este originalul avut la îndemână de traducător (*Septuaginta* de la Frankfurt, 1597), ce alte „izvoade” suplimentare a întrebuițat (*Septuaginta* de la Londra, 1653, *Biblia* slavonă de la Ostrog, 1581, câteva ediții ale *Vulgatei*) și cunoaștem deopotrivă și metoda folosită de traducători, cea a reproducerii literale a textului primar, cu consultarea sistematică, mai ales în pasajele obscure, și a izvoadelor secundare!

În procesul de elaborare a studiului asupra lexicului, parte componentă a aparatului critic al ediției pe care o pregătim, am constatat existența unei enorme cantități de material lexical inedit, constând din unități lexicale cu o unică atestare (*hapax legomena*), cuvinte regionale sau vechi cu circulație restrânsă neînregistrate încă de lexicografi și, mai ales, numeroase elemente livrești, împrumuturi contextuale din originalele traducerii, grecisme sau ebraisme biblice, vechi împrumuturi savante din limba slavonă etc. Indicele de cuvinte și forme exhaustiv pe care îl pregătim va pune la dispoziția celor interesați toate cuvintele ocurente în textul nostru, cu trimiteri precise la toate contextele. În articolul de față, am selectat aproximativ 900 de unități lexicale care, în urma confruntării cu DLR, am constatat că necesită explicații suplimentare privind conținutul semantic, valoarea contextuală, prima atestare, circulația sau etimologia. Dincolo de interesul științific general, intenția mea este și aceea de a pune la dispoziția redactorilor DLR informații lexicologice și istorice pe care le consider importante, utile și demne de a fi luate în calcul la redactarea noii versiuni a dicționarului academic. Ca redactor la DLR, știu că textul tipărit al *Bibliei de la București* (1688) a fost „fișat” cu grijă încă de H. Tikin, iar unitățile lexicale și citatele reținute de acesta au fost încorporate în DLR. Unele dintre contextele de acest tip se află și în Ms. 45, ceea ce antedatează prima atestare cu câteva decenii. Sunt însă foarte numeroase cazurile în care cuvinte mai rare sau mai obscure au fost înlocuite de revizorii de la București și au rămas doar în Ms. 45.

Semnalez în acest context o problemă de concepție lexicografică pe care coordonatorii DLR vor trebui să o rezolve prin asumarea unei decizii solid argumentate. Este vorba de datoria de a hotărî dacă elementele lexicale livrești, cu circulație restrânsă, unele redusă exclusiv la textele biblice, cum sunt unele ebraisme, dar și unele grecisme sau slavonisme, merită sau trebuie să fie incluse în lista de cuvinte a dicționarului academic, general și istoric, al limbii române. După părerea mea, atributul de „dicționar-tezaur” al limbii române, pe care îl folosim din ce în ce mai frecvent când vorbim de DLR, ne-ar obliga la o decizie pozitivă în această privință. În fond, se știe, DLR este consultat de specialiști, de obicei, nu atât pentru cuvintele din fondul lexical fundamental, cât mai ales pentru a afla

explicații referitoare la asemenea *lexikalische Besonderheiten* cum sunt cele pe care le propun și discut în articolul de față!

Mai este un aspect asupra căruia doresc să atrag atenția. Am constatat de multă vreme că, frecvent, identificarea și definirea unui sens contextual prezintă, în practica redactării la DLR, unele deficiențe, adesea cu rezultate negative grave, cum ar fi identificarea greșită a valorii designative a unui termen de origine biblică, ignorarea sau definirea inexactă a unor sensuri speciale. Cauza principală a acestor erori trebuie căutată în ignorarea contextului specific, în superficialitatea evaluării profilului lexicografic al unui lexem sau al unui sens, ori în caracterul inadecvat al metodelor și procedurilor aplicate. Prin felul în care am procedat, am căutat să elimin sau cel puțin să diminuez deficiențele menționate. Pentru lămurirea sensului sau a sensurilor cuvintelor am apelat în mod obligatoriu la comparația cu echivalentul grecesc din *Septuaginta*, și anume al acelei ediții a *Septuagintei* pe care traducătorii au indicat-o ca „izvod principal” (Frankfurt, 1597). Am apelat de asemenea, constant, la versiuni filologice autorizate ale *Septuagintei*, publicate recent în limbi de cultură importante (engleză, germană, franceză), pentru a verifica justetea sau veridicitatea interpretării semantice pe care o propunem. Am recurs, atunci când a fost cazul, în special la termenii de natură tehnică și la conținutul versiunii ebraice originale, mediată de *Biblia* de la Ierusalim. De mare utilitate mi-a fost consultarea unor dicționare recente ale lexicului grecesc din *Septuaginta*, precum și a unor dicționare mai vechi ale limbii grecești, unde lexicul biblic este foarte bine reprezentat. Pentru cuvintele cu o unică atestare, am dat integral contextele în care acestea apar, împreună cu secvența echivalentă din originalul grecesc. Am practicat o permanentă raportare la DLR, așa încât contribuția mea poate fi considerată și o propunere de ameliorare a „dicționarului-tezaur”. În ceea ce mă privește, consider că adoptarea și „codificarea”, ca norme de redactare la DLR, a propunerilor mele metodologice ar putea contribui la diminuarea erorilor constatate și, implicit, la creșterea calității celui mai important dicționar istoric al limbii române.

Precizez că articolul de față este orientat exclusiv către unități lexicale „speciale”. Am lăsat de o parte, pentru altă ocazie, discutarea numeroaselor calcuri lexicale, semantice sau de structură, o problematică vastă și completă a cărei clarificare am inițiat-o cu alt prilej⁹.

*

ácan sau **acaná** s. indecl. Împrumut contextual după gr. ὁ ἄκαν (τόν ἄκανα), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic cu sensul ‘mărăcine’, neînregistrat în dicționarele limbii grecești. Ocurență unică: *Și trimise Ioas, [...] dzicând: Ácan cel den Livan au trimis cătră chedrul cel den Livan. [...] Și trecură jiganiile țarenii cêle den Livan și călcară pre acaná* (4Reg. 14:9). în BIBL.1688: *acán*, respectiv *acána*. Cuvânt neînregistrat în DLR.

⁹ Vezi MUNT.LEX. BIBL., p. 272 și urm., capitolul *Tipuri de calcuri lexicale în Biblia de la București (1688) și în versiunile preliminare contemporane (Ms. 45 și Ms. 4389)*.

ádar s.m. sau n. Împrumut contextual după gr. ἄδαρ, transcriere a cuvântului ebraic desemnând cea de-a douăsprezecea lună a calendarului ecleziastic iudaic. Cuvânt neînregistrat în DLR.

adesí vb. IV, intrans. A îndesi; a persevera, a continua. *Mai alesu-i furul decât acela ce adesêște la minciună și amândoi pierirea vor moșteni* (Sir. 20:25). Cf. SEPT. FRANKF.: ἐνδελείζω ‘idem’, cf. *to persevere, to continue* ‘idem’ (GR.ENG., s.v.). În BIBL.1688: *îndesêște*. Cuvânt neînregistrat în DLR.

adiróth s. indecl. Împrumut contextual după gr. εἰς τὰς ἀδηρώθ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *saderoth*, cu sensul probabil de ‘rând, serie’. Ocurență unică: *Cela ce va intra la adiróth va muri* (4Reg. 11:8). În BIBL.1688: *adiróth*. Cuvânt neînregistrat în DLR.

adorím s. indecl. Împrumut contextual după gr. ἄδωρεῖμ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *adorim*, cu sensul probabil de ‘nobil, stăpân’. Cf. GR.ENGL., s.v. ἄδωρημ ‘theirs nobles’, SEPT.GERM: *ihre Vornehmen* ‘nobiliilor lor’, BJ: *leur seigneurs* ‘idem’. Ocurență unică: *Și adorim n-au băgat cerbicea lor la lucrul domnului lor* (Nem. 3:5). În BIBL.1688: *tarii lor*. Cuvânt neînregistrat în DLR.

afethem (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. ἀφεθέμ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *amapheth* ‘prag’. Ocurență unică: *Și capul lui Dagon și amândoa talpele picioarelor lui rădicate preste denaințele pragurilor, afethem fieștecarele, și amândoa palmele mâinelor lui – cădzute preste prag* (1Reg. 5:4). Cuvânt neînregistrat în DLR.

affó sau **apfó** Împrumut contextual după gr. ἀφφώ (SEPT. FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *aphpho*, particulă de întărire cu sensul aproximativ ‘deci’. Două atestări: *Vedeți affó că nu va cădea dentru cuvântul Domnului pre pământ* (4Reg. 10:10). *Unde-i Dumnezăul lui Iliú apfó* (4Reg. 2:14). În BIBL.1688 *affó*. Cuvânt neînregistrat în DLR.

agăduí vb. IV, tranz. A îngădui. Ocurență unică: *Aștept vrême încă puțână agăduind nădêjdea mântuirii mêle* (Iov 2:9). Atestat în DLR la Dosoftei.

ágnu s.m. (în sintagma *stâlpări de ágnu*) Împrumut contextual după gr. ἄγνος (ἦ), o specie de arbust (*Vitex Agnus Castus*), corespunzător rom. *mielărea* ‘arbust decorativ, cu flori de culoare violetă, frumos mirositoare’. Cuvânt neînregistrat în DLR. Cf. și MUNT.LEX.BIBL.: 113.

ahatis (fără marcarea accentului) s.f. Agată. Împrumut contextual după gr. ἀχάτης ‘idem’. *Și rândul al treilea, lighirion, și ahatis, și amethystos* (Is. 28:19). Cuvânt neînregistrat în DLR.

ahí s.n. Împrumut contextual după gr. τὸ ἀχὶ τὸ κχλορὸν (SEPT.FRANKF.), transcriere a cuvântului ebraic *achi*, împrumut în ebraică din limba egipteană, desemnând o plantă acvatică, probabil rogozul. Ocurență unică: *Și întru tot băhnișul a trestiei și a paporei și ahí cel vêrde tot ce-i prenpregiurul râului [...]* *usca-să-va* (Is. 19:7). Cuvânt neînregistrat în DLR.

alés sau (mai rar) **aléj** s. n. Cursă. Împrumut după magh. *les* ‘pândă’, cuvântul este atestat în DLR în *Pravila* de la Iași (1646).

aleşug s.n. Echivalează în context gr. ἐπιβολή, cuvânt glosat de lexicografi prin *penalty, fine* ‘pedeapsă, amendă’ (GR.ENGL.), cf. și SEPT.ENGL.: *imposition* ‘impozit’, *Auflage* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Ocurență unică: *Nici un bir, nici alt aleşug să li să facă și volniciia nimerile să aibă să puie ceva preste aceștia* (Ezd. 8:25). Derivat de la *aleș* + suf. *-şug*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

aleşui vb. IV, intrans. A spiona; a iscodi; a întinde o cursă. Cuvântul este un derivat probabil de la *aleș*. În DLR, s.v. *leşui*, se înregistrează forma de aici doar în cadrul definiției cuvântului-titlu și se dă ca etimon magh. *lesnic*. Cu forma *leşui*, cuvântul este frecvent atestat în textele românești din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea.

aleşuire s.f. Echivalează în context gr. ἔνεδρον, glosat prin *ambush* ‘ambuscadă, cursă’ (GR.ENGL.), cf. SEPT.GERM.: *Hinterhalt* ‘idem’, SEPT.ENGL.: *trap* ‘idem’. Ocurență unică: *Și aceasta s-au făcut vieții spre aleşuire* (Sol. 14:21). Cuvântul nu este înregistrat ca atare în DLR, unde, s.v. *leşuire*, se dă definiția ‘pândă, pândire’, cu o atestare dintr-un document din anul 1651.

aleşuitor s.m. Echivalează în context gr. ἐνεδρευόντος, participiul prezent activ al vb. ἐνεδρεύω ‘a întinde o cursă’, cf. *to lay or set an ambush* ‘idem’. (GR.ENGL.). Cf. și SEPT.GERM.: *die die ihm auflauerten* ‘cei care îi pândeau’ și SEPT.ENGL.: *those who lay in wait for him* ‘idem’. Ocurență unică: *Păzi-l pre el dă vrăjmași și de aleşuitori îl întemeia* (Sol. 10:12). Ca atare, cuvântul (derivat de la vb. *aleşui* + suf. *-itor*) nu este înregistrat în DLR, unde, s.v. *leşuitor*, se dau două citate exemplificative, din *Noul Testament de la Bălgrad* (1688) și din Dosoftei.

alimóth s.n. Împrumut contextual după gr. ἄλημῶθ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *alaimoth*, desemnând un instrument muzical neidentificat. Ocurență unică: *Cu copuze preste alimóth* (1Paral. 15:20). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

amassenith (fără marcarea accentului) s. Împrumut contextual după gr. ἄμασσηνίθ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *amassenith*, desemnând un instrument muzical neidentificat. Ocurență unică: *Cu alăute amassenith* (1Paral. 15:21). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

améthistu, améthistos sau **amethistos** s.n. Ametist. Împrumut contextual după gr. ἄμέθιστος ‘idem’ din *Septuaginta*. Cuvânt atestat în DLR la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

amfóth s.f. Împrumut contextual după gr. τὰς ἀμφῶθ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *saphphoth* cu sensul probabil de ‘vas mare; bazin’. Ocurență unică: *Și amfóthurile și masmaroth și turnările cele dedesupt [...] au luat mai marele bucătarilor* (Ier. 52:16). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

angeár s.n. Hanger. Ocurență unică: *Și are angear în dreapta și topor* (Ep.Ier. 1:12). Forma este înregistrată în DLR s.v. *hanger*, împrumut după turc. *hanđer*.

anthrac și **ánthrax** s.n. Piatră prețioasă de culoare roșie. Cf. gr. ἄνθραξ ‘idem’. Atestat în DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

apfusoth (fără marcarea accentului, în sintagma *casa apfusoth*). Împrumut contextual după gr. ἀφουσῶθ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului

ebraic *aphphusoth*, cu sensul probabil de ‘pus deoparte, rezervat’. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

apipăi vb. IV, tranz. A pipăi. Împrumut după v. slav. *пипати*, cuvântul este atestat în DLR încă de la Coresi. Forma de aici este înregistrată în DLR, s.v. *pipăi*, exclusiv în atlase lingvistice.

archeth, var. **archethu** sau **archiethu** (fără marcarea accentului) s.m. Împrumut contextual după gr. ἄρκυθος (ὄ) ‘o specie de conifere’ (*Juniperus phoenicea* sau *Juniperus oxycedrus*). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

arină s.f. Nisip. Cuvântul este moștenit (lat. *arena*) și este larg întrebuințat în vechile texte românești.

arioth (fără marcarea accentului) s. Împrumut contextual după gr. ἀριὸθ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *arioth*, cu sensul de ‘plante; verdeață’. Ocurență unică: *Și ieși la țarină să strângă arioth* (4Reg. 4:39). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

arodamnă s.f. Împrumut contextual după gr. ῥόδαμος (ὄ), ‘ramură, creangă’. Ocurență unică: *Să umbresc lui copaci mari cu arodamne* (Iov 40:17). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

arravón s.n. Arvună, acont. Împrumut contextual după gr. ἀρραβῶν (τὸ) ‘idem’. *Și el dzise: „Ce arravon îți voi da?”* (Fac. 38:18). Formă etimologică neînregistrată în DLR.

artává s.f. Împrumut contextual după gr. ἀρτάβη (ῆ) ‘unitate de măsură împrumutată de la persani sau de la egipteni, cu valori variabile de la o epocă la alta’. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

asidă s.f. Barză (*Ciconia ciconia*). Împrumut contextual după gr. ἀσίδα, transcriere a cuvântului ebraic *hasidhah* ‘idem’. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

asirimoth s. (fără marcarea accentului) Împrumut contextual după gr. ἀσσημῶθ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *asaremoth*, cu sensul probabil de ‘câmpuri, ogoare’. Ocurență unică: *Și toți asirimoth, până la pâraul Ahelchédro, până la unghiul porții cailor a răsăritului – sfințenie Domnului* (Ier. 31:40). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

aspaláth s.n. Împrumut contextual după gr. ἀσπάλοθος, desemnând o specie de plantă aromatică (de exemplu: *Aspalathus linearis*). Unică ocurență: *Ca scorțișoara și aspaláthul a mirositurilor am dat miros și ca zmirna cea aleasă am dat bună mirosirea* (Sir. 24:17). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

aspídă s.f. Viperă. Cuvânt frecvent întrebuințat în textele bisericesti din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea. Împrumut după slavon. аспида, gr. ἀσπίδα ‘idem’.

astrucá vb. I, tranz. A acoperi cu pământ; a înmormânta. Cuvânt larg răspândit în textele vechi (lat. pop. **astrucare*).

atáchis s.m. Împrumut contextual după gr. ἀτάκης (ὄ), desemnând o specie de șopârlă. Unică ocurență: *Și pre atáchis și câte-i samănă lui, și pre cel ci să bate cu șerpîi și câte samănă lui, și lăcusta și câte samănă ei* (Lev. 11:22). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

áustru s.m. 1. Vânt dinspre sud. 2. Sud, miazăzi. Cuvânt prezent în cele mai vechi texte românești din secolele al XVI-lea și al XVII-lea. Este moștenit după lat. *auster*.

báhnă s.f. Loc mlăștinos, mlăștină, mocirlă. Din ucr. *bahno* ‘idem’. În DLR, s.v., cele mai vechi atestări sunt din Nicolae Costin și BIBL.1688.

básnă s.f. Basm, poveste. Ocurență unică: *Omul fără har – basnă fără vrême* (Sir. 21:19). Împrumut după slavon. *басня* ‘idem’, cuvântul este frecvent întrebuințat în textele românești vechi.

básnic s.f. Persoană care fabulează. Ocurență unică: *Basnicii și cercetătorii pricêperii* (Var. 3:14). Derivat din *basnă* + suf. *-ic*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

băștă s.f. Întăritură (militară), bastion, redută. Împrumut din pol. *baszta*, cuvântul este înregistrat în DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

bătă s.f. Legătură din material textil; cingătoare. Ocurență unică: *Și va fi gura lui dentr-însul în mijloc, avându bată împregiurul gurei, lucru țăsătorului, împletitura țăsută* (Ieș. 28:28). Deși toate atestările din DLR sunt din materiale dialectale sau folclorice culese în secolul al XX-lea, cuvântul este considerat moștenit după lat. *vitta* ‘legătură’ (cf. DLR, s.v. și Ciorănescu, s.v.).

bátcă s.f. Pelican. *Și struțul, și boághea, și batca și câte-s asemenea ei, și corúiuul și câte-s asemenea lui* (Deut. 14:15). Atestat de DLR doar în texte populare culese de Simeon Florea Marian.

báhnîș s.n. Loc cu multe bahn; zonă mlăștinoasă. Derivat din *bahnă* + suf. *-îș*, cuvântul este atestat în DLR la Miron Costin.

băhurós adj. Bogat, îndestulat. Probabilă creație lexicală ad-hoc, neînregistrată de dicționare. Echivalează gr. *ὐλώδης*, cu această unică atestare în *Septuaginta* și cu sensul literal ‘plin de lemn’ sau ‘plin de substanță’. Cf. GR.ENGL.: *wooded or full of matter* ‘idem’, cf. și *im großem Überfluß*, wörtlich: *matarialreich* ‘în mare cantitate’, literal: ‘plin de substanță’ (SEPT.GERM.), *a person of substance* ‘o persoană (plină) de substanță’ (SEPT.ENGL.). Ocurență unică: *Când eram băhuros foarte și împregiurul meu – copiii miei* (Iov 29:5).

bărbát adj. (despre o femeie) Asemenea unui bărbat, masculin; curajos. Echivalează în context gr. *ἀνδρεῖος* ‘idem’: *Muiêrea bărbată – cunună bărbatului ei* (Par. 12:4). În DLR, s.v. *bărbat*, este înregistrată această formă adjectivală de feminin, cu citate din Dosoftei, Caragiale și literatura populară.

bărdán s.n. Burdihan. Echivalează gr. *ἡνυστρον* ‘stomacul unei rumegătoare’; p. ext. ‘bălegar’. Cf. GR.ENGL. s.v. *dung* ‘bălegar’. Cf. și SEPT.GERM: *Magen* ‘stomac’, cu explicația infrapaginală: „Se face referire evident la stomacul unei rumegătoare”. Cf., de asemenea, SEPT.ENGL.: *paunch* ‘burdihan’, cu explicația infrapaginală: „Din punct de vedere tehnic, așadar, stomacul rumegătoarelor”. Ocurență unică: *Iată, eu usăbăsc voao umărul și voi răsâpi bărdan preste fêțele voastre, bărdan a sărbătorilor voastre, și voi lua pre voi la un loc* (Mal. 2:3). Etimologia cuvântului este obscură. Înregistrat în DLR, s.v. *burdihan*, cuvântul este atestat în dicționarul român-francez al lui Frédéric Damé, din anul 1893.

bdenuí vb. IV, tranz. A veghea (în rugăciuni). Derivat de la subst. *bdenie* (< slavon. *бдѣник* ‘idem’), cuvântul este atestat de DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

bilitór s.m. (în sintagma *țarena bilitoriului*) Înălbitor (de textile). Derivat nominal de la vb. *bili* (< ucr. *biliti* ‘a înălbi’). Atestat în DLR, s.v. *bili*, pentru prima dată la Dosoftei. *Să suiră și veniră la Ierusalim și stătură la budăiul scăldătorii cei de sus, carea iaste întru calea țarenii bilitoriului* (4Reg. 18:17).

blăstru s.n. Pansament medicinal, plasture. Ocurență unică: *Ia o păpușe de zmochine și freacă și fă în blastru deasupra și sănătos vei fi* (Is. 38:21). Din ngr. *μπλάστρι* ‘idem’. Cuvânt atestat de DLR, s.v. *plasture*, în BIBL.1688 și la Nicolae Costin.

blăzni vb. IV, tranz. A înșela, a amăgi; a seduce. Ocurență unică: *Ficioară nu o înțelge bine, ca nu cândai te vei blăzni întru certările ei* (Sir. 9:5). Din slavon. *блзнити* ‘idem’. Cuvânt frecvent în textele românești vechi.

boághe s.f. Bufniță. *Și struțul, și boághea, și batca și câte-s asemenea ei, și coriuiul și câte-s asemenea lui* (Deut. 14:15). Din magh. *bagoly* ‘idem’. Înregistrat în DLR la Cantemir.

bodz s.m. Zeitate păgână, idol. Din slavon. *бози*, pluralul subst. *богъ* ‘Dumnezeu’. Cuvânt larg răspândit în textele românești vechi.

boinic s.m. Luptător, războinic. Din v. slav. *bojnikŭ* ‘idem’. Cuvânt larg răspândit în textele românești vechi.

bold s.n. Băț ascuțit pentru împuns vitele, strămurare. Împrumut din v. slav. *bodli* ‘ghimpe’, cuvântul este atestat în DLR prima dată în BIBL.1688.

brână s.f. Cingătoare, brâu. Probabil element lexical de substrat. Formă atestată de DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

brâncă s.f. Labă (la animale), mână. În sintagma *brâncă de orzu*, echivalează corect conținutul gr. *δρακὸς κριτῶν*, cf. *handvoll Gerste* ‘idem’ (SEPT.GERM.), *handfull of barley* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Ocurență unică: *Și mă spurca pre mine cătră nărodul meu pentru o brâncă de orzu și pentru bucăți de pâine* (Iez. 13:19).

brehnáce s.f. Uliu, erete. Ocurență unică: *Și brehnácea, și căia și câte-s asemene ei* (Lev. 11:14). Derivat de la vb. *brehni* ‘a lătra’, cuvântul este atestat de DLR în BIBL.1688 și la Cantemir.

brobodélnic sau **brobodénic** s.n. Maramă, broboadă. Derivat de la *broboadă* + suf. *-e(l)nic*. Atestat de DLR, s.v. *broboadă*, în BIBL.1688.

brudierie s.f. Faptul de a fi brudiu; tinerețe, imaturitate. Ocurență unică: *Să va smeri acoló după dzilele brudierii ei* (Iov 2:17). Cuvânt neînregistrat în DLR. Derivat din *brudiu* suf. *-erie*.

brudíu adj. (mai ales despre copii) Tânăr, crud, fraged, minor. Etimologia este necunoscută. Atestat de DLR la Grigore Ureche, Dosoftei, Cantemir, în literatura populară.

bubuslie s.f. Bobiță. Echivalează gr. *όλυθοος* ‘fructul comestibil al smochinului sălbatic’ (cf. GR.ENGL.). Ocurență unică: *Smochinul scoase bubusliile ei și viile înfloresc, dederă miros* (Cânt. 2:13). Cuvânt cu etimologie nesigură, este atestat de DLR, s.v., pentru prima dată la Cantemir.

budáiu s.n. Vas mare de lemn, butoi. Împrumut după magh. *bödöny*, cuvântul este atestat de DLR, la Dosoftei.

buhái s.m. Taur. Împrumut din rus. *бухай* ‘idem’, cuvântul este atestat de DLR în documente din secolul al XVI-lea.

buhoiós adj. (despre apă) Vijelios, în cantitate mare. Ocurență unică: *Și cine au gătit ploaie buhoioasă curăre, și calea húietilor?* (Iov 38:25). Derivat probabil de la *puhoi*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

buieci vb. IV, intrans. A-i merge bine, a prospera. Ocurență unică: *Și întru bunățățile tale va fi ca tine și preste slugile tale va buieci-să* (Sir. 6:12). Derivat de la adj. *buiac* ‘exuberant, fertil’ (< v. slav. *bujakŭ* ‘nebun’), cuvântul este atestat de DLR la Cantemir.

buigui vb. IV, intrans. Formă arhaică a vb. *bâigui* ‘a vorbi alandala, a spune lucruri fără rost; a aiura’. Împrumut din magh. *bolyongui* ‘a rătăci’, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

burdujél s.n. Pungă. Variantă formală a lui *burdușel*, derivat diminutival de la *burduf*. Ocurență unică: *Și-l sili pre el și luă doi talandzi de argint întru doao burdujéle* (4Reg. 5:23).

cadisim s.m. (fără marcarea accentului) Prostituat masculin. Împrumut contextual după gr. *καδησίμ*, transcriere aproximativă în *Septuaginta* a ebr. *kadesim* (formă de plural), cuvânt care îi desemna pe bărbații prostituați din templele păgâne. Ocurență unică: *Și surpă casa cadisimilor celor dentru casa Domnului* (4Reg. 23:7). Cf. BIBL.1688: *cadisim*, SEPT.GERM.: *Kadesim*, SEPT.ENGL.: *kadesim*.

cáie s.f. Pasăre răpitoare, probabil un vultur de mici dimensiuni. Împrumut probabil după v. slav. *kanja* ‘idem’, magh. *kánya* ‘idem’, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

canón s.n. Instrument muzical oriental cu coarde și cu cutie de rezonanță de formă trapezoidală, țiteră. Împrumut după slavon. *КАНОНЪ* (< gr. *κωνών*), cuvântul este larg întrebuințat în vechile texte românești.

cap s.n. Capitol. Sens învechit, calchiat după slavon. *ГЛАВА* ‘idem’, larg răspândit în textele românești vechi.

cápiște s.f. Templu păgân. Împrumut după slavon. *КАПИЩЕ* ‘idem’, cuvântul este atestat de DLR, pentru prima dată, în *Anonymus Caransebesiensis*, lexicon de la începutul secolul al XVII-lea.

caedim s. indecl. (accent nemarcat) Împrumut contextual după gr. *τὰ καρεδεῖμ* (SEPT.FRANKF.), în alte ediții ale *Septuagintei*: *τὰ καρασιμ*; transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *karasim*, cu semnificație nesigură. Într-o notă de subsol din SEPT.GERM. se formulează ipoteza că ar putea fi vorba despre „așa-numitele prostituate ritualice sau despre persoanele care exercitau unele practici sexuale netolerate”. Ocurență unică: *Pre cei ce grăia den pântece și pre gácitori și pre therafin și chipurile și caedim carele era întru pământul Iúda și Ierusalim, le-au arsu împăratul Iosía* (2Paral. 35:20). Cuvânt neînregistrat în DLR.

cásie (accentuat și **casie**) s.f. Scorțișoară. Împrumut după slavon. *КАС* (gr. *κασία*) ‘idem’, cuvântul este atestat de DLR în psaltirile din secolul al XVII-lea.

cáthismă s.f. Secțiune din psaltire conținând 20 de psalmi. Împrumut după slavon. *каѠисма* (< gr. *κάθισμα*) ‘idem’, cuvântul este frecvent întrebuintat în textele românești vechi.

cămilopardos (fără marcarea accentului) s.m. Girafă (*Giraffa camelopardalis*). Ocurență unică: *Cerbu și căprioară, și buhaiu, și țap sălbatec și inorodu, și zimbru, și cămilopardos* (Deut. 14:5). Echivalează gr. *καμηλοπάρδαλος* ‘idem’ din *Septuaginta*, cf. *Giraffe* (SEPT.GERM.), *giraffe* (SEPT.ENGL.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

căpetinioară s.f. Fragment, pasaj; capitolaș. Creație ad-hoc, prin derivare, de la *cap* ‘capitol’, pentru a reproduce conținutul gr. *κεφάλις*, diminutiv al subst. *κεφαλή* ‘cap’ și ‘capitol’. În context, sintagma *ἐν κεφαλίδι βιβλίου* se referă de fapt la noțiunea de ‘volumen, rulou (al unei cărți)’, cf. *germ. Buchrolle* ‘idem’ (SEPT.GERM.), engl. *a scroll of a book* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Ocurență unică: *Întru căpetinioară de carte scrisu-s-au pentru mine* (Ps. 39:11). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

căpînă s.f. Mărăcin; tufiș. Echivalează în câteva contexte apropiate gr. *βάτος* ‘idem’, cf. *brumble* ‘idem’ (SEPT.ENGL.), *Dornbusch* ‘tufă de mărăcini’ (SEPT.GERM.), *busch* ‘tufiș’ (SEPT.ENGL.). Câteva ocurențe: *Și i să arătă lui îngerul Domnului în pară de foc den căpînă; și vădzu cum căpîna ardea cu foc și căpîna nu să topiia* (Ieș. 3:2). Glosat marginal prin sinonimele *rug* sau *spin*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

căpută vb. I, tranz. A rezuma. Creație lexicală, derivat de la *cap*, pentru a corespunde corespondentului grecesc *κεφαλαίω* ‘a rezuma’, cu o unică prezență în *Septuaginta*, în acest context (cf. *to sum up* ‘idem’ GR.ENGL., s.v.). Cf. și engl. *summarize your speech* din SEPT.ENGL. Ocurență unică: *Căputează cuvântul, întru puține multe, fă-te ca cum ai ști și împreună tăcând* (Sir. 32:9). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

căție s.f. Vas pentru tămâiat; cădelniță. Din ngr. *κατζί* ‘idem’. Atestat de DLR în documente din secolul al XVI-lea.

cârstéi s.m. Pasăre călătoare (*Crex pratensis*). Împrumut probabil din v. slav. *krastělī* ‘idem’, cuvântul este atestat de DLR pentru prima dată la Coresi.

ceápsă s.f. Bonetă, scufiță. Ocurență unică: *Întru dzua acêea, și lua-va Domnul mărirea îmbrăcămînții lor și ceapsele* (Is. 3:17). Împrumut după magh. *csápsza* ‘idem’, cuvântul este atestat în DLR, s.v., în BIBL.1688.

cerbíce s.f. Grumaz. Moștenit din lat. *cervix* ‘idem’. Cuvânt larg răspândit în textele românești vechi.

cescút s.n. Clipă, moment. Derivat diminutival de la *ceas*. Atestat de DLR în *Pravila* de la 1656, la Dosoftei și Cantemir. Echivalează, în note de subsol, subst. *minută* din text.

chefuré s. indecl. Împrumut contextual după gr. *κεφφουρέ* (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *kephphure*, desemnând un fel de pahar. Ocurență unică: *Și a cărligelor și a căușelor și a păharălor celor de aur, cumpănitura [a celor de aur și a celor de argint] și cădélنيțe, chefuré, a fieștecăruia trasul* (1Paral. 28:17). V. și *infra*, s.v. **hefuri**.

chehribáriu s.n. Chihlimbar; ambră. Împrumut după turc. *kehribar*, cuvântul este atestat în DLR, cu forma de aici, în BIBL.1688, s.v. *chihlimbar*.

chelbâș adj. Chel, pleșuv. Ocurență unică: *Iar de să va zmulge den față capul nescui, iaste chelbaș, curat iaste* (Lev. 13:41). Cele mai vechi atestări în DLR sunt din literatura populară și din Vasile Alecsandri; din turc. *kel baş* ‘cap chel’.

chelbășie s.f. Faptul de a fi chel, pleșuvie. Derivat din *chelbaș*+ suf. *-ie*. Menționat în DLR fără nicio atestare.

chelșúg s.n. Cheltuială. Împrumut din magh. *költség* ‘idem’. Atestat în DLR în *Anonymus Caransebesiensis* și în *Noul Testament de la Bălgrad* (1648).

cherást s.m. Șarpe cu corn, viperă. Ocurență unică: *Și mai apoi, ca de șarpe rănit să întinde, și ca de la cherast să varsă lui veninul* (Parim. 23:32). Împrumut contextual după gr. (ὁ) κεράστη ‘o specie de șarpe cu corn’ (cf. GR.ENGL.: *horned serpent* ‘idem’).

chezás s.m. Garant; ostatic. Împrumut după magh. *kezes* ‘idem’. Atestat de DLR, pentru prima dată, în *Pravila* de la 1656.

chezășie s.f. Garanție, gaj, cauțiune. Derivat de la *chezaș* + suf. *-ie*. Atestat de DLR, pentru prima dată, la Cantemir.

chiar adj. Clar, limpede, curat. Moștenit din lat. *clarus*. Cuvânt larg răspândit în textele românești vechi.

chică s.f. Părul capului (crescut lung). Împrumut din v.slav. *kyka* ‘idem’. Atestat de DLR, pentru prima dată, în BIBL.1688.

chichită s.f. Lădiță, cutiuță. Împrumut probabil după ngr. κηκίτζα ‘idem’. Atestat de DLR, pentru prima dată, în BIBL.1688.

chidaris (fără marcarea accentului) s. Tiară, acoperământ capilar al preoților leviți. Împrumut contextual după gr. κίδαρις ‘idem’. Ocurență unică: *Vei face chidaris vișină și brâu vei face, lucru a împistratoriului* (Ieș. 28:35). Într-o notă infrapaginală se dă explicația: *pălărie*. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

chilín s.n. Separare, grupare; turmă. Sintagma ușor tautologică *la chilinele turmelor* rezultă din transpunerea strictă a gr. εἰς τὰς ἀγέλας τῶν ποιμνίων, literal: ‘la turmele turmelor’! Cf. engl. *to the flocks of herds* ‘la turmele turmelor’ (SEPT.ENGL.), germ. *zu den Schafherden* ‘la turmele de oi’. Împrumut din magh. *külön* ‘idem’, cuvântul este atestat la Dosoftei (ca adjectiv), în DLR, s.v. *chilin*. Ocurență unică: *Și veni la chilinele turmelor, călea ce era lângă cale* (1Reg. 24:4). Într-o explicație infrapaginală, în manuscris găsim sinonimul *cirezile*.

chilní vb. IV, tranz. A separa, a despărți. În context, echivalează vb. gr. μελίζο ‘a dezmembra’, accepțiune semantică confirmată de explicația infrapaginală: *zdrumică*. Ocurență unică: *Și luă doao vaci și le chilni pre iale* (1Reg. 11:7). Derivat postverbal de la *chilin*, cuvântul este menționat de DLR, s.v. *chilin*, cu atestări din secolul al XIX-lea.

chilúm s.n. Armă de atac sub formă de secure; balta. Ocurență unică: *Și pâlcuri de cai rânduite și lovituri făcându-să și alergături de cătră amândoa*

părțile și de scuturi porniri și de chilumuri mulțimi (2Mac. 5:3). Împrumut probabil din turc. *külünk* ‘târnăcop’, cuvântul este înregistrat în DLR cu citate din Dosoftei și HERODOT-ul de la Coșula (1645).

chinovár s.n. Sulfură de mercur, de culoare roșie, întrebuințată la colorarea textilelor; cinabru. Împrumut probabil după ngr. κιννάβαρι ‘idem’. Ocurență unică: *Au cu vită oareacarea proastă au asămănat pre el, ungând cu minău și chinovar, rușind feliul lui și toată pata cea dentru el ungând de tot* (Sol. 13:14). Atestat de DLR abia în texte de la începutul secolului al XIX-lea.

chiparís s.m. Chiparos (*Cupressus sempervirens*). Împrumut după ngr. κυπαρίσσι sau κυπαρίσσο ‘idem’. Atestat de DLR, pentru prima dată, la Dosoftei.

chípru s.m. Arbust exotic (*Lawsonia inermis*), ale cărui fructe sunt folosite în cosmetică. Ocurență unică: *Trimiterile tale – grădini cu rodii, cu roadă de muguri, chipri cu nardi* (Cânt. 4:13). Împrumut contextual după gr. κύπρος ‘idem’, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

chítos s.m. sau **chitoásă** s.f. Balenă. Împrumut contextual după gr. κήτος ‘idem’. Înregistrat în DLR ca variantă a lui *chit*, cu atestări din BIBL.1688.

chivără s.f. Cască (militară), coif. Împrumut din rus. *куверь* ‘idem’, cuvântul este larg răspândit în vechile texte românești.

chivót s.n. (Mai ales în sintagmele *chivotul lui Dumnezeu* sau *chivotul făgăduinței*) Ladă, cutie, casetă (sfântită). Împrumut după slavon. *кивотъ* (< gr. *κυβότης*) ‘idem’, cuvântul este atestat de DLR în textele bisericești din secolul al XVI-lea.

cin s.n. Categorie, rând, ordine; ocupație, breaslă. Împrumut după slavon. *чинъ* ‘idem’. Cuvânt larg răspândit în vechile texte românești.

cinie s.f. Unealtă, sculă, instrument. Împrumut probabil din v. slav. *činije* ‘idem’, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în *Pravila* lui Vasile Lupu din 1646.

cioplăș s.m. Cioplitor. Derivat de la *ciopli*. Atestat de DLR pentru prima dată în BIBL. 1688.

ciucă s.f. Vârș; (în context) moș de păr. Etimologie obscură. *Să nu faceți ciucă den chica capului vostru, nice să stricați fața barbei voastre* (Lev. 19: 27).

ciuciulí vb. IV, intrans. A ciuli (urechile sau ochii); a urmări cu atenție. Echivalează în context gr. ἐπιφολίζω definit în GR.ENGL., cu referire precisă la acest context din *Septuaginta*, prin *to gather (images from outside inside) (of the eye)* ‘a culege (imagini din afară către interiorul) (ochiului)’. Cf. și SEPT.GERM.: *du so sehr nachgelesen hast* ‘ai urmărit cu mare atenție’ (SEPT.GERM.). Ocurență unică: *Vezi, Doamne, și privește la cine ai ciuciulit așa!* (Plâng. 2:20). În DLR, s.v. *ciuli* (verb cu etimologie obscură), este înregistrată forma *ciuciului*, cu trimitere indirectă la graiurile populare.

ciudă s.f. Mirare, uimire. Împrumut din slavon. *чюда* ‘idem’. Atestat în DLR, cu acest sens, la Coresi. *Și să ciudi Isaac ciudă foarte mare și dzise* (Fac. 27:33).

ciudésă s.f. Miracol, minune. Împrumut din slavon. **чюдеса** ‘idem’. Cuvânt atestat de DLR pentru prima dată în BIBL. 1688.

ciudí vb. IV, refl. A se mira, a se uimi. Împrumut din slavon. **чудити** ‘idem’. Cuvânt larg răspândit în vechile texte românești.

clevétă s.f. și **clivăt** s.n. Calomnie, defăimare; clevetire. Din slavon. **клевета** ‘idem’. Cuvânt atestat de DLR în textele bisericești din secolul al XVI-lea. Pentru forma *clivăt* cf. contextul *O dzi și doao pentru clivăt, și te mângâie pentru voie rea* (Sir. 38:19), unde *clivăt* echivalează gr. **διαβολή** (*Verleumdung* ‘defăimare’ – SEPT.GERM., *slender* ‘idem’ – SEPT.ENGL.).

clevetí vb. IV, tranz. A calomnia. Împrumut din slavon. **клеветати** ‘idem’, cuvântul este larg răspândit în vechile texte românești.

clic s.n. Strigăt de bucurie, chiot. Împrumut după slavon. **кликъ** ‘idem’, cuvântul este atestat de DLR pentru prima dată la Dosofoei.

clícot s.n. Strigăt de bucurie. Cf. *supra*, **clic**. Unică ocurență: *Vândut-ai pre noi fără de preț, și nu era mulțime întru clícotile noastre* (Ps. 43:14).

clicuí vb. IV, intrans. A striga de bucurie, a jubila. Derivat verbal de la *clic*, cf. și slavon. **кликати** ‘idem’. Atestat de DLR pentru prima dată în BIBL. 1688.

climpí vb. IV, intrans. A clipi. Ocurență unică: *Climpind cu ochiul meștersuguiêște réle, și nime pre el va depărta de la însul* (Sir. 28:22). Forma aceasta nu este înregistrată în DLR, s.v. *clipi*.

clinci s.n. Creangă uscată. În sintagma *clinciuri întru ochii voștri*, reproducând fidel gr. **σκόλοπες ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς ὑμῶν**, are sensul ‘ghimpe’ al gr. **σκόλοψ** (cf. GR.ENGL: *thorns or splinters in your eyes* ‘ghimpi sau așchii în ochii voștri’). Cf. și *Spitzen in euren Augen* ‘ghimpi în ochii voștri’ (SEPT.GERM.) și *thorns in your eyes* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Această formă de plural este atestată de DLR, s.v. *clenciu*, la Dosofoei și în BIBL. 1688. Etimologia cuvântului este obscură. Ocurență unică: *Va fi pre câți veți lăsa dentru înșii clinciuri întru ochii voștri și lovituri întru coastele voastre* (Num. 33:55).

clinciurós adj. Cu clenciuri; complicat, întortocheat. Derivat din *clenci* + suf. *-uros*, cuvântul este atestat de DLR la Dosofoei.

clivăt, vezi **clevétă**.

colăcăș s.m. Sol, mesager. Ocurență unică: *El era ca un colăcăș înaintea mea, și-l prinșu pre el și-l uciș pre el în Sechilag, căruia mi să cădea mie să-i dau de veste bună* (2Reg. 4:10). Explicat în manuscris într-o notă infrapaginală prin sintagma *bun vestitor*. Derivat din *colac* + suf. *-aș*. Atestat de DLR în BIBL. 1688.

coliándrăș s.m. Coriandru (*Coriandrum sativum*). Etimologie multiplă: lat. med. *coliadrus* sau *coriandrum*, gr. **κορίανδρον**, slavon. **кориандръ** etc. Varianta formală de aici este atestată de DLR în BIBL. 1688.

concení vb. IV, tranz. A pune capăt; a nimici, a extermina. Cf. slavon. **коньчати** ‘a sfârși’. Atestat de DLR la Dosofoei și în BIBL. 1688.

concenire s.f. Sfârșit; nimicire, exterminare. Derivat de la vb. *concenii*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

cópilă s.f. Lăstar (neproductiv). Echivalează gr. νόθος, explicat prin *illegitimate, bastard (of plants)* ‘nelegitim, bastard (al plantelor)’ (GR.ENGL., s.v.). Ocurență unică: *Dentru cópile răsădituri nu va da rădăcină la adâncime, nici întemeiată vatră va întări* (Sol. 4:3). Derivat de la *copil*, probabil element lexical de substrat, cuvântul este înregistrat în DLR, s.v. *copilă*, cu trimiteri la texte populare.

copúz s.n. Instrument cu coarde; alăută, liră. Echivalează de regulă gr. (ή) κτυρα ‘idem’. Împrumut din turc. *kopuz* ‘idem’. Atestat de DLR la Dosoftei și în BIBL.1688.

cor (accentuat și **corí**) s. indecl. Împrumut contextual după gr. κόρος, transcriere a cuvântului ebraic desemnând o unitate de măsură pentru capacitate, echivalentă cu 450 de litri. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

corúí s.m. Coroi; pasăre răpitoare, cel mai probabil uliu (*Accipiter gentilis*). Corespunde în context gr. ἰέραξ, glosat prin *hawk, falcon* ‘idem’ (GR.ENGL., s.v.). Ocurență unică: *Și struțul, și boághea, și batca și câte-s asêmena ei, și corúíul și câte-s asêmena lui* (Lev. 11:16). Împrumut după magh. *karoly*, cuvântul este atestat de DLR, s.v. *coroi*, în cele mai vechi lexicoane românești, din prima jumătate a secolului al XVII-lea.

covârșit s.n., supin de la vb *covârși*, în sintagma *prea de covârșit*, cu o unică ocurență: *Vederea lui, prea de covârșit* (Dan. 2:31). În BIBL. 1688, supinul este transformat într-un adjectiv: *Vederea lui, prea decovârșită*. Sensul ‘groaznic, înspăimântător’ ne devine clar din comparația cu originalul grecesc: ἡ ὄρασις αὐτῆς φοβερὰ (SEPT.FRANKF.), cf. și SEPT.ENGL.: *The appearance of the image was frightening* ‘aspectul imaginii era înspăimântător’, ca și SEPT.GERM.: *der Anblick des Standbildes war furchterregend* ‘idem’. Considerat un derivat de la expresia *cu vâră*, verbul *covârși* este înregistrat în DLR, s.v., încă la Varlaam.

crystal s.n. Mineral transparent și incolor asemănător sticlei. Cuvântul este un neologism vechi, înregistrat în DLR doar cu forma *crystal* în BIBL.1688 și la Cantemir. Forma atestată aici în trei locuri ar putea reflecta direct gr. κρύσταλλος din SEPT.FRANKF.

crocodél s.m. Reptilă de talie mare (*Crocodilus vulgaris*) care trăiește mai ales în fluviul Nil. Ocurență unică: *Necurate den târâitoarele ce să târâiescu pre pământu: mâța, și șoarecile, și crocodélul cel den pământu și câte-i samână lui* (Lev. 11:29). Împrumut vechi, cu etimologie multiplă (gr. κροκόδειλος, slavon. крокодилъ, lat. *crocodilus*), atestat de DLR în HERODOT-ul de la Coșula din prima jumătate a secolului al XVII-lea.

crondír s.n. Clondir; carafă. Împrumut după ngr. κροντήρι sau κλοντήρι, cuvântul este atestat în DLR, s.v., deja în lexiconul lui Mardarie Cozianul, din primele decenii ale secolului al XVII-lea.

crug s.n. Cerc; orbită; ciclu. Atestat de DLR în BIBL.1688, apare frecvent în textele vechi. Ipoteza etimologică din DLR (rus. *крыгъ* și sârb. *крыгъ*) este mai

puțin probabilă decât slavonul *кρογιѣ*, formă mai rară, dar atestată în texte (vezi MIKLOSICH, s.v., SLOVN.STAROSLOV. s.v.) a slavon. *кржнѣ* ‘circulus; orbis’.

crușiță s.f. Bucățică. Unică ocurență: *Lua-mi-vei, dară, și o crușiță de pâine în mâna ta*”. (3Reg. 17:11). Cuvântul a fost socotit rar de unul din revizori, care îl glosează marginal prin *o bucată*. În BIBL.1688, găsim *bucățea de pâine*. Cuvântul nu este atestat în DLR.

cúhn(i)e s.f. Bucătărie. Ocurență unică: *Și sclipuri împregiur la iale, împregiur la cêle 4, și cuhnii făcute dedesuptul sclipurilor împregiur* (Iez. 46:24). Cuvântul este păstrat în context în BIBL.1688, cu accentul marcat: *cúhnii*. Împrumut cu origine multiplă (slavonă, polonă, rusă, ucraineană etc.), atestat de DLR abia la Neculce.

cúrăre s.f. Curgere. Derivat postverbal de la vb. *cure* ‘a curge’, moștenit din latină. Două ocurențe: *Preste poartă a doao currăre, acoló spală arderea de tot* (Iez. 40:39). *Denapoia cūrării a arderilor de tot [...] doao mēse* (Iez. 40:41). Atestat de DLR la Coresi și Varlaam. În BIBL. 1688, în ambele locuri, a fost înlocuit prin sinonimul *curgere*.

custá vb. I, intrans. A trăi, a viețui; a dăinui, a dura. Moștenit din latină (*constare*), este frecvent utilizat în vechile texte românești.

custúră s.f. Lamă; placă de metal. Ocurență unică: *Și le fă pre iale custúre bătute, punere jirtăvnicului* (Num.16:38). În BIBL.1688 (cu accentul și cu desinența schimbate): *cústuri bătute*. Etimologia cuvântului este obscură.

cuviitor adj. Care se cuvine; potrivit; decent. Echivalează în context, de regulă, forme nominale ale vb. gr. *πρέπω* ‘a se cuveni, a se potrivi’ din *Septuaginta*. Derivat de la vb. *cuvēni* + suf. *-itor*, cuvântul nu este înregistrat în dicționarele limbii române.

dárdă s.f. Lance (mică). Împrumut cu etimologie multiplă (polonă, maghiară), cuvântul este atestat în DLR în HERODOT-ul de la Coșula, la Dosoftei și în BIBL.1688.

davir (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. *δαβίρ* (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *dabir*, prin care se desemnează altarul, încăperea din fundul templului. Cf. *the dabir* (SEPT.ENGL.), *das Dabir* (SEPT.GERM.). Cuvânt neînregistrat în DLR.

dăzmădulări vb IV, refl. A (se) dezmembra. Ocurență unică: *Dentru încheieturi dăzmădulărindu-să* (Iosip 10:8). Cuvântul este rezultatul unei calchieri a gr. *ἐκμελίζω* ‘a dezmembra’ (*to dismember*) (GR.ENGL., s.v.). Cuvântul este înregistrat în DLR s.v. *dezmadula*, ca variantă morfologică, dar atestat doar într-un dicționar din prima jumătate a secolului al XIX-lea (Valian). Cf. SEPT.FRANKF.: *ἐκ σπονδύλων ἐκμελιζόμενος*. În alte locuri unde mai apare gr. *ἐκμελίζω* (Iosip 10:5 și 11:10), aici, în Ms. 45, ca și în BIBL.1688, apar sinonimele *dezbina* și *deznoda*.

dăznetecire s.f. Unică ocurență, într-o notă marginală, unde explică subst. *rulare*, marcat în text prin trei vrahii scrise cu roșu. *Mâhniiu-mă întru rularea mea, și mă turburau de cătră glasul neprietenului și de năcazul păcătosului* (Ps. 54:2).

Cuvântul nu apare în dicționare fiind probabil o formă spontană de la *bezmetecire*, infinitivul lung de la vb. *bezmeteci* ‘a fi bezmetic; a se năuci, a se zăpăci’.

dârjí vb. IV, refl. Formă veche a vb. *îndârji* (cf. DLR, s.v. *dârzi*), atestată în DLR la Neculce și Radu Greceanu.

dârjie s.f. Formă veche a subst. *dârzie* ‘dârzenie’, atestată în DLR la Miron Costin.

decinde sau **decindea** adv. sau prep. Dincolo de...; de cealaltă parte. Larg întrebuințat în limba veche, cuvântul este moștenit din latină (< *de ecce inde*).

deschivără vb. I, tranz. A scoate sau a da jos chivăra. Ocurență unică: *Preutul [...] capul nu-și va deschivăra și hainele lui nu le va rumpe* (Lev. 21:10). Derivat de la *chivără*.

desfeciorí vb. IV, tranz. A priva de copii. Înregistrat în DLR și ilustrat cu acest unic context din BIBL.1688, cu două recurențe. Derivat prin pref. *des-* + vb. *feciori* (< *fecior*), cuvântul nu este înregistrat în DLR cu sensul de aici.

despuire s.f. Stăpânire, dominație. Derivat de la vb. *despune*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

despuitór adj., s.m. și f. (în special despre Dumnezeu) Stăpân, domn. Derivat de la vb. *despune* + suf. *-itor*, cuvântul apare frecvent în textele românești din secolele al XVI-lea și al XVII-lea.

despúne vb. III, tranz. A stăpâni, a domni, a conduce. Moștenit din latină (< *disponere*), cuvântul este frecvent întrebuințat în textele românești din secolul al XVI-lea și sporadic în cele din secolul al XVII-lea.

diadémă s.f. Obiect de podoabă capilară (adesea sub formă de coroană), folosit ca însemn al regalității sau ca bijuterie feminină. Apare în text cu forma nearticulată și fără accentul marcat *diademă* (Is. 62:3), articulată și fără marcarea accentului *diadema* (Est. 2:11), precum și cu formele, mai apropiate de etimon (gr. *διάδημα*) și cu accentul marcat, *diádema* (Est. 3:17) și *diádima* (Est. 9:15). La Est. 3:17, cuvântul este glosat marginal prin sinonimul *stéma*. În DLR, s.v., cea mai veche atestare este din Dosoftei.

didráhm s.m. sau **didráhmă** s.f. Veche monedă grecească valorând două drahme. Împrumut din slavon. *диѡрахма*, ngr. *δίδραχμα*, cuvântul este atestat deja în NTB (1648).

dimicá (formă veche pentru **dumicá**) vb. I, tranz. A rupe, a fărâmița. Cuvânt moștenit (lat. **demicare*), este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

diúďă s.f. Dud (*Murus alba*). Unică ocurență: *Chedrii au dat întru Iudéa ca diudele cèle de pre șes întru mulțime* (2Paral. 1:15). Probabilă creație spontană a traducătorului, cuvântul a fost menținut în context și în BIBL.1688 (cf. DLR, s.v. *dud*).

dodathá s. indecl. Împrumut contextual după gr. *ἐν δωδαθᾶ* (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *thodatha*, literal ‘mulțumiri’. Ocurență unică: *Să facă înnoiri și veselie, la dodathá, și cu cântări în țimbale și canoane și copuze* (Neem. 12:27). Cuvântul este menținut în BIBL.1688, dar cu accentul schimbat: *dodátha*. Cf. SEPT.ENGL.: *to celebrate the rededications and the merriment with thodatha and with odes, while playing the cymbal and harps and*

cinyras. Cf. și SEPT.GERM., unde cuvântul respectiv este tradus prin *Lobeshymnen* ‘îmnuri de laudă’. Cuvânt neînregistrat în DLR.

dodei sau **dodăi** vb. IV, tranz. A supăra, a necăji; a persecuta. Frecvent folosit în textele vechi din secolul al XVI-lea – al XVII-lea, cuvântul este un împrumut după slavon. ДОДЕИТИ.

dodeială sau **dodăială** s. f. Supărare, necaz; persecuție. Frecvent folosit în textele vechi din secolul al XVI-lea – al XVII-lea, cuvântul este un derivat de la vb. *dodei* + suf. *-ială*.

dosădă s.f. Insultă, ocară. Împrumut după slavon. ДОСАДА, cuvântul este curent în vechile texte românești.

dosădi vb. IV, tranz. și refl. A persecuta, a prizoni; a insulta, a ocări. Împrumut după slavon. ДОСАДИТИ, cuvântul este curent în vechile texte românești.

dosăditór s.m. Care dosădește. Derivat postverbal de la vb. *dosădi* + suf. *-itor*, cuvântul este atestat în DLR deja la Coresi.

dráhmă s.f. Veche monedă grecească. Cuvântul a fost frecvent folosit în limba română veche. Este un împrumut după slavon. ДРАХМА, lat. *drachma*, ngr. δραχμή.

dvórbă sau **tvórbă** s.f. Serviciu, slujbă. Întrebuințat curent în vechi texte din Moldova, cuvântul este un împrumut după slavon. ДВОРЬБА, atestat în DLR deja la Grigore Ureche.

dvoreán s.m. Slujitor; curtean. Unică ocurență: *Și Azaría, ficiorul lui Náthan, preste dvorêni* (3Reg. 4:5). Împrumut după slavon. ДВОРИАНИНЪ, întrebuințat în textele vechi din Moldova, atestat în DLR deja la Miron Costin.

dvorí sau **tvorí** vb. I, intrans. A servi, a sluji. Împrumut după slavon. ДВОРИТИ, este întrebuințat în textele vechi din Moldova și atestat în DLR deja la Grigore Ureche.

dvoritór adj. Care dvorește. Derivat de la vb. *dvori* + suf. *-tor*. Cea mai veche atestare în DLR este dintr-un text din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

dzêle, plural de la *dza*, s.f., formă moldovenească a subst. *za*, pl. *zale*.

efud (accentuat sporadic: **efúd**) s.n. sau m. Împrumut contextual după gr. ἐφούδ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *ephod*, numele curent al costumului ritualic al preotului levit. Atestat în DLR deja în *Palia de la Orăștie* (1582). Împrumut cărturăresc după slavon. ЕФОДЪ, ЕФОУДЪ sau gr. ἐφώδ, ἐφούδ.

elam (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. ἄιλαμ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *ailam*, care desemnează pridvorul sau veranda templului (cf. GR.ENGL.). Cf. și *ailam* (SEPT.ENGL.), *das Ailam* (SEPT.GERM.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

elammoth s. indecl.(uneori, cu accentul marcat **elammóth** sau **élammoth**) Împrumut contextual după gr. αιλαμμωθ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *ailamoth*, care desemnează pridvorul sau veranda templului

(cf. GR.ENGL.). Cf. engl. *ailammo* (SEPT.ENGL.), germ. *das Ailammo* (SEPT.GERM.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

elef sau **elev** (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. αἰλεῦ sau εἰλεῦ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *ailou*, cu sensul ‘tocul uşii’. Cf. engl. *ailou* (SEPT.ENGL.) germ. *die Aileu* (SEPT.GERM.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

elifand (fără marcarea accentului) s.m. Elefant; fildeş. Aspectul fonetic indică preluarea directă de la forma de genitiv ἐλέφαντος a gr. ἐλέφας. În DLR, s.v. *elefant*, cea mai veche atestare a cuvântului, cu forma de aici, este din BIBL.1688.

en s.n. sau m. Preluare contextuală după gr. ὄρχων τοῦ αἴνου din SEPT.FRANKF., ocurență unică, în secvența *fiul Asaf, boiêrin a énuului* (Neem. 11:17), diferită aici de alte ediții ale *Septuagintei*. Gr. αἴνος ‘imn de laudă’ a fost corect interpretat în BIBL.1688, unde întâlnim contextul reformulat prin sintagma *boiêrin al laudii*.

epicon (fără marcarea accentului) s.m. Probabilă rostire (sau grafie) coruptă de la *epigon*, împrumut ad-hoc al gr. ἐπίγονος, selectat de traducător spre a echivala calificarea personajului biblic respectiv, aceea de ‘om de încredere, protector’, al gr. ἐπίτροπος din SEPT.FRANKF., cf. *his guardian* (SEPT.ENGL.), *Vormund* (în notă de subsol: „seleukidischer Hofitel” – SEPT.GERM.). Ocurență unică: *Biruind fu țării, omorând pre Antioh și pre al acestuia epicon, Lisia* (2Mac. 14:2). În BIBL.1688: *ispravnicul acestuia*. Interesant este de remarcat că același termen grecesc, relativ banal, fusese echivalat imediat anterior (2Mac. 11:1 și 13:2) prin împrumutul „normal” *epitrop*!

epífi s.m. Împrumut contextual după gr. ἐπίφι (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a numelui celei de-a treia luni a anului în calendarul egiptean. Ocurență unică: *Și scriu pre ei den 25 a lui pahon până în 4 a lui epífi, întru zile 40* (3Mac. 6:38). Cf. engl. *Epíphi* (SEPT.ENGL.), germ. *Epíphi* (SEPT.GERM.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

eródiu (accentual și **erodíu**) s.m. Pasăre migratoare, probabil bătlan (*Ardea cinerea*). Cuvântul este atestat de DLR deja în secolul al XVI-lea, încă din textele rotacizante și la Coresi. Este un împrumut după slavon. ер діи, gr. ἑρωδιός.

esefim sau **sefim** (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. ἐσεφίμ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *esephimn*, cu sensul ‘depozit, câmară’. Apare de două ori, la distanță scurtă, în frazele: *Lui Avdedom și cel despre amiazădzi denaintea casei sefim* (1Paral. 26:15–16), respectiv *Cătră răsărit, leviții, [...], la esefim, 2* (1Paral. 26:17), corespunzător sintagmelor din SEPT.FRANKF.: κατέναντι οἴκου Σεφίμ, respectiv εἰς τὸ ἐσεφίμ δύο. Opțiunea de traducere este menținută ca atare în BIBL.1688: *casa Sefim*, respectiv, *la iesefim*. Cf. și *das Haus Esefin* (SEPT.GERM.), *the house esephin* (SEPT. ENGL.). Cuvânt neînregistrat în DLR.

ezer (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. ἕζερ din SEPT.FRANKF. (în alte manuscrise ale *Septuagintei*: νέζερ), transcriere

defectuoasă a ebr. *nezer* ‘diademă (regală); coroană’. Ocurență unică: *Și trimise pre fiul împăratului și dăde preste el și pre ezer și mărturia* (4Reg. 11:12). Menținut în BIBL.1688, cuvântul nu este atestat în DLR.

fares (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. φάρες, transcriere aproximativă a unui misterios cuvânt aramaic care apare scris pe un zid, într-un moment decisiv (Dan. 5:27 și 29). V. mai jos, s.v. **thechel**.

farmac (fără marcarea accentului) s.n. Par de susținere (la o construcție); grindă. Cuvântul apare de câteva ori în 3Reg. 6 și 7, precum și în alte locuri, în pasaje foarte obscure, în care traducătorul a apelat în mod evident și la surse suplimentare în raport cu SEPT.FRANKF., cel mai probabil la SEPT.LONDRA. Echivalează în context gr. μέλαθρον ‘grosse poutre qui soutient un toit’ (BAILLY, s.v.), cf. *beam* ‘grindă’ (SEPT.ENGL.), *Balken* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Este vorba, de fapt, de o rostire (grafie) personală a traducătorului pentru cuvântul *parmac* ‘grindă de susținere’ (vechi împrumut din turcă). Revizorii de la București au reanalizat toate contextele și au optat pentru sinonimul *polimar*, întrebuițat de altfel, mai sus, în v. 4 al aceluiași capitol, și aici, în Ms. 45, pentru a echivala gr. μέλαθρον!

fasec (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. φασέκ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *phasek* sau *peshah*, literal ‘trecere’, numele celei mai importante sărbători mozaice. Cf. și *das Passa* (SEPT.GERM.), *the phasek* (SEPT.ENGL.). Cuvânt neînregistrat în DLR.

fărmăcătór adj., s.m. și f. Care farmecă; mag, vrăjitor. Derivat de la vb. *fărmăca*, este un cuvânt frecvent întrebuițat în textele vechi, începând cu secolul al XVI-lea.

fărmăcătórie s.f. Acțiunea sau actul de a fermeca; magie, vrăjitorie. Derivat de la adj. *fărmăcătór* + suf. *-ie*, cuvântul este atestat în DLR într-un catehism de la 1774.

fărmăcătúrá s.f. Actul de a fermeca; magie, vrăjitorie. Derivat de la vb. *fărmăca* + suf. *-ătură*, cuvântul este înregistrat de DLR, s.v. *fermecătură*, pentru prima dată, în BIBL. 1688.

făstác s.m. Fistic (*Pistacia vera*). Împrumut din turc. *fıstık*. Atestat în DLR doar în secolul al XIX-lea și în texte populare.

felmoní s. indecl. Împrumut contextual după gr. φελμουví (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *phelmouni*, cu sensul ‘cutare; cineva; o anumită persoană’. Ocurență unică: *Am audzit unui sfânt grăind și dzise un sfânt lui felmoní, celui ce grăiia deasupra* (Dan. 8:13). În BIBL.1688: *felmoní*. Cf. și *Phelmuni* (SEPT.GERM.), *Phelmouni* (SEPT. ENGL.). Cuvânt neînregistrat în DLR.

feredéu s.n. Latrină, closet. Echivalează în context gr. λυτρών, în sintagma εἰς λυτρώνας din SEPT.FRANKF. Ocurență unică: *Și surpară stâlpul lui Vaal și surpară casa lui Vaal și-l rânduiri pre el întru feredeu până în dzua aceasta* (4Reg. 10:27). Cf. și *Latrinen* (SEPT.GERM.), *latrines* (SEPT.ENGL.). Împrumut după magh. *feredő*, cuvântul circulă în textele din secolul al XVII-lea, dar cu sensul ‘baie’ (indicat ca sinonim și aici, în nota de subsol!). Sensul ‘latrină’ apare doar în contextul citat aici. În BIBL.1688 *ferdeu* este înlocuit cu *baie*!

fičăví vb. IV, intrans. A bâigui, a îngăima, a se bâlbâi. Apare de două ori, în contexte apropiate: *Limbile cêlea ce fiicăvăsc învăța-să-vor a grăi pace* (Is. 29:24). *Limbile cêlea ce fiicăvăsc curând vor învăța a grăi pace* (Is. 32:4). Contextul minimal în BIBL. 1688 este identic: *limbile cêlea ce fâncăvesc*. Am dedus sensul din contextul grecesc: αἱ γλώσσαι αἱ ψελλίζουσαι (SEPT.FRANKF.), cf. *the faltering tongues* (SEPT.ENGL.) și *die stammelnden Zungen* (SEPT.GERM.). Verbul gr. ψελλίζω apare doar în aceste două locuri din Cartea lui Isaiia și este definit de lexicografi prin ‘a bâigui, a vorbi nearticulat’ – *to stammer, to speak inarticulately* (GR.ENGL.). Cuvântul nu a fost înregistrat în niciun dicționar. Pornind de la varianta formală *fâncăvi* din BIBL.1688, am putea trimite, ca sugestie etimologică, la vb. *gângăvi*.

finíc s.m. sau n. Palmier-curmal (*Phoenix dactylifera*). Împrumut după slavon. финикъ (< gr. φύνιξ), cuvântul se găsește în multe din textele din secolul al XVI-lea – al XVII-lea.

fleart adj. Fanfaron, lăudăros; arogant. Ocurență unică: *Omul înțelept tăcea-va până la o vreme, iar cel fleartu și nebun va petrece vreme* (Sir. 20:6). Sensul a fost dedus din gr. λαπιστής ‘lăudăros, fanfaron’, care apare în SEPT.FRANKF., cf. și germ. *der Prahler* (SEPT.GERM.), engl. *swaggerer* (SEPT.ENGL.), *swaggerer, arrogant person* (GR.ENGL.). Cuvântul nu este înregistrat în dicționarele limbii române. Poate fi pus în relație cu alte formații lexicale onomatopoeice de tipul *fleoartă, fleoancă, fleaură* sau *fleros* (vezi DLR, s.v.).

forthomin (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. φορθομίν, transcriere a unui cuvânt de origine persană în ebraica biblică, cu sensul aproximativ de ‘persoană distinsă; nobil’, cf. *Phorthommin* (SEPT.ENGL.), *Phortommin* (SEPT.GERM.). Ocurență unică: *Să bage dentru fiii robiei Ierusalim și de la sămânța împărăției și de la forthomin* (Dan. 1:3). Echivalența a fost menținută în BIBL.1688. Cuvânt neînregistrat în DLR.

foth s. indecl. Ocurență unică: *Și s-au făcut trasul cerceilor de aur căroră au cerșut, sicli 1000 și 700 de auri, afară den rafturi și den lanțuje [întru foth] și îmbrăcăminților celor mohorate* (Jud. 8:26). Secvența grecească echivalentă din SEPT.FRANKF. este (inclusiv paranteza, cu separarea fantezistă a prepoziției!) următoarea: καὶ τῶν ὀρμίσκων (ἐν φῶθ). În paranteză ar trebui să se afle, de fapt, unitatea lexicală ἐνφῶθ, transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *enphoth*, care desemnează, împreună cu cuvântul anterior, o bijuterie sub formă de pandant, cf. *the small necklaces enphoth* ‘micul pandant enphoth’ (SEPT.ENGL.), *Halsketten-Enphoth* ‘idem’ (SEPT.GERM.).

franțóz, pl. franțózi și franțóji s.m. Francez. Două recurențe: *Și cea den Vavilon, cea cătră ei franțojii rânduială ce s-au făcut* (2Mac. 8:20). *Și au povestit lui războaiele lor și vitejiile carele au făcut întru franțoji și cum i-au biruit pre ei* (1Mac. 8:2). Sintagma minimală este menținută, inclusiv ciudatul etnonim, în Ms. 4389 și în BIBL.1688. În SEPT.FRANKF., apar sintagmele gr. πρὸς τοῦς Γαλάτας,

respectiv, gr. ἐν τοῖς Γαλάταις. Referința din *Septuaginta* este clară și lipsită de echivoc. Este vorba despre neamul celt al galatilor sau galaților (< gr. Γαλάται, lat. *Galatae*), cunoscuți în *Noul Testament* cu numele de *galateni*. Identificarea galatilor cu francezii moderni nu este întâmplătoare, traducătorul inițial al textului, Milescu, era, se pare, la curent cu echivalența etnonimică *gali (galati) – francezi*. Problema a fost semnalată de Virgil Cândea, în articolul „*Franțozii*” în *bibliile românești din secolul al XVII-lea* (v. Cândea 1979: 222–224). Informațiile din DLR, s.v. *francez*, privitoare la acest important etnonim sunt sumare și lacunare. Deși formele primare *franțuz* și *franțoz* sunt înregistrate, sunt oferite atestări din secolul al XIX-lea. Avem deci de a face aici cu o primă atestare absolută. Indicația etimologică din DLR este greșită, căci formele acestea vechi nu au cum să vină din franceză ci, cel mai probabil, din ngr. φρατζούζος.

fruré s. indecl. Împrumut contextual după gr. φρουρά, transcriere a cuvântului ebraic *purim* cu sensul ‘zaruri’, neînregistrat în dicționarele limbii grecești. Menținut întocmai în BIBL.1688. *Pentru acêea s-au chemat dzilele acêstea „fruré”, pentru „sorți”, căci cu limba lor să cheamă „fruré”, pentru cuvintele cărții aceștia, și că au pățit pentru acêstea și câte lor li s-au făcut și le-au întărit* (Est. 9: 26, cf. și 9:28). Versetul face referire la momentul salvării neamului lui Israel de persecuția regelui persan Ahasverus (Xerxes), moment celebrat de atunci anual la sărbătoarea *Purim*.

fufádză s.f. Braț al unui sfeșnic. Înregistrat în DLR cu forma *fofează*, cu primă atestare în BIBL.1688. Etimologie necunoscută.

funire sau **fúnere** s.f. Bucată de teren măsurată cu funia; porțiune de pământ, lot; țarm, coastă. Echivalează de regulă gr. σχοίνισμα cu sensurile de mai sus. Înregistrat în DLR cu citate din BIBL.1688 și cu o explicație etimologică plauzibilă: „Pare a fi infinitivul substantivat al unui verb (neîntrebuințat) *funi* ‘a măsura cu funia’”.

funitură, **funituri** sau **funeturi** (fără marcarea accentului) s.f. Creație lexicală similară cuvântului anterior.

fur s.m. Hoț, tâlhar. Cuvânt moștenit (lat. *fur*, *-rem*), este frecvent întrebuințat în limba veche.

furculiță s.f. Ocurență unică: *Vei face cunună jirtăvnicului, și acoperemântului, și păharăle lui, și furculițele lui* (Ieș. 27:3). Primă atestare absolută a acestui cuvânt, în DLR, s.v., cea mai veche trimitere fiind la un document din anul 1792.

fúrmă s.f. Formă, aspect; caracter, fel de a fi. Ocurență unică: *Și priimind împăratul și biruind cinstea, îndatăși pre cea e linească furmă, pre cei de un fêl cu el îi muta* (2Mac. 4:10). Echivalează în text gr. χαρακτήρ ‘caracter, fel de a fi’. Cf. *the Greek way of life* ‘modul de viață grecesc’ (SEPT.ENGL.), *nach griechischer Weise* ‘potrivit modului grecesc’ (SEPT.GERM.). Împrumut după ngr. φοῦρμα (< lat. *forma*), cuvântul este atestat de DLR, s.v. *forma*, în BIBL.1688.

furnicoléu s.m. Denumirea unui animal fantastic. Ocurență unică: *Furnicoléul au pierit neavând mâncare și țâncii leilor s-au părăsit în de sine* (Iov 4:11). Cuvântul este

prezent și în BIBL.1688, ca și în Ms. 4389 și a fost menținut de asemenea și în BIBL.MICU. Recent, Valeriu Anania revine la acest nume în versiunea sa! Toate edițiile *Septuagintei* prezintă fraza Μυρμηκολέων ὄλετο παρὰ τὸ μὴ ἔχειν βοράν. Unitatea lexicală μυρμηκολέων este un hapax legomenon în greacă (cf. BAILLY, s.v., LIDDELL-SCOTT, s.v., cu această unică atestare), fiind o creație a autorilor *Septuagintei*, un compus din gr. μύρμηξ ‘furnică’ și λέων ‘leu’. Milescu a calchiat așadar cele două componente ale compusului grecesc, după cum procedaseră, de altfel, și autorii versiunii slavone: *мравѣильва погѣб* (OSTROG.). În BIBL.HEBR. apare ebr. *lajiš*, un cuvânt ebraic mai rar, desemnând felinele în general, cf. și VULG.: *tigris*. Rămâne acum de văzut dacă acest *furnicoleu* este realmente un animat fantastic, din categoria inorogilor și a zgipturoilor, sau este un animal existent pe undeva și catalogat ca atare de zoologi. Nici TDRG și nici seria veche a dicționarului academic (DLR), nu înregistrează pe *furnicoleul* din BB, în schimb, s.v. *leu*, în DLR este înregistrată sintagma *leul furnicilor* care, după entomologi, ar desemna o anumită insectă (*Myrmeleon formicalynx*), un fel de libelulă care trăiește prin pădurile de brad, ale cărei larve, asemănătoare cu păduchii, se hrănesc cu furnici!

fușciór s.n. Parte componentă a candelabrului ritual. Echivalează gr. *καλαμίσκος* din SEPT.FRANKF., glosat într-un dicționar de specialitate prin *branch of a candlestick, tube* ‘braț al unui candelabru; tub’ (GR.ENGL.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR. Poate fi un derivat de la *fúște*.

fúște s.f. Suliță, lance. Cuvânt moștenit (lat. *fustis, -em*), este întrebuițat frecvent în textele din secolele al XVI-lea și al XVII-lea.

gádină s.f. Animal sălbatic, fiară. Cuvânt împrumutat după bulg. *гадинъ*, este întrebuițat frecvent în textele din secolele al XVI-lea – al XVII-lea.

gavíni s.m. Împrumut contextual după gr. γαβίν (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *gavin* (la plural), cu înțelesul de ‘fermier, cultivatori’. Ocurență unică: *Și dentru săracii pământului lăasă cel mai mare preste bucătari, de viēri și de gavini*. (4Reg. 24:32). Cuvânt neînregistrat în DLR.

gávis s. indecl. Împrumut contextual după gr. γάβις (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *gabis* (la plural), cu înțelesul de ‘cristal (de stâncă)’, cf. GR.ENGL. Ocurență unică: *Cēle înalte și gávis nu să vor pomeni și trage înțelepciunea decât cēle prea de înlontru* (Iov 28:18).

gazofiláchie s.f. Tezaur, visterie. Împrumut contextual după gr. γαζοφιλάκιον ‘tezaur’ din SEPT.FRANKF., cf. *treasury* ‘idem’ (SEPT.ENGL.), *Schatzkammer* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Ocurență unică: *Și să le puie pre iale întru ograda sfintelor, în loc ales, și izvoadele lor să le puie la gazofiláchie, pentru ca să aibă Símon și fiii lui* (1Mac. 14:48). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

găvozdí vb. IV, tranz. A bate în cuie, a pironi; a răstigni. Atestat în DLR la Varlaam și Dosoftei. Împrumut după slavon. *гвоздити* ‘a bate în cuie’.

gácitór s.m. Care ghicește; prezicător. Ocurență unică: *Pleca-voi la pildă uréchea mea, dășchide-voi în psaltire gácitoriul meu* (Ps. 48:4). Derivat de la vb. *gáci* + suf. *-tor*, cuvântul este atestat cu acest sens în BIBL.1688 de DLR, s.v. *ghici*.

gâcitură s.f. Enigmă. Ocurență unică: *Văsmânt sfânt cu aur și cu vânăt și cu mohorât, lucrul împistratoriului, cuvântătoriul judecății, gâciturile adevărului, împletită cu lucrul meșterului* (Sir. 46:12). Derivat de la vb. *gâci* + suf. *-itură*, cuvântul este atestat cu acest sens la Varlaam de DLR, s.v. *ghici*.

gâde s.m. Călău. Atestat de DLR în texte din secolul al XVII-lea. Etimologie necunoscută.

gâltân s.n. Gâtlej. Echivalează de regulă gr. *λόρυγξ* ‘laringe; gâtlej’ din SEPT.FRANKF. Este probabil o variantă, obținută prin metateză, a subst. *gâtlan*, atestat de DLR, s.v. *gâtlej*, la Miron Costin.

gângăv, adj. Cu un defect de vorbire, fonf, bâlbâit. Ocurență unică: *Dăsfătată va fi limba gângăvilor* (Is. 35:6). Reapare într-o notă de subsol la Ieș. 4:10, pentru a explica sintagma *încet la limbă*. Atestat de DLR în BIBL.1688.

gemănăre s.f. Bifurcare; (despre copita unui animal) despicare în două părți. Derivat de la *gemăna*, cuvântul este atestat de DLR în BIBL.1688.

gerét s.n. Băț în formă de sulită folosit la un joc de origine turcească. Împrumut după turc. *ğirid*, este atestat în DLR, s.v. *gerid*, în texte din secolul al XIX-lea. Ocurență unică, într-o notă de subsol la 1Reg. 20:20, unde, prin secvența „dăspicături, gerături” se glosează cuvântul *hășturile* din text. V. *infra*, s.v. **hășt**.

gheoc s.n. Ghioc. Echivalează contextual gr. *χυτρόκαυλος* ‘lighean’ din SEPT.FRANKF., cf. *bucket* ‘idem’ (SEPT.ENGL.), *Becken* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Ocurență unică: *Și au făcut 10 oale găunoase de aramă, 40 de hoi încăpea un gheoc de oală; cu măsură a patru coți, o găoace preste o mehonóth, la cele 10 mehonóth* (3Reg.7:38).

gherdán s.n. Salbă, colan. Echivalează în context, foarte aproximativ, gr. *δέρις* ‘perdea (de piele) la intrarea într-un cort’ din SEPT.FRANKF., cf. *skins* ‘piei’ (SEPT.ENGL.), *Zeltbehänge* ‘draperia de la intrarea unui cort’ (SEPT.GERM.). Ocurență ultimă: *Neagră sânt eu și frumoasă, fetele Ierusalim, ca sălașele Chidar, ca gherdanele Solomon* (Cânt. 1:4).

ghigă s.f. Ghioagă; armă sub forma unei bâte (ghintuite). Ocurență unică: *Și Iezví unul era întru nepoții lui Rafain, și cumpăna suleții lui – 300 de sicli, cumpănă de aramă, și el, încinsu cu o ghigă; și să socotii ca să lovască pre David* (2Reg. 21:16). Echivalează în context gr. *κορύνη* ‘club, mace’ (GR.ENGL.). Cu forma din text, cuvântul este atestat de DLR în cronică lui Nicolae Costin. Etimologia este necunoscută.

ghigorțan s.m. Șoarece de câmp. Ocurență unică: *Ghigorțanul, și hameleon, și nevăstuica, și șopârla, și gúziul* (Lev. 11:30). Valoarea semantică a fost dedusă pe baza echivalentului gr. *mugavlh* ‘field mouse’ (GR.ENGL.), cf. *field mouse* (SEPT.ENGL.), *Feldmaus* (SEPT.GERM.). Cuvântul nu este înregistrat în dicționarele românești.

ghípă s.f. Vultur. Împrumut contextual după gr. *γύψ, γυπός* ‘vultur’ (GR.ENGL.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

ghiseon (fără marcarea accentului) s. m. Cornișă. Ocurență unică: *Toate acêstea, den pietri cinstite cioplite den timpuriu denlontru și denafară și den temelie până la ghiseon și afară la ograda cea mare* (3Reg. 7:9). Preluare contextuală a formei de

genitiv plural a gr. γεισος din sintagma gr. ἕως τῶν γεισῶν (SEPT.FRANKF.). Termenul desemnează cornișa, elementul marginal al acoperișului unei clădiri, cf. *the coping* ‘cornișă’ (SEPT.ENGL.), *Dachvorsprünge* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

ghízdav adj. (despre persoane) Frumos, grațios, elegant. Ocurență unică: *Și ochii Liei era bolnavi, iară Rahil era frumoasă la chip și ghizdavă la față foarte* (Fac. 29:17). Împrumut după slavon. ГИЗДАВЪ, cuvântul este atestat de DLR în texte din secolul al XVII-lea.

ghizdăví vb. IV, tranz. A înfrumuseța. Ocurență unică: *Frica Domnului ghizdăvi-va inima și va da veselie și bucurie și îndălungare vieții* (Sir. 2:10). Derivat verbal de la *ghizdav*, cuvântul este atestat de DLR la Cantemir.

ghizdăvie s.f. Frumusețe, eleganță. Ocurență unică: *Cu frâmsêtea ta și cu ghizdăviia ta, [...] bine călătorêște-te, și împărățêște* (Ps. 44:5). Derivat de la *ghizdav* + suf. -ie, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

gingéni s.f. (formă de plural) Gingii. Ocurență unică: *Iară Moisi era de 120 ani cându au murit el; nu s-au negrit ochii lui, nici s-au stricat gingenii lui* (Deut. 34:7). Cu forma de aici, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *gingie*, pentru prima dată la Dosoftei.

gligán s.m. Porc mistreț. Ocurență unică: *Strică-o pre ea gliganul den dumbravă* (Ps. 79:14). La 2Reg. 17:8 apare femininul *gliganiță*. Echivalează în SEPT.FRANKF. gr. σῶς ‘mistreț’. Împrumut din bulgară, cuvântul este atestat de DLR încă în textele din secolul al XVI-lea.

golóth s. indecl. Împrumut contextual după gr. γολῶθ (SEPT.FRANKF.), în alte variante ale *Septuagintei*: γολῶθ, transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *goloth* (o formă de plural), care desemnează micile globuri plasate ca ornamente pe capitellurile unei coloane a templului. Apare exclusiv în sintagmă cu alt ebraism, care desemnează capitellul propriu-zis (vezi mai jos, s.v. **hohareth**). Ocurență unică, repetată un verset mai jos: *Stâlpi 2, și preste ei goloth cu hothareth, preste căpeșelele stâlpilor 2 și mreji doao a acoperi capetile alor hothareth, carele sânt preste capetile stâlpilor* (2Paral. 4:12). *Doao feliuri de roidioare întru o mreaje, ca să acopere cêle doao goloth alor hothareth, carele sânt preste capetile stâlpilor* (2Paral. 4:13). Cf. *goloath of the chothareth/ goloath for the chothareth* (SEPT.ENGL.), *Kugel für das Kapitell/ Kugeln der Kapitelle* ‘glob pentru capitell/ globuri ale capitellurilor’ (SEPT.GERM.). Cuvânt neînregistrat în DLR.

gomór s. n. Împrumut contextual după gr. γομόρ, transcriere aproximativă a ebr. *homer* ‘unitate de măsură pentru capacitate echivalentă cu cca 450 kg’. Cuvânt neînregistrat în DLR.

gont s.n. Echivalează gr. ψῆφος ‘pietricică (întrebuintată ca tăiș)’, în Ieș. 4:25, Plâng. 3:16 (cf. *Kieselstein* ‘așchie de piatră’ în SEPT.GERM., *pebble* ‘idem’ în SEPT.ENGL) sau gr. χάλιξ ‘pietricică’ în Iov 8:17 (cf. *Kieseln* ‘cremene’ în SEPT.GERM). Nu apare în DLR. Este posibil să fie o variantă fonetică a lui *cont* ‘bucată, parte din ceva’ (ung. < *konc*), cu atestări din literatura populară.

greciós adj. (despre femei) Însărcinată. Echivalează gr. ἔγκυος ‘idem’,

cf. *pregnant* ‘idem’ (GR.ENGL., s.v.), *schwanger* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Cuvântul este înregistrat în DLR, s.v. *greață* și cu atestări din BIBL.1688 și Dosoftei.

grípsos s.m. Împrumut contextual după gr. γρόψ, γρόψος din SEPT.FRANKF. *Și acêstea să le urâți den zburătoare și nu să vor mânca, oțărâte sântu: vultúru, și gripsosul, și vultúru de mare* (Lev. 11, 13). Este vorba despre pasărea (semilegendară) ‘grifon, pajură’, cf. *griffin* ‘idem’ (GR.ENGL.), *der Greif* ‘idem’ (SEPT.GERM.). În contextul *Și grípsosul, pre cuibul lui ședzând mâne, pre pisc de piatră și ascuns?* (Iov 39:28), cuvântul echivalează, eronat, gr. γύψ ‘vultur’ (GR.ENGL.). Nu este înregistrat în DLR.

gríscă s.f. Variantă fonetică a lui *hrișcă* (*Fagopyrum esculentum*), plantă cultivată pentru hrană. Ocurență unică: *Și iarăși va sãmăna grâu și orzu și mei și gríscă întru hotarăle tale?* (Is. 28:25). DLR nu înregistrează s.v. *hrișcă* (împrumut după maghiară și ucraineană) această variantă.

gropilát adj. Care are gropi; adâncit. Derivat de la *gropilă* + suf. part. *-at*, cuvântul este atestat de DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

gropilă s.f. Groapă mică. Derivat de la *groapă* + suf. *-ilă*, cuvântul este atestat de DLR în secolul al XVII-lea în lexiconul lui Mardarie, la Dosoftei și în BIBL.1688.

gropilós adj. Care are gropi; adâncit. Derivat de la *gropilă* + suf. *-os*, cuvântul este atestat de DLR în BIBL.1688.

grópniță s.f. Mormânt. Împrumut după bulg. *гробница* ‘idem’, frecvent utilizat în vechile texte românești.

grozăvátéc adj. Înregistrat în DLR s.v. *grozav*, cu o atestare în *Anonymus Caransebesiensis* și socotit un arhaism, este glosat prin ‘urât’. Ocurență unică: *Și vei fi goală și grozăvatecă și să va dăscoperi rușinea curviei tale întru necurăția ta și curvia ta* (Iez. 23:29). La precizarea sensului ne ajută corespondentul grecesc din SEPT.FRANKF., gr. ἀσχημονοῦσα, participiul vb. ἀσχημονέω ‘to behave unseemly, to disgrace oneself’ (GR.ENGL.), cf. germ. *geschändet* ‘dezonorat’ (SEPT.GERM.), engl. *debased* ‘înjosit’ (SEPT.ENGL.).

grumb adj. Aspru, ordinar, dur, necioplit, moșic. Definiția este din DLR, cu atestări în *Anonymus Caransebesiensis* și la Dosoftei. Ocurență unică: *Cât iaste de grumbă foarte la cei neânvățați și nu va rămânea întru ea cel rău la inimă* (Sir. 7:22). Împrumut după slavon. *гробль* ‘idem’, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

grundz s.n. Bulgăre, bucată sfărâmicioasă. Atestat în DLR în *Anonymus Caransebesiensis* și în BIBL.1688. Ocurență unică: *Și să frământă trupul meu întru putrejunea viermilor, și topăsc grundzii pământului de punoi răsând* (Iov 7:5). Etimologie necunoscută.

gúbav adj. Lepros; p. ext. slab, bolnăvicios; smerit, umilit. Împrumut după sârb. *gubav* ‘lepros’, este atestat în DLR la Dosoftei și în BIBL.1688.

gubăví vb. IV, tranz. A umple de lepră; a slăbi. Atestat în DLR la *Anonymus Caransebesiensis*. Derivat verbal de la *gubav*.

gúșter s.n. Gâtlej, esofag. Înregistrat cu acest sens în DLR doar în texte din secolul al XIX-lea. Împrumut după bulg. *zyumep* ‘idem’.

gúziu s.m. Cârțiță, sobol. Ocurență unică: *Ghigorțanul, și hameleon, și nevăstuica, și șopârla, și gúziul* (Lev. 11:30). Înregistrat de DLR la Cantemir. Împrumut după magh. *güzü* ‘șoarece’.

hadám̂b s.m. Eunuc. Cuvânt curent în textele românești vechi. Împrumut după turc. *hadym* ‘idem’.

hafurí s. indecl. Împrumut contextual după gr. *χαφουροί* (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *chaphoure*, care desemnează un tip de cupă sau bol din metal. Cuvânt neînregistrat în DLR. Ocurență unică: *Și am pus preste mâna lor de argint talandzi 650 și vase de argint 100 și talandzi de aur 100. Și hafurí de aur 20* (1Ezd. 8:26). Cf. *20 goldene Becher* ‘20 de cupe de aur’ (SEPT.GERM.), *twenty gold chaphoure*, glosat în notă de subsol: *Hebrew – bowls = ‘în ebraică: cupe’*.

halíc s.n. Variantă a subst. *alic* ‘bucăciță (de cărămidă sau piatră)’, atestată în DLR în texte din secolul al XIX-lea. Împrumut după ngr. *χαλίκι* ‘caillou, petite pierre’. Ocurență unică: *Pre adunare de pietri doarme și întru mijlocul halicilor va trăi* (Iov 8:17). Echivalentul din SEPT.FRANKF. este gr. *χάλιξ* ‘pietricică’ (cf. GR.ENGL.).

halváni s. indecl. Împrumut contextual după gr. *χαλάνη* (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a ebr. *chelbenāh*, care desemnează o rășină plăcut mirositoare, extrasă dintr-una din plantele *Ferula gummosa* (*galbaniflua*) sau *Ferula rubricaulis*. Ocurență unică: *Ca halváni și ónix și stactí și ca a tāmâiei abur în cort* (Sir. 24:18). Cuvântul nu este înregistrat în DLR, dar apare în MDA sub forma *galban*, împrumut neologic din franceză.

hamélei s.m. pl. Cameleoni. Ocurență unică: *Și vor paște în mijlocul ei turme și toate fiarăle pământului și hamélei și arici întru podurile lor vor zăcea* (Sof. 2:14). V. **hameleon**.

hameléon s.m. Cameleon. Probabil împrumut contextual după gr. *χαμαιλέων*. Ocurență unică: *Ghigorțanul, și hameleon, și nevăstuica, și șopârla, și gúziul* (Lev. 11:30). Atestat în DLR la Cantemir.

hamoni (fără marcarea accentului) s.m. pl. Împrumut contextual după gr. *χαμώνας* din SEPT.FRANKF. (în alte versiuni ale *Septuagintei*: *χαμώνας*), transcriere aproximativă a hebr. *chaon*, care desemna un tip de prăjitură (ritualică) (cf. GR.ENGL.). Ocurență unică: *Fiii lor adună lémne și părinții lor ardu foc și muierile lor fărâma aluat, ca să facă hamoni oștii ceriului* (Ier. 7:17). Cf. și germ. *Kuchen* ‘prăjitură’ (SEPT.GERM.), engl. *cake* (SEPT.ENGL.). V. și infra, s.v. **havon**.

harác s.m. Par, țăruș. Ocurență unică: *Haraci la înălțime stând în preajma vântului nu vor îngădui, așa inima fricoasă pre cuget* (Sir. 23:19). În DLR cuvântul este atestat în texte din secolul al XIX-lea. Este un împrumut după ngr. *χαράκι*.

haradrion (fără marcarea accentului) s.m. Împrumut contextual după gr. *χαράδριος* (SEPT.FRANKF.), desemnând o pasăre răpitoare de mici dimensiuni; ploier (*Charadrius*). Ocurență unică: *Și erodíul, și haradrion și, asémenea lor, și cucul, și liliacul* (Lev. 11:19). Cuvânt neînregistrat în DLR.

haselef sau **haselev** (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. *χασελεῦ* (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic

kislev, numele celei de-a noua luni a anului în calendarul iudaic. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

háslă s.f. Strigăt de bucurie. Împrumut după pol. *hasło* ‘lozincă, deviză, parolă’, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

hásnă s.f. Folos. Ocurență unică: *Și dziseră lor: „Dziceți dară: «Hasnă»”*. *Și nu s-au îndreptat a grăi așa* (Jud. 12:6). Împrumut după magh. *haszon* ‘idem’, cuvântul apare deja în textele din secolul al XVI-lea.

havon (fără marcarea accentului) s.n. Împrumut contextual după gr. *χαῶνας* din SEPT.FRANKF. (în alte versiuni ale *Septuagintei*: *χαῶνας*), transcriere aproximativă a hebr. *chaon*, care desemna un tip de prăjitură (ritualică). Ocurență unică: *Au fără de bărbații noștri am făcut ei havoane și am turnat ei turnări?* (Ier. 44:19). Cf. și germ. *Kuchen* ‘prăjitură’ (SEPT.GERM.), engl. *cake* ‘idem’ (SEPT.ENGL.).

havrathá sau **hafrathá** s. indecl. Împrumut contextual după gr. *χαβροθὰ* din *Septuaginta*, transcriere aproximativă a ebr. *kibrath* ‘o porțiune de drum’. Cf. GR.ENGL.: *a good stretch (distance)* ‘o porțiune bună (distanță)’.

hăréț sau **herét** s.m. Herete. Denumire generică pentru mai multe specii de păsări răpitoare. *Și hăreți, și pasărea soarelui* (Deut.14:17). *Și corbul de noapte, și herétul, și stârcul* (Lev. 11:17). Probabil împrumut din maghiară, cuvântul este atestat de DLR în *Pravila de la Govora*, în BIBL.1688 și la Cantemir. Corespondentul gr. *καταρόκτη* din SEPT.FRANKF. se referă de fapt la o pasăre răpitoare de apă (marină), cf. germ. *Kormoran* ‘cormoran’ (SEPT.GERM.), engl. *diving petrel* ‘pescăruș scufundător’ (SEPT.ENGL.), *cormorant, a see-bird* ‘cormoran, o pasăre marină’ (GR.ENGL.).

hășt s.n. Armă de metal care se aruncă; săgeată. Cuvântul nu este înregistrat de dicționare. Cele zece ocurențe, inclusiv forma de plural *hășturi*, indică faptul că, pentru utilizatorul lui, cuvântul era familiar. Echivalează sistematic gr. *σπίζα* glosat de lexicografi prin *lath, shaft, arrow* ‘tijă, săgeată’ (GR.ENGL.), cf. germ. *Pfeil* ‘săgeată’ (SEPT.GERM.), engl. *arrow* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Într-o notă de subsol la 1Reg. 20:20, prin secvența „dăspicături, geréturi” este glosată forma de plural *hășturile* din text. V. *supra*, s.v. **geret**. În nouă din cele zece locuri unde acest cuvânt apare (1Reg. 20:20, 21, 22, 36, 37) în BIBL.1688 avem *săgeată*, ceea ce înseamnă că revizorilor de la București sensul cuvântului le era cunoscut (sau clarificat prin apelul la originalul grecesc!), dar îl considerau obscur. Cea de-a zecea ocurență (Num. 25:7) pare să lămurească lucrurile, căci forma *hășturile* din Ms. 45 este înlocuită în BIBL.1688 cu *fuste*. Avem deci a face, cel mai probabil, cu o variantă formală foarte rară, eventual o inovație spontană a traducătorului, a subst. *fuste* ‘suliță, lance’ (lat. *fustis, -em*), cuvânt larg răspândit în vechile texte românești (cf. DLR, s.v.).

hâtrîe s.f. Violență. Ocurență unică: *Iaste hâtrîe chiară, și aceasta-i nedreaptă* (Sir. 19:21). Derivat din *hâtru* + suf. *-ie*, este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

hâtru adj. s.m. și f. Viclean, insidios. Împrumut după slavon. *хитръ* ‘idem’, este atestat în DLR pentru prima dată la Nicolae Costin.

héfuri s.n., pl. Împrumut contextual după gr. *κεφφουρή* (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *kephphure*, desemnând un fel de pahar

(de aur). Ocurență unică: *Héfuri de aur, 30 și de argint îndoșiți, 410, și vase altele, 1000* (1Ezd. 1:10). Vezi și *supra*, s.v. **chefuré**.

herét s.m. V. *supra*, s.v. **hărăț**.

heruv (fără marcarea accentului) s.m. Heruvim. Ocurență unică: *Și săpați heruvim și finici, finic între mijlocul heruv și heruv, doao fêțe la heruv* (Iez. 41:18). Împrumut contextual rezultat prin transpunerea literală a secvenței din SEPT.FRANKF.: γελυμμένα χερουβίν, καὶ φοίνικες ἀνὰ μέσον χερουβ καὶ χερουβ, δύο πρόσωπα τῶ χερουβ. Cuvântul nu este înregistrat ca atare în dicționare, deși apare destul de frecvent la mulți poeți moderni.

hetteim (fără marcarea accentului) s.m. Veșminte (de in). Împrumut contextual după gr. χεττέϊμ (SEPT.FRANKF.), gr. χεττιυν în alte versiuni ale *Septuagintei*, transcrieri aproximative ale ebr. *chetiin* (formă de plural), cuvânt care desemna probabil veșmântul preoțesc țesut din in. Ocurență unică: *Acoló muierile țesea hetteim desişului* (4Reg. 23:7). Cf. BIBL.1688: *podoabele*, SEPT.GERM.: *Chetiin*, SEPT.ENGL.: *chetiin*.

hirogriliun s.m. Împrumut contextual după gr. χοιρογρύλλιος (SEPT.FRANKF.), care desemnează un mamifer de talia iepurelui, cu urechi scurte și cu incisivi foarte puternici (*Hyrax syriacus*, ebr. *šaphan*). Ocurență unică: *Și hirogriliun, căci nu aduce rumăgală aceasta și la copită nu-i geamăn; necurat voao acesta* (Lev. 11:5). Glosat marginal prin secvența: *ariciul, gliganul*. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

hódiște s.f. Drum, stradă (de trecere). Ocurență unică: *Și fugi împăratul la curte; și au apucat cei den cetate pre hódiștile cetății și au început a da război* (1Mac. 11:46). Echivalează gr. δίοδος din SEPT.FRANKF., care înseamnă ‘pasaj, drum de trecere’ (cf. GR.ENGL.: *way through, passage* ‘idem’, SEPT.ENGL.: *througsfares* ‘idem’, SEPT.GERM.: *Durchgangstrassen* ‘idem’). Cf. și BIBL.1688: *răspântiile*. Cuvântul nu este atestat în DLR. Poate fi privit ca un împrumut direct după slavon. *χοδι τε* ‘meatus’ (MIKLOSICH, s.v.) sau ca o creație spontană de la *prihodiște* (v. *infra*, s.v. **prihodiște**).

hoi s.m., pl. Împrumut contextual după gr. χοεῖς (sing. χοῦς), prin care în *Septuaginta* se desemnează o unitate de măsură pentru lichide (aprox. 3 litri și un sfert). *Și grosimea ei de un pumnu [...] 2000 de hoi încăpea* (3Reg. 7:26), cf. și 3Reg. 7:38. Cuvântul este păstrat în BIBL. 1688, dar nu apare în DLR.

homarím s.m. Preoți idolatri. Împrumut contextual după gr. χωμαρίμ, transcriere aproximativă în *Septuaginta* a ebr. *chomarim* (formă de plural), cuvânt care îi desemna pe preoții cultelor idolatrice. Ocurență unică: *Și au arsu homarímii carii au dat împărații Iúdei* (4Reg. 23:5). Cf. BIBL. 1688: *homarimii*, SEPT.GERM.: *Chomarim*, SEPT.ENGL.: *chomarim*. Cuvântul nu este înregistrat de dicționarele românești.

horeth (fără marcarea accentului) s.m. Împrumut contextual după gr. τῶν χορῆθ din SEPT.FRANKF. Ocurență unică: *Și era în mâinile lor horeth și celor ce alerga pre aproape* (4Reg. 11:10). Cf. BIBL.1688: *mâinile horethilor*. Așezată în paranteze drepte în SEPT.FRANKF., secvența nu se află în nici o altă versiune a *Septuagintei*, așa încât conținutul cuvântului nu poate fi determinat decât aproximativ; desemnează, probabil, pe soldații din garda regelui.

horri s. indecl. Împrumut contextual după gr. χορρῆι din SEPT.FRANKF. Apare alături de *rasim*, corespunzător gr. ῥοσιμ, în două contexte apropiate: *Și întru anul al șaptelea, trimise Iodaé preutul și luă pre cei preste sută alor horri și alor rasim și-i aduse pre ei cătră el, în casa Domnului* (4Reg. 11:4). *Și luă pre cei preste sută și pre horri și pre rasim* (4Reg. 11:19). Sintagma gr. χορρῆι καὶ ῥοσιμ este reprodusă ca atare de interpreții moderni: *Chorri und Rasim* (SEPT.GERM.), *Chorri and Rasim* (SEPT.ENGL.). Sunt desemnate două unități speciale ale gărzii templului, cf. *les Cariens et les gardes* (BIBL.JER.).

hothar (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. χωθάρ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *chothar*, care desemnează capitelul unei coloane a templului. Apare de trei ori exclusiv în următorul context: *De 18 coți înălțimea a unui stâlp; și hothar preste el cel de aramă, și înălțimea lui hothar, de 3 coți; savahá și roidii preste hothar prepregiur – toate de aramă* (4Reg. 24:37). Cf. SEPT.GERM.: *Chotar*. Cuvânt neînregistrat în DLR.

hotharéth s. indecl. Împrumut contextual după gr. χωθαρέθ (SEPT.FRANKF.), în alte variante ale *Septuagintei*: χωθαρεθ, transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *chothareth* (pl.), care desemnează capitelurile unei coloane a templului. În ebraică este forma de plural a cuvântului anterior. Apare exclusiv în sintagmă cu alt ebraism, care desemnează un ornament al capitelului (vezi mai sus, s.v. *golóth*). Două ocurențe, în versete succesive: *Stâlp 2, și preste ei goloth cu hothareth, preste căpețelele stâlpilor 2 și mreji doao a acoperi capetile alor hothareth, carele sânt preste capetile stâlpilor* (2Paral. 4:12). *Doao feliuri de roidioare întru o mreaje, ca să acopere cele doao goloth alor hothareth, carele sânt preste capetile stâlpilor* (2Paral. 4:13). Cf. *goloath of the chothareth/ goloath for the chothareth* (SEPT.ENGL.), *Kugel für das Kapitell/ Kugeln der Kapitele* (SEPT.GERM.). Cuvânt neînregistrat în DLR.

hothonoth (fără marcarea accentului) s. indecl. Robă (preoțească). Împrumut contextual după gr. χοθωνώθ din SEPT.FRANKF., transcriere aproximativă a ebr. *chothonoth* (pl.) ‘robe (preoțești)’, cf. *garments* ‘veșminte’ (GR.ENGL.), *chothonoth* (SEPT.ENGL.), *Priestergewänder* ‘veșminte preoțești’ (SEPT.GERM.). Ocurență unică: *Au dat la vistiére aur 1000, măstrăpi 50 și hothonoth a preuților 30* (Neem. 7: 70).

hrisólith și **hrisólithos** s.m. Crisolit; piatră prețioasă de culoare măslinie. Împrumut contextual după gr. χρυσόλιθος ‘idem’. Înregistrat în MDA, s.v. *crisolit*, unde este considerat un împrumut neologic recent din franceză sau germană.

húdiță s.f. Uliță, drum îngust. De origine obscură, cuvântul este atestat în DLR în texte din secolul al XIX-lea.

húiet s.n. Vuiet. Ocurență unică: *Și cine au gătit ploaie buhoioasă curăre, și calea húietilor* (Iov. 38:25). Cuvântul este înregistrat de DLR în vechile texte românești.

hurduí vb. IV, intrans. A hurui. Ocurență unică: *Glas a bicelor și glasu a cutremurului roatelor și a calului ce gonêște și carul ce hurduiêște* (Naum 3:2). Înregistrat de DLR cu acest context din BIBL.1688.

íaspin s.n. Iaspis: piatră prețioasă opacă, de culoare galbenă, verde sau roșie. Ocurență unică *Toată piatra bună te-ai îmbrăcat: [...] zamfir și iaspin și argint și*

aur (Iez. 28:13). Împrumut după gr. ἄσπις ‘idem’, cuvântul este atestat de DLR în BIBL.1688.

íazer s.n. Iezer; lac, baltă. Ocurență unică: *Au făcut jungheri cât iazerul ce era aproape, de lat fiind de doao vâpârste* (2Mac. 12:16). Împrumut după slavon. *язеро* ‘idem’, cuvântul este atestat în DLR în texte din secolele al XVI-lea și al XVII-lea.

ibómnic s.m. Ibovnic, iubit. Împrumut după slavon. *любовьникъ* ‘idem’, cuvântul este larg atestat în textele românești vechi.

iezunie (fără marcarea accentului) s.f. Vizuină; labirint. Ocurență unică: *Gropilele apelor, iezuniile și țârmurii râurilor au spart* (Iov 28:10). Echivalează în context gr. σῦριγξ ‘adâncitură, galerie’ din SEPT.FRANKF. Forma *iezunie* a subst. *vizuină* este atestată de DLR doar în dicționarul lui Cihac.

ífi, ifi sau **ifi** s. indecl. Efă. Unitate de măsură pentru cereale, conținând aprox. 12 litri. Împrumut contextual după gr. ὄφί (SEPT.FRANKF.), în alte ediții ale *Septuagintei*: οἰφί, transcriere aproximativă a ebr. ‘*eyphah* ‘idem’. Cuvântul nu este înregistrat în dicționare.

ilău s.n. Nicovală. Împrumut după magh. *ülö* ‘idem’, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

imá vb. I, tranz. A murdări, a mânji. Două ocurențe: *Și să imá de toate părțile cu sânge roata* (Iosip 9:20). *Au junghiat un iedu de capră și imără haina cu sângele* (Fac. 37:30). Urmaș al lat. *limare* ‘idem’, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

inoróg sau **inoród** s.m. Animal fabulos cu corp de cal și cu un corn în frunte; inorog, licorn, unicorn. Împrumut după slavon. *инорогъ*, cuvântul este frecvent întrebuițat în vechile texte românești.

ípat s.m. Consul. Ocurență unică: *Líchios, ípat a râmlênilor, lui Ptoleméu împăratul, să să bucure!* (1Mac. 15:16). Împrumut contextual după gr. ὕπατος ‘consul’ din *Septuaginta*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

íris s.m. Iris, stânjenel (*Iris germanica*). Împrumut contextual după gr. ἴρις, cuvântul a fost înregistrat în DLR doar ca neologism recent. Ocurență unică: *Și de iris, 500 de sicli, de cel sfântu* (Ieș. 30:24). În BIBL.1688 cuvântul apare în forma *ireos*, transliterare a genitivului partitiv a echivalentului grecesc (ἴρεως). Cf. și germ. *Schwertlilie* ‘stânjenel’ (SEPT.GERM.), engl. *iris* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). În realitate, în originalul ebraic se face referire la substanță aromatică denumită de obicei prin gr. κασία, la rândul lui un cuvânt împrumut din ebraică, cf. fr. *casse* (BJ). Potrivit explicațiilor din BIBL.ALEX. II, p. 311, nota 30, 24, confuzia s-a produs datorită asemănării formale între gr. *iris* și ebr. *gízir*.

iscusénie s.f. Grație, farmec. Ocurență unică: *Iar mulțimea trăgându-să pentru iscusenie lucrului pre cel ce mai denainte de puțân cinstit fiind om, acum închinăciune au socotit* (Sol. 14:20). Sensul reiese din contextul original, în sintagma διὰ τὸ εὐχαρι τῆς ἐργασίας (SEPT.FRANKF.), gr. τὸ εὐχαρι având

acest înțeles, cf. *by the charm of his work* ‘prin farmecul operei sale’ (SEPT.ENGL.), *von der Anmut des Werkstücks* ‘idem’ (SEPT.GERM.). În DLR, cuvântul (derivat substantival de la vb. *iscusi* + suf. *-enie*), cu un sens similar, este atestat în traducerea din secolul al XVII-lea a *Istoriilor* lui HERODOT.

isóp (scris și **issop**) s.m. Arbust ornamental originar din Orient (*Hyssopus officinalis*). Vechi împrumut după slavon. **исопъ** (< gr. ὕσσοπον), cuvântul este larg întrebuințat în vechile texte românești.

isprávnic s.m. Administrator (al unui ținut); căpetenie. Împrumut după slavon. **исправникъ** ‘idem’, cuvântul este larg răspândit în textele românești din secolul al XVII-lea.

iúboste s.f. Iubire. Ocurență unică, într-o notă marginală la Sir. 17:1, glosând subst. *bucurie* din text. Împrumut după slavon. **любовсть** ‘idem’, cuvântul apare frecvent în textele românești vechi.

izdărâre s.f. Izdăritură. Ocurență unică: *Amărăciune sufletului – vinându-să mult întru izdărâre și împotrivă cădêre* (Sir. 32:34). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

izdăritură s.f. Încercare, efort; intenție. Două atestări: *Și nu încă să va înturna mâniia Domnului, până unde va face pre acesta și până unde va întări pre el de la izdăritura inemei lui* (Ier. 23:20). *Nu să va întoarce urgiia mâniei Domnului, până va face și până va așeza izdăritura inimii lui* (Ier. 30:20). În BIBL.1688, în ambele locuri găsim *izdărătura inimii lui*. În cele două contexte din SEPT.FRANKF. avem sintagma ἀπό ἐγχειρήματος καρδίας αὐτοῦ, cf. germ. *die Tatkraft seines Herzens* ‘energia inimii lui’ respectiv *das Vorhaben seines Herzens* ‘intenția inimii lui’ (SEPT.GERM.), engl., în ambele locuri: *the undertaking of his heart* ‘încercarea inimii lui’ (SEPT.ENGL.). Cf și BJ: *les desseins de son coeur* ‘proiectele inimii sale’. Cuvântul este înregistrat în DLR s.v. *ijderi*, cu trimitere la BIBL.1688, dar cu explicații eronate.

izmení vb. IV, tranz. și refl. A schimba (în rău). Împrumut după slavon. **измѣнити** ‘a schimba’, cuvântul este atestat de DLR în texte din secolele al XVI-lea și al XVII-lea.

izmeníre s.f. Schimbare (în rău). Ocurență unică: *Spre surparea fetei nărodului meu mă întunecai; întru izmenire mă întăriră durori ca ceea ce naște* (Ier. 8:21). Formularea este menținută intactă în BIBL.1688. Derivat ad-hoc de la vb. *izmení*, cuvântul echivalează în context gr. ἀπορίᾱ, aproximat de interpreți prin notele semantice ‘necaz, supărare’, cf. engl. *embarrassment, perplexity; distress, discomfort* ‘încurcătură, necaz, supărare; neplăcere’ (GR.ENGL.), *dismay* ‘spaimă’ (SEPT.ENGL.), *Verzweiflung* ‘deznadejde’ (SEPT.GERM.).

iznoává s.f. În locuțiunea adverbială *de iznoává* ‘din nou; încă o dată’. Rezultat al unui împrumut după slavon. **изъ нова** ‘din nou’, locuțiunea este atestată de DLR în texte din secolele al XVII-lea – al XVIII-lea.

izvód s.n. Manuscris, text, arhetip; copie. Echivalează de regulă gr. ἀντίγραφον ‘exemplar, copie’ din SEPT.FRANKF., cf. *copy (of a writing)* ‘copie (a unei scrieri)’

(GR.ENGL. s.v.). Împrumut după slavon. **изводъ** ‘idem’, cuvântul este larg întrebuințat în textele românești vechi.

izvodí vb. IV, tranz. A transcrie, a copia. Ocurență unică: *Și acesta-i izvodul cărții carele au izvodit preste table de arame și au trimis la Ierusalim, să fie lângă ei acoló pomenire de pace* (1Mac. 8:22). Împrumut după slavon. **изводити** ‘a extrage, a traduce’, cuvântul este larg folosit în vechile texte românești, cu nuanțe semantice diverse.

izvodíre s.f. Faptul de a izvodii; compunere (copiere) a unei cărți. Unică atestare: *Cel vestit Ptolemeu împărat, că și acela pentru cinstea numai cea pământescă să nevoi spre izvodirea cărții vechi aceștiia* (Cuvântu înaintea cărții aceștiia, p. I). Cuvântul este atestat de DLR în texte din prima jumătate a secolului al XVII-lea.

împelițare s.f. Întrupare; făptură. Ocurență unică: *Toată împelițarea după rodu-și adună-să* (Sir. 13:18). Echivalează în context gr. σάρξ, cuvânt cu valori semantice multiple și diverse în *Septuaginta*, de la cel literal de ‘carne’, până la cele de ‘creatură’, ‘persoană’ sau ‘ființă umană’. Interpreții moderni preferă o echivalare literală a contextului: *all flesh* ‘toată carnea’ (SEPT.ENGL.), *alles Fleisch* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Derivat postverbal de la *împelița* ‘întrupa’, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Miron Costin.

împistreală s.f. Ornament, broderie. Ocurență unică: *Și făcură cuvântu, lucru țăsut întru împistreală* (Ieș. 39:7). Derivat de la *împistri* + suf. *-eală*.

împistrí vb. IV, tranz. A desena, a colora; a împodobi. Atestat în DLR la Cantemir. Cf. slavon. **пѣстрити** ‘idem’.

împistríre s.f. Colorare, împodobire. Derivat postverbal de la *împistri*, cuvântul este atestat de DLR în BIBL.1688.

împistrít¹ adj. Colorat, împodobit. Participiu al verbului *împistri*, cuvântul este atestat ca atare de DLR în *Tetraevanghelul* lui Coresi și în BIBL.1688.

împistrít² s.n. Faptul de a împistri; ornament, zugrăveală. Ocurență unică: *Vișin răsucit cu împistritul croitoriului* (Ieș. 27:16). Derivat substantival de la vb. *împistri*, cuvântul nu este atestat în dicționare.

împistrítór, -oáre s.m. și f. Care împodobeste; zugrav, pictor. Derivat de la *împistri* + suf. *-tor*, cuvântul este atestat de DLR în BIBL.1688.

împistrítură s.f. Ornament, podoabă, zugrăveală. Derivat de la *împistri* + suf. *-tură*, cuvântul este atestat de DLR la Dosoftei și în BIBL.1688.

împlătă vb. I, tranz. A planta. Ocurență unică: *Veți intra în pământul carele Domnul Dumnedzăul vostru dă-l voao și veți implăta tot lemnul de mâncat și veți curăți necurăția lui* (Lev. 19:23). Echivalează în context gr. καταφυτεύω, glosat de lexicografi prin *to plant* ‘idem’ (GR.ENGL.s.v.), cf. și *pflantzen* ‘idem’ (SEPT.GERM.). În BIBL.1688 apare aici sinonimul *veți sădi*. Cuvântul este o variantă fonetică a vb. *a implânta* (lat. *plantare*), atestat de DLR în *Psaltirea Scheiană* și la Dosoftei.

împoncișá vb. I, intrans. A se împotrivi; a fi în situație conflictuală cu cineva. Derivat din vb. *poncișá* (< *ponciș* ‘din sens opus’), cuvântul este larg atestat în vechile texte românești.

împremenit adj. Schimbat, priment. Ocurență unică: *Că nici ne-au înșelat [...] a celor scriitori de umbră trudă fără de roadă, chip pătat cu feliuri împremenite* (Sol. 15: 4). Participiu de la vb. *premeni*, cuvântul nu este înregistrat în DLR. Pentru sens cf. BIBL.1688: *chip întinat cu schimbate fețe*. Sintagma echivalentă din *Septuaginta* (χρόμασιν διηλλαγμένοις) semnifică ‘cu diferite culori’, cf. *with diverse colours* ‘idem’ (GR.ENGL.).

împuță vb. I, intrans. A reproșa; a dojeni, a muștra. Moștenit din lat. *imputare*, cuvântul este larg răspândit în textele românești din secolele al XVI-lea și al XVII-lea.

împuțare s.f. Reproș, dojană, muștrare. Derivat de la vb. *împuță*, cuvântul este atestat în textele românești vechi din secolul al XVI-lea.

împuțaciune s.f. Reproș, dojană, muștrare. Derivat de la vb. *împuță*, cuvântul este atestat în textele românești vechi din secolul al XVI-lea.

împuțător adj. Care muștră, care dojenește. Ocurență unică: *Căci toți să preacurvăscu, adunare celor împuțători* (Ier. 9:2). Derivat de la vb. *împuță* + suf. *-tor*, cuvântul este atestat în DLR la Coresi.

îndrăpnic adj. Încăpățânat, neînduplecat. Variantă a adj. *îndărătnic*, atestată în textele românești vechi.

îndrăpniceste adv. Cu încăpățânare, cu îndărătnicie. Ocurență unică: *Căci îndrăpniceste merge împreună cu el dentâi și frica și spaima aduce-va preste el* (Sir. 4:18). Derivat de la vb. *îndrăpnici* + suf. *-este*.

îndrăpnicii vb. IV. A se opune din încăpățânare; a se încăpățâna. Variantă a vb. *îndărătnici*, atestată în textele românești vechi.

îndrăpnicie s.f. Încăpățânare, neînduplecare. Variantă a subst. *îndărătnicie*, atestată în textele românești vechi.

îndulcetură s.f. Substanță dulce. Ocurență unică: *Și ei aducea careleși darurile lui [...] zmirnă aleasă și îndulceturi și cai și mușcoi, den an în an* (3Reg. 10:25). Cf. BIBL.1688: *îndulcitur*, înregistrat în DLR. Echivalentul gr. ἡδύματα din *Septuaginta* desemnează generic ‘plante cu gust și miros plăcute; mirodenii’ (GR.ENGL.: *relish, seasoning* ‘savoare, condiment’), cf. germ. *wohlriechende Substanzen* ‘substanțe plăcut mirositoare’ (SEPT.GERM.), engl. *spices* ‘mirodenii’ (SEPT.ENGL.). Derivat de la vb. *îndulci* + suf. *-ură*, cuvântul este consemnat în DLR, s.v. *îndulci*, și ilustrat printr-un citat din BIBL.1688.

înfumă vb. I, refl. A se afuma. Ocurență unică: *Cel ci să atinge de măguri și să infumază* (Ps. 103:33). Cf. BIBL.1688: *să afumă*. Forma aceasta este înregistrată în DLR, s.v. *afuma*, în secolul al XIX-lea. Derivat de la *fum* + pref. *în-*.

îngârjobi vb. IV, tranz. A încovoia. Ocurență unică: *Nici dă vei îngârjobi ca un belciug grumadzul tău și sac și cenușe vei așterne supt tine, nici așa vei chema post priimit* (Is. 58:5). Derivat verbal de la adj. *gârjob* ‘încovoiat, adus, strâmb’, atestat ca atare la Dosoftei, cf. DLR, s.v.

îngârluî vb. IV, refl. A avea relații erotice; a se încurca (cu cineva). Ocurență unică: *Ei cu curve să frământa și cu cei săvârșiți jirtvuia și nărodul, pricepându-să, să îngârluia cu curva* (Os. 4:15). Cf. BIBL.1688: *să îngurluia cu*

curva. Cu forma *îngurlui*, cuvântul este atestat în DLR într-un document de la 1777. Pentru sens, cf. gr. συνεπλέκετο μετὰ πόρνῆς (SEPT.FRANKF.), germ. *sie haben sich mit den Dirnen abgegeben* ‘s-au încurcat cu curvele’ (SEPT.GERM.), engl. *the men themselves were associated with whores* ‘bărbații înșiși s-au asociat cu curvele’. După GR.ENGL., s.v., verbul din context, gr. συμπλέκω, are în context sensul ‘a îmbrățișa’ (*to embrace*).

îngrecă vb. I, refl. A rămâne însărcinată. Ocurență unică: *Fămēia care să va îngreca și va naște feți, necurată va fi 7 dzile* (Lev. 12:2). Moștenit probabil din lat. **ingrevicare*, cuvântul este atestat în DLR la Varlaam și Dosoftei.

înmustră vb. I, intrans. A mustra. Ocurență unică: *Dă mă va prinde Sâlnicul, în vrême ce s-au și început, au doară grăi-voi și voi înmustra înaintea lui* (Iov 13:15). Echivalentul grecesc din *Septuaginta* este vb. ἐλέγχω, cu sensurile curente ‘a mustra’, ‘a reproșa’. Se pare însă că sensul contextual mai exact este acela de ‘a se justifica; a se dezvinovăți’, cf. *I will [...] argue my case* ‘îmi voi apăra cauza’ (SEPT.ENGL.), *ich werde [...] ihm Beweise vorlegen* ‘îi voi prezenta dovezi’ (SEPT.GERM.), *défendre devant lui ma conduite* ‘să justific înaintea lui comportarea mea’ (BJ). Cuvântul este un derivat de la vb. *mustra* + pref. *în-*, formă neînregistrată în dicționare.

înmută vb. I, tranz. și intrans. A muta. Derivat de la vb. *muta* + pref. *în-*, cuvântul nu este înregistrat în dicționare.

înmutare s.f. Mutare. Derivat nominal de la vb. *înmuta*, cuvântul nu este înregistrat în dicționare.

întâmâiă vb. I, tranz. A aromatiza cu tămâie. Derivat verbal de la subst. *tămâie*, cuvântul nu este înregistrat în dicționare.

întârnechiât adj. Lăudăros, semeț, îngâmfat. Ocurență unică: *Acela, dară, pre cea înfățășată bună zilire întârnechiat și nu văzându a celui preamare Dumnezău tărie, ce gândind pururea întru același să rămâie sfat, scris-au asupra lor cartea aceasta* (3Mac. 3:11). Echivalează în context gr. γαργαυρωμένος, participiul perfect al verbului γαυρόομαι ‘a se semeți, a fi trufaș’, cf. GR.ENGL.: *to exalt oneself, to glory* ‘idem’, SEPT.GERM.: *gebrüstet* ‘îngâmfat’, SEPT.ENGL.: *prided* ‘idem’. Cuvântul nu este înregistrat ca atare în dicționare. În DLR găsim doar vb. *înternăchia*, explicat prin ‘a se uni, a se împărechia’, cu o unică trimitere la o comună de pe lângă Fălticeni.

întemeliă vb. I, tranz. A întemeia. Formă alternativă a vb. *întemeia*, cuvântul este atestat în DLR în texte din prima jumătate a secolului al XVII-lea.

înternehère s.f. Lăudăroșenie, semeție. Ocurență unică: *Și Nicánor, cu toată înternehèrea zborându-să, socotea de obște cea pregiur Iúda să facă biruință* (2Mac. 15:6). Cf. BIBL.1688: *cu toată semeția înălțându-se*. Echivalentul gr. ἄλαζονεία din *Septuaginta* înseamnă ‘lăudăroșenie’ (cf. GR.ENGL., SEPT.ENGL.: *boastfulness* ‘idem’, SEPT.GERM. *Prahleri* ‘idem’). Vezi și *supra*, s.v. **întârnechiat**.

întimpurí vb. IV, intrans. A produce primele roade; a se pârgui. Ocurență unică: *De înnoirea lui va întimpurí, pentru căci apele lor dentru sfînte acèstea ièse*

și va fi roada lor spre mâncare și suirea lor spre sănătate (Iez. 47:13). Secvența din SEPT.FRANKF., redată literal de traducătorul român, este obscură și redundantă: τῆς καινότητος αὐτοῦ πρωτοβολήσει. Cf. BIBL.1688: *den noirea lui va da pârgă*. Vb. gr. πρωτοβολέω, un hapax legomenon, atestat exclusiv în acest loc din *Septuaginta*, a fost explicat de exegeți prin ‘a produce primele roade’ (cf. GR.ENGL.: *to bring forth new fruit* ‘idem’, SEPT.GERM.: *Erstlingsfrüchte hervorbringen* ‘idem’). Cuvântul nu este atestat în dicționarele românești.

înturná vb. I, tranz. și refl. A (se) întoarce. Derivat de la vb. *turna* + pref. *în-*, cuvântul este larg răspândit în textele românești vechi.

înturnáre s.f. Întorcere. Derivat nominal de la vb. *înturna*, cuvântul este larg răspândit în textele românești vechi.

învărvărit adj. Barbarizat. Ocurență unică: *Cu gândurile împăratul învărvărit veniia, cele mai rele ce în zilele tătâne-său s-au făcut, să facă jidovilor* (2Mac. 13:9). Cf. BIBL.1688: *împăratul prea varvar veniia*. Corespondentul gr. βεβαρβαρωμένος din *Septuaginta* este participiul verbului βαρβαρόομαι ‘a deveni barbar’, cf. *to become barbarous* ‘idem’ (GR.ENGL.), *zum Barbaren werden* ‘idem’ (SEPT.GERM.).

învéște vb. III, tranz. și refl. A (se) îmbrăca. Moștenit după lat. *investire*, cuvântul este larg folosit în textele românești vechi.

învince vb. III, tranz. A învinge. Ocurență unică: *Dumnezăul mieu [...] va rândui picioarele mele spre săvârșire și pre cele înalte suie pre mine, ca să învinesc [eu] cu cântarea lui* (Avac. 3:17). Variantă formală a vb. *învinge*, cuvântul este atestat în DLR la Varlaam, Dosoftei și alți autori din secolul al XVII-lea.

învită vb. I, tranz. și refl. A îndemna; a invita. Moștenit după lat. *invitare*, cuvântul este larg folosit în textele românești vechi.

învoierát adj. Plin de tristețe, de amărăciune. V. **voierat**. Ocurență unică: *Și-ți va da Domnul acoló inimă învoierată și ochi lipsindu și suflet topitor* (Deut.28:65). Sintagma *inimă învoierată* corespunde în context gr. καρδία ἄθυμοῦσα ‘inimă descurajată’, în cadrul căreia cuvântul ἄθυμοῦσα este forma de feminin a participiului activ de la vb. ἄθυμέω ‘a fi descurajat’, cf. *to be disheartened* ‘idem’ (GR.ENGL.). Derivat din adj. *voierat* + pref. *în-*, cuvântul nu este înregistrat în dicționarele românești.

înzăbălá vb. I, tranz. A pune zăbală; a înfrâna. Ocurență unică: *Să oprescu ale poftelor patimi, de cea întreagă minte înturnându-să și să înzăbălează toate ale trupului porniri de cătră gând* (Iosip 1:35). Derivat de la *zăbală* + pref. *în-*, cuvântul este înregistrat în DLR, cu atestări din Anton Pann și paremiologia populară.

jac, jah sau **jeah** s.n. Forme alternative, în ocurență cu forma *jaf*, larg întrebuințate în vechile texte românești, cf. DLR, s.v. *jaf*.

janc s.n. Cârcel (tulpină sau butuc) de viță-de-vie. Pentru delimitarea sensurilor din cele patru contexte cf. echivalentele grecești din SEPT.FRANKF.: ποθήν (Fac. 40:10 și 12, Iez. 17:6), cf. germ. *Kletterank* ‘vrej cățărător’ (SEPT.GERM.), engl. *climbers* ‘(plantă) agățătoare’ (SEPT.ENGL.), *stam, stalk*

‘tulpină’ (GR.ENGL., s.v.) și ἀναδενδρός (Ps. 79:11), explicat prin *vine that grows up trees* ‘viță care crește ca un arbore’ (GR.ENGL.) sau echivalat prin germ. *Ranke* ‘vrej’, glosat în subsol prin *Weinstock* ‘butuc de vie’ (SEPT.GERM.), sau engl. *tendrill* ‘cârcel’ (SEPT.ENGL.). Definindu-i-se greșit sensul prin ‘legătură’ și oferindu-i-se ca etimon pol. *zankiel* ‘idem’, cuvântul este înregistrat în DLR și ilustrat exclusiv printr-un citat din *Viețile sfinților* de Dosoftei. A fost folosit de N.A. Ursu ca un puternic argument pentru a atribui lui Dosoftei revizuirea anonimă, dar substanțială a versiunii primare a lui Milescu. Este, după toate aparențele, o invenție lexicală a mitropolitului moldovean.

jecăș adj. Jefuitor, prădător. Ocurență unică: *Veniamin, lup jecaș, dimineața va mânca încă și la sară va mântui mâncare* (Fac. 49:27). Derivat din *jac* + suf. *-aș*, cuvântul este atestat la Dimitrie Cantemir și la alți istorici din secolul al XVII-lea (cf. DLR, s.v. *jăcaș*).

jecui vb. IV, tranz. Formă alternativă, în ocurență cu forma *jefui*, larg întrebuințată în vechile texte românești, cf. DLR, s.v. *jefui*.

jémnă s.f. Pâiniță, jimblă. Ocurență unică: *Voi pune înaintea ta să-ți pui jemnă de pâine* (1Reg. 28:22). Împrumut după magh. *szemlye* sau/și pol. *żemla* ‘idem’, cuvântul *jimblă* este larg folosit în textele românești vechi. Forma de aici se găsește doar la Dosoftei și în BIBL.1688.

jigănie sau **jegănie** s.f. Animal dezgustător, dihanie, jivină. Obscur din punct de vedere etimologic, cuvântul este larg întrebuințat în textele românești vechi.

jiriște s.f. Jariște; loc unde a ars o casă; ruină. *Legănându-să, să să scoale fiii lui și să ceară; scoață-să dentru jiriștile caselor lor* (Ps. 108:9) *Au rădicat jiriștile caselor noastre* (Sir. 49:15). În ambele locuri, în BIBL.1688 avem forma *jirăștile*. Echivalentul gr. οἰκόπεδov din *Septuaginta* desemnează în general locul pe care se construiește o casă sau chiar casa însăși, cf. GR.ENGL.: *buildinge site* ‘loc pentru construcție’ (Ps. 108:9), *building* ‘construcție’ (Sir. 49:15), dar și ruinele unei foste case. De aici și ezitățile interpreților, care vorbesc în primul context de *Trümmerhaufen ihrer Häuser* ‘dărâmături, ruine ale caselor lor’ (SEPT.GERM.) sau de *homestead* ‘gospodărie’ (SEPT.ENGL.), iar în al doilea context preferă simplu *unsere Gebäude* ‘clădirile noastre’ (SEPT.GERM.), respectiv *our buildings* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Cu forma corectă *jariște* (derivat din *jar* + suf. *-iște*), cuvântul este atestat în DLR la cronicarii moldoveni din secolul al XVII-lea.

jirtăvnic s.n. Masă de sacrificiu, altar. Împrumut după slavon. рѣтвьникъ ‘idem’, cuvântul este larg răspândit, în diferite variante formale, în vechile texte românești.

jugător s.m. Animal domestic (bou, cal, măgar), bun de jug. Derivat din *jug* + suf. *-ător*, cuvântul nu este înregistrat în DLR. Echivalează frecvent gr. ὄποζύγιον din *Septuaginta*, pentru al cărui sens cf. GR.ENGL.: *draught animal, beast of burden, ass, mulle or horse* ‘animal de tracțiune, vită de povară, măgar, catâr sau cal’.

laconesc adj. Laconian; care provine din Laconia (Sparta). Ocurență unică: *Și cele lucii, laconești, și cele vișine și cele vinete* (Is. 3:21). Echivalează în context gr. λακωνικός ‘idem’ din *Septuaginta*. În DLR cuvântul este atestat la Dimitrie Cantemir.

lámură s.f. (folosit ca determinant pentru metale prețioase) De cea mai bună calitate, pur, rafinat. Moștenit din lat. *lamina*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

léft s.n. Salbă (de monede din aur sau argint); colier. Echivalează în două contexte gr. τὰ καθόρμια (Os. 2:13, unică atestare în *Septuaginta*), cf. GR.ENGL.: *necklace* ‘colier’ și gr. τὸ κάθεμα (Is. 3:18), cf. GR.ENGL.: *necklace, collar* ‘idem’. Împrumut după ngr. λεφτόν ‘idem’, cuvântul este atestat de DLR încă în documente din secolul al XVI-lea.

lení vb. IV, refl. A ezita să facă ceva, a se codi; a (se) lenevi. Împrumut după slavon. лениѣса ‘idem’, cuvântul este larg folosit (în ocurență cu *lenevi*) în vechile texte românești.

leşuí vb. IV, tranz. și intrans. A cerceta pe ascuns; a sta la pândă; a spiona, a iscodi. Împrumut după magh. *lesnic*, cuvântul este atestat în DLR în texte din secolele al XVI-lea și al XVII-lea.

libov s.m. Iubire. Ocurență unică: *Te înfrâmsetași mie foarte, să minună libovul tău mie mai multu decât dragostea muierilor* (2Reg. 1:26). Împrumut după slavon. любовь ‘idem’, cuvântul este larg folosit în vechile texte românești.

lighíriu sau **lighirion** s.n. Piatră prețioasă originară din Liguria. *Și rându al treilea, lighirion, și ahatis, și amethystos* (Ieș. 28: 19). *Și șiragul al treilea: lighirion, și ahatis, și amethystos* (Ieș. 39:10). *Argint și aur și lighiriu și ahatis și amethystu și hrisólith* (Iez. 28:13). Echivalentul grecesc din *Septuaginta* este subst. λιγύριον, transliterat ca atare prin germ. *Ligyriion* (SEPT.GERM.) sau engl. *ligurion* (SEPT.ENGL.). Cu forma *ligurie*, cuvântul este atestat de DLR în *Palia de la Orăștie* (1582).

límpede s.n. Spațiu deschis; lărgime. Ocurență unică: *Și sosind a 7 lună și fiind fiii lui Israil fieștecarele pre acasă-și, adunară-să cu toți depreună la limpedele a porții cei dentâi, cei de cătră răsărit* (3Ezd. 5:72). În Bibl.1688: *lărgimea porții*. Este vorba despre o substantivizare contextuală a adj. *límpede* pe baza sensului 9. „(Învechit și popular; despre suprafețe, terenuri, căi de comunicație terestră) Care este deschis privirii, neacoperit de copaci etc.”, definit ca atare în DLR, s.v. Conținutul sintagmei gr. εἰς τὸ εὐρύχωρον τοῦ πρώτου πυλῶνος τοῦ πρὸς τῆ ἀνατολῆ din *Septuaginta* este făcut explicit de interpreții moderni: germ. *auf dem Platz des ersten Tors auf der Ostseite* ‘în piața din fața primei porți de pe latura de est’ (SEPT.GERM.), *in the open area of the first eastward facing gateway* ‘în spațiul deschis al primei porți orientate spre est’ (SEPT.ENGL.). Cf. și GR.ENGL., s.v. τὸ εὐρύχωρον: *open space* ‘spațiu deschis’.

límpí vb. IV, tranz. A bea sorbind cu limba; a linge cu zgomot. Derivat verbal de la onomatopeicul *límp*, cuvântul este larg atestat de DLR în texte din secolul al XVII-lea și în texte de literatură populară.

lingări vb. IV, tranz. A lingeși, a flata. Derivat de la vb. *linge* + suf. *-ări*, cuvântul este atestat în DLR, pentru prima dată, la Dosoftei.

lingăriciúne s.f. Lingușire, lingușeală. Derivat nominal de la *lingări*, cuvântul este atestat în DLR, exclusiv la Dosoftei.

lóitřă s.f. Scară lungă întrebuințată la asaltul cetăților; dispozitiv de asalt. Echivalează în *Septuaginta* gr. *χόρακα* ‘dispozitiv de asalt’ (3Reg. 20:12, cf. Gr.ENGL.: *palisade, bulwark, stockade* ‘palisadă, bastion, îngrădire’), fie gr. *κλίμαξ* ‘scară (de asalt)’ (1Mac. 5:30, cf. GR.ENGL.: *lader, staircase* ‘idem’). Împrumut cu etimologie multiplă (sârbă, ucraineană, maghiară) după germ. dial. *Leiter* ‘idem’, cuvântul este atestat în DLR cu sensul originar la Dosoftei, Nicolae Costin și Ion Neculce.

lucrói adj. Activ, harnic, întreprinzător. Ocurență unică: *Iar a goni scurtarea zicerii și cel lucruiu al tocmélii a părăsi celui ce tălmăcirea va face, vom ierta* (2Mac. 2:32). Întregul pasaj este obscur și în *Septuaginta*. Sintagma minimală *cel lucruiu al tocmélii* corespunde gr. *τὸ ἐξεργαστικὸν τῆς πραγματείας*, interpretată prin *cercetarea lucrării* (BIBL.1688), *exhaustive treatment* ‘tratare exhaustivă’ (SEPT.ENGL.), *genauere Ausarbeitung des Geschehens* ‘prelucrare exactă a întâmplării’ (SEPT.GERM.). Un hapax legomenon în *Septuaginta*, participiul substantivizat *τὸ ἐξεργαστικόν* este glosat prin *working out, full presentation* ‘realizare minuțioasă, prezentare completă’ în GR.ENGL. Derivat de la vb. *lucra* + suf. *-oi*, cuvântul este atestat în DLR exclusiv la Dosoftei.

mahivar (fără marcarea accentului) s. indecl. Acoperământ de pat; cuvertură. Împrumut contextual după gr. *μαχιβάρ* din SEPT.FRANKF. (în alte ediții ale *Septuagintei*: *τὸ μόχμα*), transcriere aproximativă a unui cuvânt ebraic desemnând cuvertura unui pat. Ocurență unică: *Și fu a doao dzi, și luă mahivar și-l muia întru apă și-l învăli preste fața lui, și muri* (4Reg. 8:15). Cf. *das Machma* (SEPT.GERM.), *the machma* (SEPT.ENGL.). Cuvântul nu este înregistrat de dicționarele românești.

mánă (scris și **mannă** sau **manná**) s.f. Mană; hrana dăruită de Dumnezeu israeliților în deșert; cadou, dar. Împrumut contextual după gr. *μανά* din *Septuaginta*, transcriere a cuvântului ebraic cu sensul ‘cadou, dar’, cf. germ. *Manaa* (SEPT.GERM.), engl. *manaa*. La 4Reg. 8:8, cuvântul este glosat într-o notă de subsol prin *plocon*. Cf. și GR.ENGL., s.v. *gift, offering* ‘dar, cadou’. Împrumut după slavon. *МАНА* (< gr. *μόννα*, ebraism în *Septuaginta*), cuvântul este larg întrebuințat în vechile texte românești.

máncă s.f. Doică. Împrumut după ucr. *тамка* ‘idem’, cuvântul este atestat de DLR la Dosoftei, Nicolae Costin și Dimitrie Cantemir.

maní s. indecl. Împrumut contextual după gr. *μανή*, transcriere aproximativă a unui misterios cuvânt aramaic care apare scris pe un zid, într-un moment decisiv (Dan. 5:27 și 29). V. mai jos, s.v. **thechel**.

márfă sau **márhă** s.f. Turmă de vite; avere (mobilă). Împrumut după magh. *marha*, cuvântul este frecvent întrebuințat în vechile texte românești.

marghiól adj., s.m. Șiret, viclean; deștept, isteț. Echivalează gr. *πανούργος* din *Septuaginta*, cf. germ. *Verschlagene* ‘viclean, șiret’ (SEPT.GERM.) și engl. *wise* ‘înțelept’ la Iov 5;12, respectiv germ. *Schlaue* ‘viclean’ (SEPT.GERM.), engl. *crafty*

‘idem’ la Parim. 27:12. Împrumut după ngr. μαργιόλος, cuvântul este atestat în DLR în texte din secolul al XVII-lea.

masmaroth (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. μασμαρώθ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a unui cuvânt ebraic (la plural) cu sensul probabil ‘mucarnițe’ sau ‘castronașe’, cf. GR.ENGL., s.v. *snuffers* sau *bowls*. Ocurență unică: *Și amfóthurile și masmaroth și turnările cèle dedesupt [...] au luat mai marele bucătarilor* (Ier. 52:16). Cuvânt neînregistrat în DLR.

mazuroth (fără marcarea accentului) s. indecl. Constelație; zodiac. Împrumut contextual după gr. μαζουρόθ, transcriere aproximativă în *Septuaginta* a ebr. *mazaloth* care înseamnă ‘constelație’ și ‘zodiac’. *Tămâiá lui Vaal și soarelui și lunei și lui mazuroth și la toată putérea ceriului*; cf. BIBL.1688: *mazoróthi*, SEPT.ENGL.: *constellations*, SEPT.GERM: *Mazuroth* (4Reg. 23:5). *Au deșchide-vei mazuroth întru vrémea lui și pre luceafărul decusară la satul lui vei aduce pre el?*; cf. BIBL.1688: *zodiile*, SEPT.ENGL.: *Mazouroth*, SEPT.GERM.: *Mazurot* (Iov 38:32). Cuvântul nu este înregistrat în dicționarele limbii române.

mădúhă s.f. Măduvă. Ocurență unică: *Va întineri lui trupul ca o unsoare pre părête și oasele lui le va împlea de mădúhă* (Iov 33:24). Forma este atestată în DLR, s.v. *măduvă*, la Dosoftei și în BIBL.1688.

măgarotáur s.m. Animal fantastic imaginat ca o combinație de măgar și centaur. În cele trei locuri unde cuvântul apare (Is. 13:22; 34:11 și 34:15), echivalează literal, prin calchiere, componentele gr. όνοκένταυρος din *Septuaginta*, cf. germ. *Eselszentaur* (SEPT.GERM.), *donkey-centaurs* (SEPT.ENGL.). În BIBL.1688 se preferă împrumutul direct: *onochentaur*. Cuvântul nu este atestat în DLR.

măiestrí vb. IV, intrans. și refl. A fi sau a deveni înțelept. *Pentru căci m-am măiestrit eu, prisositul?* (Ecles. 2:15). *Am ostenit și am măiestrit supt soare, și-ncă aceasta-i întru dășert* (Ecles. 2:19). În ambele locuri, verbul *măiestri* echivalează gr. σοφίζω ‘a fi sau a deveni înțelept’, cf. germ. *bin ich weise geworden* ‘am devenit înțelept’ (SEPT.GERM.), *I became wise* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Cu acest sens, cuvântul este atestat în BIBL.1688.

măiestrie s.f. Știință, înțelepciune; subtilitate, agerime, istețime. Echivalenții din *Septuaginta* sunt, de regulă, gr. σοφία ‘înțelepciune’, cf. germ. *Weisheit* ‘idem’, engl. *wisdom* ‘idem’ (Dan. 1:17, 20; 2:20, 21, 23, 30) sau gr. πανουργία ‘subtilitate, agerime, istețime’, cf. germ. *Einsicht* ‘idem’ (SEPT.GERM.), engl. *shrewdness* ‘idem’ (SEPT.ENGL.) (Parim. 1:4). Cu aceste nuanțe semantice, cuvântul este atestat de DLR la Coresi; derivat de la *măiestru* + suf. *-ie*.

măiéstru s.m. Bărbat învățat; înțelept; prezicător. Echivalează în *Septuaginta* gr. σοφός ‘înțelept’ sau gr. σοφιστής ‘înțelept; prezicător; sofist’, echivalate ambele, în mod indistinct, prin germ. *Weise* ‘înțelept’, engl. *the sage* ‘idem’. Moștenit după lat. *magister*, cuvântul este atestat de DLR cu forma nominală și cu această valoare semantică la Dosoftei.

mănúnt adj. Formă veche și populară a lui *mărunt*.

mănuntáie s.f. Formă veche și populară a lui *măruntaie*.

mănuńți vb. Formă veche și populară a lui *mărunți*.

măslinét și **maslinét** s.n. Plantație de măslini. Derivat de la *măslin* + suf. *-et*, cuvântul este atestat în DLR exclusiv în BIBL.1688.

măstrápă sau **măstrípă** s.f. V. **năstrápă**.

mătálnic adj. Obraznic, insolent, arogant. Unică ocurență: *Ia haina lui, pentru că au trecut mătálnicul, carele cèle striine strică* (Parim. 27:13). În contextul din SEPT.FRANKF. echivalează gr. ὕβιστις, definit de lexicografi prin *naughty man* ‘insolent, obraznic’, cf. germ. *übermütiger Gewalttäter* ‘răufăcător obraznic’ (SEPT.GERM.), *an insolent person* ‘o persoană insolentă’ (SEPT.ENGL.). Cf. și BIBL.1688: *semeșul*. În DLR cuvântul este înregistrat cu două atestări din Dosoftei și una din C. Stamati (secolul al XIX-lea).

mătálnici vb. IV, intrans. A se distra, a glumi; a zăbovi. Ocurență unică: *Pentru că bisêrica de curviia și de beșii să împluse, de limbi, mătálnicind cu alții și întru sfintele ogrăzi cu muieri împreunându-să* (2Mac. 6:4). Este reprodus literal contextul minimal din SEPT.FRANKF. (ῥαθομούντων μεθ’ ἑτέρων), diferit de cel din alte ediții ale *Septuagintei*, unde complementul sociativ al verbului în cauză este μεθ’ ἑταίρων ‘cu prostituatele’, în loc de μεθ’ ἑτέρων ‘cu alții’. Verbul corespondent, gr. ῥαθόμεω înseamnă în context *to dally with* ‘a se juca, a se distra (cu cineva)’ (GR.ENGL.), cf. și *desfătându-se cu sodomii* (BIBL.1688), *sich mit Hetäre tummelten* ‘au zburdat cu hetaire’ (SEPT.GERM.), *dallied with prostitutes* ‘s-au distrat cu prostituate’ (SEPT.ENGL.). În DLR, s.v. *mătálnici*, se trimite la texte populare recente.

mătrăgună s.f. Plantă erbacee otrăvitoare, beladonă (*Atropa belladonna*). În macrocontextul în care apare de patru ori (Fac. 30:14–16), echivalează gr. μανδραγόρας, explicat prin *mandragore, mandrakes* ‘mandragoră, mătrăgună’ (GR.ENGL.), cf. engl. *mandrakes* ‘mătrăgună’ (SEPT.ENGL.), germ. *Alptraun* ‘idem’. Deși cuvântul pare vechi în limba română, în DLR (unde se trimite la o etimologie multiplă, latină, greacă și albaneză) referința la *Anonymus Caransebesiensis* este urmată doar de citate din secolul al XIX-lea. Interesant de constatat că, în contextele date, în *Palia de la Orăștie* (1582) și BIBL.1688 se preferă soluția lexicală *mandragoră* (< slavon. *манδραгора*, ngr. *μανδραγόρας*).

mâlcom (fără marcarea accentului) adv. (În expresia *a sta mâlcom*) A sta sau a rămâne liniștit, inactiv. Ocurență unică: *Și voi ședeși mâlcom? Să nu vă leniți a mêrge să intrați să moștneși pământul!* (Jud. 18:9). Echivalează în context gr. ἡσυχάζω din SEPT.FRANKF., verb cu exact același conținut semantic ca și expresia în cauză, cf. engl. *you remain quiet* ‘rămâneți liniștit’ (SEPT.ENGL.), *ihr ruht* ‘stați liniștiți’ (SEPT.GERM.), *to keep quiet, to be at rest* ‘a fi liniștit, a se odihni’ (GR.ENGL.). Cuvântul este atestat ca atare de DLR, s.v. *molcom*, la Coresi, Varlaam etc.

mâlcomí vb. IV, tranz. A liniști, a reduce la tăcere. Ocurență unică: *Și levișii mâlcomiia pre tot nărodul, dzicând: „Tăceți, căci – dzi sfântă și nu vă mâhniți!”*

(Neem. 8:13). Echivalează în context (SEPT.FRANKF.) gr. κατασιωπάω ‘idem’, cf. GR.ENGL.: *to make silent, to put to silence, to silence, to reduce to silence* ‘idem’. În DLR, s.v. *molcomi*, această formă este atestată în BIBL.1688.

mâlcomiș adv. Pe furiș, în ascuns. Ocurență unică: *Și să sculă David și luă poala îmbrăcăminții lui Saul, mâlcomiș* (1Reg. 24:5). Echivalează în context adv. gr. λαθραίως ‘secretly’ (GR.ENGL.), cf. engl. *stealthily* ‘idem’ (SEPT.ENGL.), germ. *heimlich* ‘idem’ (SEPT.GERM.).

mâlcomiși (sau **mâncomiși**) vb. IV, tranz. și intrans. A liniști, a reduce la tăcere; a supune a smeri. Echivalează verbele grecești ἡσυχάζω, explicat prin *to keep quiet, to be at rest* ‘a păstra tăcere, a se odihni’ (GR.ENGL., s.v.) și κατασιωπάω, explicat prin *to make silent, to put to silence, to silence, to reduce to silence* (GR.ENGL. s.v.). Înregistrat ca atare în DLR, cuvântul este ilustrat doar cu citate din BIBL.1688.

mâlcomișire s.f. Liniștire, reducere la tăcere. Ocurență unică: *Și Simon, fratele Iúdei, lovit fusese cu Nicánor și puțân pentru cea fără de veste a vrăjmașilor mâlcomișire au fost greșit* (2Mac. 14:17). Derivat nominal de la vb. *mâlcomiși*, cuvântul nu este înregistrat cu această formă în DLR.

mâneacă vb. I, intrans. și refl. A se scula în zori; a porni dis-de-dimineată. Moștenit după lat. *manicare*, verbul este larg răspândit în vechile texte românești.

mâneacă s.n. (adesea în expresii precum *de, de la, cătră* sau *la mâneacăte*) Zorii zilei. Derivat nominal din vb. *mâneacă*, cuvântul este larg răspândit în textele românești vechi.

mâneacăta s.f. Zorii zilei, mâneacă. Ocurență unică: *Și jumătate de înșii fiind fușturile, dentru suirea mâneacății până la ieșirea stêlelor* (Neem. 4:21). Derivat nominal de la vb. *mâneacă*, cuvântul nu este înregistrat în dicționare.

mâneacătura s.f. Zorii zilei, mâneacă. Ocurență unică: *Întru mâneacăturei cugetam cătră tine, căci te făcuși ajutoriul meu* (Ps. 62:7). Derivat nominal de la vb. *mâneacă* + suf. *-tura*, cuvântul nu este înregistrat în dicționare.

mârlí vb. IV, refl. (Despre oi) A se împreuna. Ocurență unică: *Și alése pre David robul lui, și-l luă pre el dentru turmele oilor. Denapoi a celor ci să mârlesc luă pre îns* (Ps. 77:76). Împrumut din scr. *mrljati*, cuvântul este atestat prima dată în DLR într-un document din secolul al XIX-lea.

medélniță s.f. Lighean (de aramă, argint etc.). Împrumut după slavon. мѣдѣница ‘idem’, este atestat în DLR în texte din secolele al XVI-lea și al XVII-lea.

megiás s.m. Vecin. Ocurență unică: *Megiașii lor, până la Issáhar și Zavulon și Nefthalim, au adus lor preste măgari și pre cămile și pre asini și pre vițai mânăcri* (1Paral. 12:40). Împrumut după scr. *medjaš* și magh. *megzes*, cuvântul este frecvent întrebuințat în textele românești vechi.

mehonóth s. indecl. Piedestal, stativ, postament. Împrumut contextual după gr. μεχωνώθ, transcriere aproximativă în *Septuaginta* a ebr. *mechonoth*, care desemnează generic orice piedestal, suport, stativ etc. Cuvântul nu este înregistrat în dicționarele limbii române.

mesai s. indecl. Împrumut contextual după gr. μεσσαι (doar în SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a unui cuvânt ebraic nesigur, posibil *messaav* ‘post de gardă; garnizoană’. Ocurență unică: *Și porânci lor, dzicând: [...] Și păziți paza casei mesai* (4Reg. 11:6). Cuvântul nu este înregistrat în dicționarele românești.

mêser adj., s.f. și m. Sărac, nenorocit; demn de milă. Moștenit din lat. *miser* ‘idem’, cuvântul este larg răspândit în textele românești din secolele al XVI-lea și al XVII-lea.

meseretáte s.f. Sărăcie, lipsă, privațiune, nevoie. Derivat din *mêser* + suf. *-ătate*, cuvântul este larg răspândit în textele românești din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, mai ales cu forma *meserătate*.

mesthaal (fără marcarea accentului) s. indecl.. Încăpere în care se păstrează hainele; garderobă. Împrumut contextual după gr. μεσθαάλ din *Septuaginta*, transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *mesthaal* ‘garderobă’. Ocurență unică: *Și dzise Iiú celor preste casa mesthaal: „Scoateți îmbrăcăminte tuturor robilor lui Vaal!” Și scoase lor podobitoriul* (4Reg. 10:22). Cuvântul nu este înregistrat în dicționarele românești.

meșterșúg s.n. Meșteșug. Echivalează de regulă, în context, gr. μηχανή ‘proiect, plan; invenție; mașină de război’. Forma de aici este cea mai larg răspândită în textele românești vechi, cf. DLR, s.v. *meșteșug*.

meșterșuguí vb. IV, tranz. și intrans. A meșteșugi. Echivalează de regulă, în context, gr. τεκταίνω ‘a plănuí; a inventa, a născoci’. Forma de aici este cea mai larg răspândită în textele românești vechi, cf. DLR, s.v. *meșteșugi*.

meșterșuguiálă s.f. Alcătuire, construcție. Ocurență unică: *Și aceasta-i meșterșuguiala sfêșnicului, tare de aur fusul ei și florile ei tot tare* (Num. 8:5). Echivalează în context gr. κατασκευή ‘construcție; echipament’. Derivat de la vb. *meșterșugui* + suf. *-ială*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

meșterșuguíre s.f. Meșteșugire. Echivalează de regulă gr. μηχανή ‘proiect, plan; invenție; mașină de război’. Forma de aici este cea mai larg răspândită în textele românești vechi, cf. DLR, s.v. *meșteșugire*.

methosími s.m., pl. Împrumut contextual după gr. μεθωεσίμ, un hapax legomenon în *Septuaginta*, transcriere în a ebr. *methoesim*, o formă de plural, cu sensul ‘documente atestând originea cuiva; genealogie’. Ocurență unică: *Aceștia-s [cărora] au cerut scrisoarea lor, methosímii, și nu s-au aflat și s-au ferit de la preuție* (1Ezd. 2:62). Cf. BIBL.1688: *methoesímii*, engl. *metoesim* (SEPT.ENGL., cu explicația infrapaginală: *genealogical records* ‘documente atestând genealogia’), germ. *Abstammungsurkunde* ‘documente atestând originea’ (SEPT.GERM.).

migái vb. IV, intrans. A munci din greu; a fi preocupat. Echivalează verbul gr. περισπόω din *Septuaginta*, explicat de lexicografi prin ‘a distrage (pe cineva), a ocupa; a fi distras, a fi tulburat’ (GR.ENGL.). Variantă formală a vb. *migáli*, atestată de DLR în BIBL.1688.

migáiálă s.f. Trudă, osteneală; preocupare. Echivalează gr. περισπασμός ‘preocupare’, cf. germ. *Beschäftigung* ‘idem’ (SEPT.GERM.), *proccupation* ‘idem’

(SEPT.ENGL., GR.ENGL., s.v.). Variantă formală pentru *migăleală*, atestată de DLR în BIBL.1688.

milosténie s.f. Milă; binefacere, ajutor. Împrumut după slavon. милостиния ‘idem’, cuvântul este larg întrebuițat în textele românești vechi.

milostív adj. Milos, înțelegător, bun, generos. Împrumut după slavon. милостивъ ‘idem’, cuvântul este larg întrebuițat în textele românești vechi.

milostíví vb. IV, tranz. și refl. A avea milă; a fi bun, generos, înțelegător. Derivat verbal de la *milostív*, cuvântul este larg întrebuițat în textele românești vechi.

minău (fără marcarea accentului) s.n.. Miniu (de plumb); oxid de plumb folosit ca vopsea pentru metale. Două ocurențe: *Clădit-ai ție casă cu măsură, ceardacuri iubite și usăbite, cu ferestri și îngroșate cu chedru și văruite cu minău* (Ier. 22:14). *Au cu vită oareacarea proastă au asămănat pre el, ungând cu minău și chinovar* (Sol. 13:14). Echivalează gr. μίλτος ‘idem’, definit drept *read earth, vermillon* ‘pământ roșu, purpură’ (GR.ENGL. s.v.), cf. germ. *Mennige* ‘idem’ (SEPT.GERM.), engl. *vermilion* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Deși această formă este înregistrată în BIBL.1688 și în alte texte vechi, în DLR, s.v. *miniu*, se oferă o explicație etimologică defectuoasă („Din lat. *minium*, fr. *minium*, germ. *Minium*).

mintie s.f. Haină lungă (de lână) purtată pe deasupra îmbrăcăminții obișnuite. Ocurență unică: *Și luă Anan pre slugile lui David și-i rase pre înși și luă dentru minteiele lor jumătate până la înduplecare* (1Paral. 19:4). Echivalează gr. μανδύας ‘haină (lungă) de lână’, cf. *woolen cloak* ‘idem’ (GR.ENGL.), *Wollgewand* ‘idem’ (SEPT.GERM.), *mantle* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). În BIBL.1688: *veșmintele*. Împrumut probabil după scr. *mantija*, cuvântul este atestat în DLR într-un document de la 1725.

minută s.f. Secvență de timp minimală. *Și va fi ca o minută îndată* (Is. 29:5). *Au început cea multă a mândriei și a lui a să potoli, înfruntat fiind, și spre cunoștință a veni cu dumnezăiescul bici preste minută adăogându-să cu durerile*; marginal este indicat sinonumul *cescuț* (2Mac. 9:11). Împrumut cu etimologie multiplă (lat., ital. etc.), cuvântul este atestat pentru prima dată în DLR la Dimitrie Cantemir.

mirsín s.n. și **mirsínă** s.f. Mirt (*Myrtus communis*). Împrumut după ngr. μυρσίνη ‘idem’, cuvântul apare pentru prima dată în HERODOT-ul de la Coșula.

misúrcă sau **mițúrcă** s.f. Coif purtat de vechii egipteni. Ocurență unică: *Scuturi și misurci au spândzurat întru tine, aceștia au dat mărirea ta* (Iez. 27:10). Împrumut după pol. *misiurka* și bulg. *мисюрка*, cuvântul apare în HERODOT-ul de la Coșula și în BIBL.1688.

mișelí vb. IV, refl. A deveni mișel; a se ticăloși; a decădea. Derivat verbal de la adj. *ticălos*, cuvântul este atestat în DLR în texte din secolul al XIX-lea.

mítră s.f. Acoperământ pentru cap (ritualic sau solemn). Împrumut după slavon. митра și ngr. μῆτρα, cuvântul apare în HERODOT-ul de la Coșula și în BIBL.1688.

mnas s. indecl. Împrumut contextual după gr. μνῶς, transcriere aproximativă a cuvântului ebraic desemnând o cantitate de metal prețios egală cu 100 de drahme; mină. *Cât era puterea lor au dat la vistiériul lucrului, de aur drahmí 61 000 și de*

argint mnas 5000 (Esdr. 2:69). *Și de la căpeteniile neamurilor au dat la vistiêrile lucrului bani de aur 20 000 și de argint mnas 2300* (Neem. 7:71 și 72). Cuvântul nu este înregistrat în dicționarele românești.

mohorât adj., s.m. și f. (Obiect) de culoare roșie; purpură. Echivalează frecvent subst. gr. πορφύρα ‘purpură’ și adj. gr. πορφυροῦς ‘purpuriu’ din *Septuaginta*. Participiu al vb. *mohări* (< *mohor*), cuvântul este larg întrebuințat cu acest sens primar în vechile texte românești.

moimăță s.f. Maimuță. Ocurență unică: *Venea vasul de la Tharsis împăratului, plin fiind de argint și de aur și de dinți de elifandu și moimățe și păuni* (2Paral. 9:21). Echivalează gr. πίθηκος din SEPT.FRANKF. pentru al cărui sens cf. GR.ENGL.: *monkey* ‘maimuță’. Forma aceasta este atestată în DLR, s.v. *moimiță*, la Dimitrie Cantemir și, probabil în mod eronat, separată de forma *maimuță*.

moitură s.f. Hrană gătită și foarte consistentă. Ocurență unică: *Mergând dară, mâncați moituri și bêți îndulcite și trimiteți trimiteri celor ce nu au* (3Ezd. 9:52). Echivalează în context gr. λίπασμα din SEPT.FRANKF., explicat prin *fattering substance* ‘substanță care îngrașă’ (GR.ENGL.). În DLR, s.v. *muietor* (< vb. *muia*), citim: „II. S.f. (Prin nordul Munt.) Zeamă groasă, sos de mâncare (în care se moaie pâine sau mămligă); (regional) muietură”.

monită s.f. Matriță; imprimare a unei monede. Ocurență unică: *Și am porâncit ție să faci monită al tău, ban țării tale* (1Mac. 15:6). Sensul a fost dedus din echivalentul gr. κόμμα din *Septuaginta*, cf. GR.ENGL.: *stamp, impression of a coin* ‘idem’, cf. germ. *Münzprägung* ‘imprimare a unei monede’ (SEPT.GERM.), engl. *die* ‘matriță’ (SEPT.ENGL.). În DLR, s.v. *monedă*, forma de aici nu este înregistrată, cele mai vechi atestări fiind din texte de la începutul secolului al XIX-lea.

mosfetham (fără marcarea accentului) s. indecl. Stână, țarc. Ocurență unică: *Pentru căci ședzi mie întru mijlocul mosfetham, ca să ascuți suiêrile acelor ce să scoală la ale lui Ruvim, mari cercetări ale inemii* (Jud. 5:16). Împrumut contextual după gr. μωσφαθάμ (SEPT.FRANKF., în alte ediții ale *Septuagintei*: μωσφαθαίμ), transcriere aproximativă a ebr. *mosphataim*, formă de plural cu înțeles nesigur, cf. germ. *Viehhürden* ‘țarc de vite’ (SEPT.GERM.), engl. *sheepfolds* ‘stână’. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

mucăre s.f. Unealtă în formă de foarfece cu care se taie mucul lumânării pentru a înviora flacăra; mucariță. Derivat de la subst. *muc* + suf. *-ar*, forma aceasta este atestată de DLR, s.v. *mucar* în BIBL.1688.

murá vb. I, tranz. A presăra cu sare, a săra. Ocurență unică: *Așijdirile și muiêrile dentru îns murează* (Ep. Ier. 26). Echivalează în context vb. gr. τριχέω ‘idem’ din *Septuaginta*, cf. GR.ENGL.: *to salt, to add salt* ‘idem’, SEPT.GERM.: *salzen* ‘idem’. Definit prin ‘a saramura’, sensul acesta este atestat în DLR, s.v. *mura*, în HERODOT-ul de la Coșula.

muscál s.n. Fluier; nai. Apare de trei ori în contexte apropiate (Dan. 3:5, 7 și 10), pentru a echivala gr. σύριγξ din SEPT.FRANKF., definit de lexiografi prin *pipe* ‘fluier’ (GR.ENGL., SEPT.ENGL.), cf. *Flöte* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Împrumut după turc. *miskal*, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *muscal*², în HERODOT-ul de la Coșula și în BIBL.1688.

musică (pl. *musice* și *musicuri*) s.f. (și n.) Muzică; instrument muzical. Echivalează în context gr. τὰ μουσικά ‘idem’, cf. GR.ENGL.: *music*; *musical instruments* ‘idem’. Împrumut cu etimologie multiplă, cuvântul este atestat de DLR în texte din secolul al XVII-lea.

mușcoáie s.f. Catârcă. Ocurență unică: *Și luând ea, au pus preste mușcoáia ei și au înhămat carăle ei și le-au grămădit pre iale preste înse* (Idt. 15:14). Derivat de la *mășc* (cf. alb. *mušk*) + suf. *-oáie*, cuvântul este atestat în DLR încă din textele rotacizante din secolul al XVI-lea.

mușcói s.m. Catâr. Derivat de la *mășc* (cf. alb. *mušk*) + suf. *-oi*, cuvântul este larg folosit în vechile texte românești.

naceálnic s.m. Șef al unei instituții; conducător, comandant. Împrumut după rus. *начальник*, cuvântul este atestat de DLR în HERODOT-ul de la Coșula și în BIBL.1688.

náfthu s.n. Petrol brut; păcură. Ocurență unică: *Și nu părăsiia ceia ce-i puneá pre înși, slugile împăratului, ardând cuptoriul cu nafthu, cu zmoală și cu călți și cu viță* (Cânt. trei tin. 1:17). Echivalează în context gr. νόφθη ‘idem’, prezent doar în SEPT.FRANKF., cf. GR.ENGL.: *naphta* ‘idem’, SEPT.GERM.: *Naphtaöl* ‘idem’. Împrumut cu etimologie multiplă (slavon., ngr., turc. etc.), cuvântul este atestat în DLR în *Psaltirea Scheiană*.

nard s.m. (Ulei de) nard; plantă aromatică din care se extrage acest ulei. În cele trei locuri (Cânt. 1:11, 4:13 și 14), cuvântul echivalează gr. νόρδος ‘idem’ din *Septuaginta*, cf. *Narde* ‘nard’ sau *Nardenöl* ‘ulei de nard’ (SEPT.GERM.), *nard* (SEPT.ENGL.). Împrumut din neogreacă, cuvântul este atestat în DLR în *Noul Testament de la Bălgrad* (1648) și la Varlaam.

navlón s.n. Chirie pentru folosința unei nave; navlu. Ocurență unică: *Află vas mergând la Tharsis și au dat navlonul lui* (Iona 1:3). Împrumut după ngr. ναύλον ‘idem’, cuvântul este atestat în DLR abia într-un document de la 1691.

năiemí sau **năimí** vb. IV, tranz. A angaja pe cineva cu simbrie. Derivat verbal din *năiem*, s.m. (< slavon. *наикѣмъ* ‘chirie; simbrie’), cuvântul este atestat de DLR în texte din prima jumătate a secolului al XVII-lea.

năiemíre s.f. Acțiunea de a năimi; simbria convenită pentru un serviciu. Ocurență unică: *Și toate cioplitele ei le vor tăia de tot și toate năiemirile ei le vor arde cu foc și toate chipurile ei pune-voi spre stingere* (Mih. 1:7). Echivalează în context gr. τὰ μισθώματα ‘răsplătirile (pentru prostituate)’, cf. *the wages of whoredom* ‘idem’ (SEPT.ENGL.), *Hurenlohn* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Derivat nominal de la vb. *năiemí*, cuvântul este atestat în DLR abia în dicționare din secolul al XIX-lea.

năobrázuít adj. Neobrezuit. V. *infra*, s.v. **obrezui**.

năpástnic adj. și s.m. Nedrept; persecutor. În cele două contexte (Iov 5:16 și 16:11), echivalează gr. ἄδικος din *Septuaginta*, cf. germ. *ungerechte* ‘idem’ (SEPT.GERM.), *unjust* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Derivat de la *năpastă* + suf. *-nic*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

năpârstóc s.n. Degetar. Ocurență unică: *Și căldări și tigăi și năpârstoace și mâini de hier [...] purtătorii de sulițe le-au pus înaintea* (Iosip 8:13). Echivalează în context gr. δακτυλήθρα, care desemnează în *Septuaginta* un instrument de tortură pentru strivirea degetelor, cf. *Daumenschrauben* ‘menghină pentru strivirea degetelor’ (SEPT.GERM.), *thumbscrews* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Împrumut după bulg. *напръсток*, cuvântul este înregistrat în DLR cu sensul ‘degetar’ în texte de la începutul secolului al XIX-lea.

năsălie s.f. Lectică. Ocurență unică: *Năsălie ș-au făcut șie împăratul Solomon de lămnele Livánului* (Cânt. 3:9). Echivalează în context gr. φορεῖον ‘lectică’, cf. *Sänfte* ‘idem’ (SEPT.GERM.), *litter, sedan chair* ‘idem’ (GR.ENGL.). Cu acest sens, cuvântul este atestat de DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

năsâlnic adj., adv. Violent, brutal; aspru, neîndurător. Echivalează, de regulă, în context, gr. σκληρός ‘idem’. Împrumut după slavon. *насилнь*, cuvântul apare în HERODOT-ul de la Coșula și în BIBL.1688.

năsâlnicește adv. Cu greutate; cu asprime, cu neîndurare. Echivalează în context gr. σκληρῶς din SEPT.FRANKF., definit de lexicografi prin *hardly, with difficulty, harshly, roughly; fiercely, severely* ‘greu, cu dificultate; supărător, aspru; violent, sever’ (GR.ENGL., s.v.), cf. *hart* ‘aspru’ (SEPT.GERM.). Derivat de la adj. *năsâlnic*, cuvântul nu este înregistrat ca atare în DLR.

năsâlnici vb. IV, tranz. și refl. A face (sau a deveni) aspru, neîndurător, greu de suportat. Derivat verbal de la adj. *năsâlnic*, cuvântul este atestat în DLR la Dosoftei și în BIBL.1688.

năsâlnicie s.f. Neîndurare, îndărătnicie; violență, sălbăticie. Derivat de la *năsâlnic* + suf. *-ie*, cuvântul este atestat în DLR în texte de la începutul secolului al XVII-lea.

năstrăpă sau **măstrăpă** s.f. Cană, cupă, potir. Împrumut cu etimologie multiplă (ngr. *μαστράπας*, bulg. *мъстрана* sau *нъстрана*, scr. *nastrap*), cuvântul este atestat de DLR în texte din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea.

necuviitor adj. Care nu se cuvine. Derivat de la *cuviitor* (v. supra) + pref. *ne-*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

nedéie s.f. Serbare câmpenească organizată de obicei cu prilejul unei sărbători sau a unui hram. Împrumut după slavon. *недѣля* ‘duminică’, cuvântul este atestat de DLR, mai întâi, în HERODOT-ul de la Coșula și la Dosoftei.

neélasa s.f. Împrumut contextual, după gr. *νεέλασσα* din *Septuaginta*, transcriere aproximativă a unui cuvânt ebraic cu sensul (aproximativ) de ‘bătaia (veselă) din aripi a femelei struțului’, cf. *schägt lustig* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Ocurență unică: *Aripa celor ce să veselesc, neélassa, să va zemisli asída și nesa* (Iov 39:13). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

neessaran (fără marcarea accentului) Împrumut contextual după gr. *νεεσσαράν* din SEPT.FRANKF., transcriere aproximativă a ebr. *neessaran*, reprodus ca atare, dar și tradus imediat prin gr. *συνεχόμενος* (*ținându-se la traducătorul român*). Ocurență unică: *Și acolo era una den slugile lui Saul, întru*

dzua acêea; fiindu-să neessaran înaintea Domnului, și numele lui – Doic sirul, pascând mușcoii lui Saul (1Reg. 21:7). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

neghinîță s.f. Neghină. Echivalează de trei ori, într-un context restrâns din *Septuaginta* (Is. 28:25–27), gr. μελάνθιον care desemnează planta *Nigella sativa*, cf. *Schwarzkümmel* ‘idem’ (SEPT.GERM.), *black cummin* ‘idem’ (GR.ENGL.). Derivat diminutival de la *neghină* + suf. *-iță*, cuvântul este atestat în DLR abia în secolul al XX-lea.

nehothá s. indecl. Împrumut contextual după gr. νεχωθά din *Septuaginta*, transcriere aproximativă a ebr. *nechotha*, cu sensul (aproximativ) ‘comoară, tezaur’, cf. *Nechotha* (SEPT.GERM.), *nechotha* (SEPT.ENGL.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

nemernic adj., s.m. Străin; venetic; pribeag. Împrumut după slavon. *намерникъ*, cuvântul este larg întrebuințat în vechile texte românești.

nemernici vb. IV, intrans. și refl. A pribegi, a rătăci. Derivat verbal de la adj. *nemernic*, cuvântul are prima atestare, potrivit DLR, în BIBL.1688.

nemernicie s.f. Starea celui pribeag; pribegie. Derivat de la adj. *nemernic* + suf. *-ie*, cuvântul are prima atestare, potrivit DLR, în BIBL.1688.

nemernicire s.f. Starea celui pribeag; pribegie. Derivat nominal de la vb. *nemernici*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

nemetet s.n. Năframă, vâl, acoperământ pentru cap. Echivalează în două contexte gr. θέριστρον ‘idem’ din SEPT.FRANKF.: *Și roșii și vișinul, cu aur și cu vânt împreună țasut și nemetete închise* (Is. 3:22). *Luară-mi nemetețul meu de la mine păzitorii zidirilor* (Cânt. 5:8). Împrumut probabil după rus. *наметка*, cuvântul este atestat în DLR, mai întâi, într-un document din anul 1658.

neobrăzuit adj. Necircumcis. Derivat negativ de la adj. *obrăzuit* (v. *infra*), cuvântul nu este înregistrat în DLR.

neplođiciós adj. Fără copii; sterp. Echivalează în context gr. ἄγονος ‘idem’. Ocurență unică: *Nu va fi neplođicioasă, nici stearpă pre pământul tău* (Ieș. 23:26). Derivat de la adj. *plodicios* + pref. *ne-*, cuvântul nu este înregistrat în DLR (ca, de altfel, nici radicalul său, un derivat de la vb. *plodi* + suf. *-icios*).

nepostâmpire s.f. Zel, asiduitate. Ocurență unică: *Pentru că era întru cele de mai nainte vremi a neamestecării judecată purtat fiind de jidovie și trup și suflet pentru jidovime pus fiind cu toată nepostâmpirea* (2Mac. 14:38). Am dedus valoarea semantică contextuală a cuvântului prin comparare cu echivalentul grecesc din *Septuaginta*, subst. ἐκτενία, definit lexicografic prin *zeal, assiduousness* ‘idem’ (GR.ENGL.), cf. și *zeal* ‘idem’ (SEPT.ENGL.); interpreții germani au preferat o formulă explicită: *mit aller Ausdauer Leib und Leben* ‘cu toată stăruința, trup și suflet’ (SEPT.GERM.). Într-un pasaj din capitolul următor, la 3Mac. 6:41, același cuvânt grecesc este echivalat prin subst. *întinsoare*. Derivat de la subst. postverbal *postâmpire* + pref. *ne-*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

nepostâmpit adj. Fără încetare, neîntrerupt; insistent. Ocurență unică: *Iară Maccavéu era nepostâmpit, nădăjduind cu toată nădêjdea sprăjine ală a avea de cătră Domnul* (2Mac. 15:7). Echivalentul din contextul grecesc, adv. ἀδιαιλίτως, este definit lexicografic prin *unintermittently, continually, without ceasing* ‘fără întrerupere, în mod continuu, fără încetare’. Același cuvânt grecesc mai apare în 1Mac.

12:11, 2Mac. 3:26, 9:4 și 13:12, fiind de fiecare dată echivalat prin *neîncetat*. Derivat de la vb. *postâmpi* + pref. *ne-*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

nepuțință vb. I, intrans. A-și pierde forța, a slăbi. Derivat verbal de la subst. *nepuțință*, cuvântul este atestat în DLR exclusiv în BIBL.1688 și în Dicționarul român-francez al lui R. Pontbriant din anul 1862.

nesa (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual, după gr. νεσσα din *Septuaginta*, transcriere aproximativă a unui cuvânt ebraic desemnând o pasăre răpitoare, probabil femela șoimului, cf. *Falkin* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Ocurență unică: *Aripa celor ce să veselesc, neélassa, să va zemisli asida și nesa* (Iov 39:13). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

nével s.n. Împrumut contextual după gr. νέβελ din SEPT.FRANKF., transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *nevel*, desemnând un burduf întrebuințat ca unitate de măsură pentru capacitate. Cf. *Weinschlauch* ‘burduf de vin’ sau *ein Schlauch Wein* ‘idem’ (SEPT.GERM.), *nebel* (glosat: *skin* ‘burduf’) (SEPT.ENGL.). *Și să sui împreună cu el în Silom [...] cu ifi de fâină de grâu și cu nevel de vin* (1Reg. 1:24). *200 de pâini și ifi de stafide și ifi de păpuși și nével de vin* (2Reg. 16:1). Cuvântul nu este înregistrat în DLR:

nótos sau **nóton** adj., s.n. (Vânt) care vine dinspre sud. Împrumut contextual după gr. νότος ‘idem’ din *Septuaginta*, cf. *Südwind* ‘idem’ (SEPT.GERM.), *south wind* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). *Și rădică Moisi toiagul în ceriu și Domnul aduse vântu nóton. [...] Dimineața să făcu, vântul notos puse înlontru lăcusta* (Ieș. 10:13). Explicația lexicală marginală *despre răsărit* din manuscris este aproximativă. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

oárze s.f. pl. Formă de plural al subst. *orz* (lat. *hordeum*), folosită pentru a echivala gr. ὄριθαί din *Septuaginta*, cf. *barleycorns* ‘orz’ (GR.ENGL.).

obârși vb. IV, tranz. și refl. A (se) termina, a (se) sfârși, a (se) încheia. Împrumut după slavon. *обръсти*, cuvântul apare frecvent în texte din secolele al XVI-lea și al XVII-lea.

obeduít adj. Prins în obezi; legat. Echivalează din *Septuaginta* gr. πεπεδημένος, participiul perfect al vb. πεδάω ‘a lega, a înlănțui’, cf. GR.ENGL.: *to bind* ‘idem’. Ocurență unică: *Ca să audză suspinul celor obeduiți, ca să dăzlege fiii celor omorâți* (Ps. 101:21). Derivat de la *obadă*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

obezít adj. Prins în obezi; legat. Echivalează din *Septuaginta* gr. πεπεδημένος, participiul perfect al vb. πεδάω ‘a lega, a înlănțui’, cf. GR.ENGL.: *to bind* ‘idem’. Derivat de la vb. *obezi*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

obiálă s.f. Zdreanță, cârpă. Ocurență unică: *Și luă de acolo vechi obiële și vechi funi și le aruncă pre iale cătră Ieremia în groapă* (Ier. 38:11). Împrumut după bulg. *обияло* cuvântul este larg întrebuințat în textele vechi românești.

obicinuít adj. Obișnuit. Forma este larg întrebuințată în textele românești vechi.

obicni vb. IV, refl. A deprinde, a învăța. Ocurență unică: *Turburără-să, clătiră-să ca cel ci să îmbătă, și toată învățătura lor să obicni* (Ps. 106:27). Împrumut după slavon. *обикнѣти*, cuvântul este atestat de DLR în texte din secolele al XVI-lea și al XVII-lea.

obidí vb. IV, refl. A se amări, a se necăji; a fi pradă deznădejdiei. Ocurență unică: *Și să obidi întru mine duhul meu, întru mine să turbură inima mea* (Ps. 142:4). Derivat verbal de la *obidă*, cuvântul este atestat de DLR la Varlaam și la alți autori din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea.

oblăduință s.f. Stăpânire; provincie. Echivalează în context gr. σατραπεία ‘satrapie; teritoriu aflat sub autoritatea unui satrap’, cf. GR.ENGL.: *satrapy, province of a satrap* ‘idem’. Ocurență unică: *Cele 5 oblăduințe a celor striini de fêl* (Jud. 3:3). Derivat de la vb. *oblădui* + suf. *-ință*, cuvântul este atestat în DLR doar la Dosoftei.

oblăduire s.f. Guvernare, conducere, cârmuire; putere, autoritate. Echivalează gr. ἐξουσία din *Septuaginta*, cf. GR.ENGL.: *power, authority* ‘idem’. Derivat de la vb. *oblădui* (< slavon. ОБЛАДОВАТИ), cuvântul este atestat în DLR abia în texte de la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

oblăduitor s.m. Cârmuitor, stăpânitor, guvernator. Ocurență unică: *Și cum vei întoarce fața a unui oblăduitor de loc den robii domnului meu dentru cei mai mici?* (4Reg. 18:24). Echivalează gr. τοπάρχης din *Septuaginta*, cf. GR.ENGL.: *regional commander, governor* ‘comandant regional, guvernator’. Derivat de la vb. *oblădui* (< ОБЛАДОВАТИ) + suf. *-itor*, cuvântul este atestat în DLR în BIBL.1688 și la Cantemir.

obloji vb. IV, tranz. A lecui; a pansa (o rană). Ocurență unică: *Domnul Dumnezăul nostru [...] ne-au lovit și va vindeca pre noi; lega-va și ne va obloji pre noi* (Os. 6:1). Împrumut după slavon. ОБЛО ИТИ ‘a pune, a aplica’, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

oblu adj. Neted și rotunjit. *Buricul tău – crondir oblu, nu lipsindu-să amestecătură* (Cânt. 7:2). *Mâinele lui oable de aur, pline de tharsis* (Cânt. 5:15). Echivalează gr. τορευτός ‘idem’ din *Septuaginta*. Împrumut după slavon. ОБЛЬ, cuvântul este atestat de DLR în BIBL.1688.

oborí vb. IV, tranz. A dărâma, a trânti; a birui, a învinge. Împrumut după slavon. ОБОРИТИ, cuvântul este larg întrebuințat în textele românești vechi.

obrezanie s.f. Circumcizie. Împrumut după slavon. ОБРЪЗАНИЕ, cuvântul este atestat în DLR în texte din secolele al XVI-lea și al XVII-lea.

obrezuí sau **obrăzuí** vb. IV, tranz. A tăia împrejur, a circumcide. Împrumut după slavon. ОБРЪЗОВАТИ, cuvântul este larg întrebuințat în vechile texte românești.

obrezuít sau **obrăzuít** adj. Circumcis. Derivat de la vb. *obrezui*, cuvântul este atestat în DLR la Coresi.

obricít adj. Făgăduit; logodit. Participiu al vb. *obrici* (< slavon. ОБРЪЧИТИ), cuvântul este atestat de DLR, s.v. *obrăcit*, deja la Coresi.

obștuitor adj. Asociat, tovarăș, partener. Ocurență unică: *Să ne lipsască pre noi și de duh și pre al nostru mântuitoriu și pren toate făcătoriu de bine Mardohéu și pre cea fără prihană a împărăției obșuitoare Esthir* (Est. 9:12n). Echivalează în context gr. κοινωνός ‘idem’, cf. GR.ENGL.: *partner, friend* ‘idem’. Neatestat de DLR, cuvântul pare o invenție lexicală, un derivat de la vb. *obști* ‘a se însoți, a se întovărăși’ (< slavon. ОБЪЩИТИ), atestat în DLR la Dosoftei.

ocăzuí vb. IV, refl. și intrans. A reaseza; a reforma. Ocurență unică: *Pentru că toată zidirea întru al său fêl iarăși de sus să ocăzuia, slujind la ale sale porânci* (Sol. 19:6). Echivalează în context vb. gr. διατυπώω, un hapax legomenon în *Septuaginta* (ὅλη γὰρ ἡ κτίσις [...] διετυποῦτο), definit de lexicografi prin *façonner, modéler* ‘a fasona, a modela’ (BAILLY, s.v.), *to form; to fashion* ‘a da o formă, a fasona’ (GR.ENGL.), cf. germ. *die ganze Schöpfung [...] wurde umgestaltet* ‘întreaga creație [...] a fost realcătuită’ (SEPT.GERM.), *the whole creation was fashioned again* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Împrumut după slavon. ОКАЗАТИ ‘a manifesta, a arăta, a exprima’ (cf. MIKLOSICH, s.v.), cuvântul nu este înregistrat în DLR. Într-un alt context (Var. 1:13), cuvântul este întrebuițat din nou (*Până întru dzua aceasta eram neascultând cătră Domnul Dumnezăul nostru și ocăzuiam, ca să nu audzim glasului lui.*), echivalând, de data aceasta gr. σχεδιδόζω ‘a acționa în mod neglijent sau după bunul plac’, cf. germ. *handelten nach unseren Launen* ‘am acționat după cheful nostru’ (SEPT.GERM.), engl. *we are acting carelessly* ‘am acționat neatent’ (SEPT.ENGL.). Pentru întreaga discuție, vezi și MUNT.LEX. BIBL., p. 32–35.

ocină s.f. Proprietate funciară (moștenită); moșie. *Plângeți, ocine, pentru grâu și ordzu, căci pieri culesul den țarină* (Ioil 1:11) La Sir. 28:27, într-o notă marginală, prin *ocină* se glosează cuvântul *moșie* din text. Împrumut după slavon. ОТЬЧИНА, cuvântul este frecvent întrebuițat în vechile texte românești.

odrásľă s.f. Plantă tânără; mlădiță, vâstar. Împrumut după slavon. ОДРАСЛЬ, cuvântul este atestat în DLR deja în *Psaltirea Hurmuzachi*.

odrásľí sau **odresľí** vb. IV, intrans. A da lăstari; a încolți. Derivat verbal de la *odrasľă*, cuvântul este atestat în DLR mai întâi în HERODOT-ul de la Coșula.

ofaz s. indecl. Împrumut contextual după gr. ὠφάζ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *ophaz*, cu sensul probabil ‘(despre aur) pur, curat’. Cf. *Ophaz-Gold* ‘aur ofaz’ (SEPT.GERM.), *gold of Ophaz* ‘aur de Ofaz’ (SEPT.ENGL.). Ocurență unică: *Și rădicai ochii miei și văzuiu și, iată, bărbat unul, îmbrăcat vaddin și mijlocul lui – încinsu cu aur ofaz* (Dan. 10:5).

ofelethi (fără marcarea accentului) s. indecl. Transcriere defectuoasă, prin includerea articolului hotărât masculin ὁ în corpul cuvântului, a gr. ὁ φελεθὶ din SEPT.FRANKF. (alte ediții: ὁ φελεθῶτι), transcriere aproximativă a ebr. *pheleththi*, formă de singular care îi desemna generic pe soldații feletieni, care, alături de crețani, alcătuiau garda regală. Cf. germ. *der Cheretiter und der Pheleththiter* ‘cheretiții și feletii’ (SEPT.GERM.), *Cheleththi and Pheleththi* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Cf. și BJ: *Kérétiens et Pélétiens*. Ocurență unică: *Și pogorî Sadoc preutul și Náthan prorocul și Vanéas, fiiul lui Iodaé, și oherethi, și ofelethi* (3Reg. 1:38). În BIBL.1688 transcrierea este corectată: *herethi și felethi*. V. și *infra*, s.v. **oherethi**.

oherethi (fără marcarea accentului) s. indecl. Transcriere defectuoasă, prin includerea articolului hotărât masculin ὁ în corpul cuvântului, a gr. ὁ χερεθὶ din SEPT.FRANKF. (alte ediții: ὁ χρεθῶτι), transcriere aproximativă a ebr. *chereththi*, formă de singular care îi desemna generic pe soldații crețani, care, alături de feletii,

alcătuiau garda regală. Cf. germ. *der Cheretiter und der Phelethhiter* ‘cheretiții și feletiții’ (SEPT.GERM.), *Cheleththi and Pheleththi* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Cf. și BJ: *Kérétiens et Pélétiens*. Ocurență unică: *Și pogorî Sadoc preutul și Náthan prorocul și Vanéas, fiul lui Iodaé, și oherethi, și ofelethi* (3Reg. 1:38). În BIBL.1688 transcrierea este corectată: *herethi și felethi*. V. și *supra*, s.v. **ofelethi**.

ojojí sau **ojejí** vb. IV, refl. A se preface în scrum. Ocurență unică: *Piêlea mea s-au ucis tare și oasele mêle să ojojiră de arșită* (Iov 30:30). Într-o explicație marginală la Ps. 101:4 găsim formularea *un ojoc să ojejiră*, care explică sintagma din text *ca o uscăciune să uscară*. Derivat de la subst. *ojog* (< magh. *azsag*), cuvântul este atestat de DLR doar în BIBL.1688.

olát s.n. Ținut, teritoriu; moșie, gospodărie. Cuvânt cu etimologie necunoscută, este atestat de DLR într-un document din 1629.

olovínă s.f. Bere. Unică ocurență, într-o glosă marginală la Is. 19:10, unde se explică cuvântul *bere* din text. Împrumut din slavon. **оловина**, cuvântul este atestat de DLR abia la începutul secolului al XIX-lea.

ónix, **ónih**, **óniha** sau **onihion** s.n. Onix (piatră semiprețioasă). Variante de echivalare a gr. **ονύχιον** ‘idem’. *Ca halváni și ónix și stactí și ca a tãmâiei abur în cort* (Sir. 25:18). *Și rândul al patrulea, hrisólith, și virilion, și onihion, acoperite cu aur să fie, după rândul lor* (Ieș. 28:20). *Și nu să va ținea ca aur sofîr, cu ónih cinstit și zamfîr* (Iov 28:16). *Unsoari, zmirnă aleasă, și óniha, și halvan de unsoare, și tãmâie curată, atocma unul cu alaltu va fi* (Ieș. 30:34). Toate variantele sunt atestate de DLR în BIBL.1688.

oprélište s.f. Piedică, obstacol. Ocurență unică: *Ai pus, dară, mie piciorul întru oprélište și ai păzit mie toate faptele* (Iov: 13:27). Derivat de la vb. *opri* (< slavon. **опрѣтисѧ**) + suf. *-iște*, cuvântul este atestat în DLR deja la Varlaam.

opreală s.f. Interdicție. Ocurență unică: *Și veni cetatea întru opreală până în al 11 an a împăratului Sedechiei* (Ier. 53:3). Derivat de la vb. *opri* (< slavon. **опрѣтисѧ**) + suf. *-eală*), cuvântul este atestat de DLR într-un document din anul 1633.

orgán s.n. Instrument muzical cu coarde; harfă, lăută, liră. Împrumut după slavon. **органъ**, cuvântul este atestat de DLR încă din textele rotacizante și la Coresi.

ostoí vb. IV, tranz. și refl. (Despre senzații, sentimente, trăiri etc.) A se potoli, a se liniști. Împrumut după slavon. **оустоити**, cuvântul este atestat de DLR deja la Varlaam.

otávă s.f. Iarbă crescută după cosit. Împrumut după bulg. *omava*, cuvântul este atestat de DLR mai întâi în BIBL.1688 și la Dosoftei.

oteşí vb. IV, tranz. și refl. A alina, a mângâia, a consola. Împrumut după slavon. **оутѣити** ‘idem’, cuvântul este atestat în DLR încă în textele din secolul al XVI-lea.

oteşitór s.m. Mângâietor, consolator. Ocurență unică: *Cuvintele oteşitorilor moi-s și aceştia bat la cămările ficaşilor* (Parim. 26:22). Derivat de la vb. *oteşi* + suf. *-itor*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

otprávuí vb. IV, tranz. și refl. A pune legi; a îndrepta, a corecta; a stabili, a asigura. Apare în trei contexte. a) *Să păzeşti foarte să faci după toate câte ți să vor otprávuí ție* (Deut. 17:10). Echivalează în context gr. **νομοθετέω** ‘a pune legi’, cf. germ. *was dir*

(*gesetzgeberisch*) *verordnet wird* ‘ceea ce ți se va prescrie (prin lege)’ (SEPT.GERM.), engl. *all things whatever is legislated for you* ‘toate lucrurile care ți sunt stabilite prin lege’ (SEPT.ENGL.). Într-o notă marginală, găsim soluția: *legiui*. Cf. și BIBL.1688: *toate câte ți să vor tocmi ție*. b) *Dă te vei otprăvui, Ierusalime, și vei face înălțare pre pământ, ură-să Domnul asupra drêptei lui și asupra vârtutei brațului lui* (Is. 62:7). Echivalează în context gr. διορθόω ‘a îndrepta, a corecta’, cf. germ. *er (wieder) in Ordnung bringt* ‘(re-)pune în ordine’ (SEPT.GERM.), engl. *he should restore Jerusalem* ‘va restaura Ierusalimul’ (SEPT.ENGL.). Cf. și BIBL.1688: *de te vei îndrepta, Ierusalime*. c) *A râmlênilor au priimit bir de la cea den Ierusalim robire să otprăvuiască* (2Mac. 8:36). Echivalează în context gr. κατορθόω ‘a corecta; a stabili, a asigura’, cf. germ. *den Tribut zu leisten* ‘să îndeplinească tributul’ (SEPT.GERM.), *to secure tribut* ‘să asigure tributul’ (SEPT.ENGL.). Cf. și BIBL.1688: *ca să întărească bir*. Cuvântul nu este înregistrat în DLR și pare un împrumut ad-hoc după slavon. **отъправити (сѧ)**, definit de lexicografi cu mari aproximații prin *mittere* ‘a trimite’ (MIKLOSICH, s.v.) sau *sich begeben* ‘a se duce’, *comparari* ‘a compara’, *praeparari* ‘a pregăti’ (SLOVN.STAROSLAV.). Traducătorul, probabil Milescu, a pus în relație etimonul (slavon. **прав-**) cu ideile de ‘drept; dreptate, justiție’.

otărătură s.f. Dușmănie, ură; lucru execrabil. Derivat de la vb. *otări* + suf. *-ură*, cuvântul este atestat de DLR în letopisețul lui Simion Dascălul.

otări vb. IV, refl. A se supăra, a se mânia; a se îngrozi, a se înspăimânta. Împrumut după bulg. *оцера*, cuvântul este larg întrebuințat în textele vechi românești.

otărât adj. Supărat, mânios; îngrozit, înspăimântat. Participiu al verbului *otări*, cuvântul este atestat în DLR la Nicolae Costin.

paic s.m. Soldat din garda unui suveran; curier. Împrumut după turc. *peyk*, cuvântul este atestat în DLR la cronicarii moldoveni.

páminte sau **pámente** s.f. Amintire, memorie; ceremonie mortuară. Împrumut după slavon. **пamатиc** sau **пamать** ‘idem’, cuvântul este larg folosit în textele românești vechi.

panair s.n. Târg, iarmaroc. La Is. 66: 10, la cuvântul *nedêie* din text, marginal, marcată în text prin trei vrahii scrise cu roșu, apare explicația: *panairuri, iarmaroace, târguri slobode*, ultima sintagmă fiind subliniată cu roșu. Împrumut după turc. *panayir*, bulg. *панаир* cuvântul este înregistrat în DLR cu atestări exclusiv populare și cu referința geografic-dialectală „prin Dobrogea și Muntenia”.

panthir (accentuat și **pánthir**) s.m. Panteră (*Felis pardus*). Echivalează în două contexte apropiate gr. πανθηρ ‘idem’. *Pentru căci eu sânt ca un panthir lui Efraim și ca un leu întru Iúda* (Os. 5:14). *Și voi fi lor ca pánthir și ca un pardos despre calea asiriênilor* (Os. 13:7). În DLR, s.v. *panteră*, această formă nu este înregistrată, cele mai vechi atestări sunt din primele decenii ale secolului al XIX-lea, iar ca etimon este indicat fr. *panthère*.

párdos s.m. Panteră (*Felis pardus*). Împrumut după slavon. **пapъдосъ** și ngr. **πάpδος**, cuvântul este atestat de DLR deja în *Noul Testament de la Bălgrad* (1648) și în cronică lui Moxa.

parimie s.f. Proverb, zicătoare; maximă, sentență. Împrumut după ngr. **παροιμία**, cuvântul este atestat de DLR în HERODOT-ul de la Coșula.

parin (fără marcarea accentului) s. indecl. Făcut din marmură (de Paros). Echivalează în context adj. gr. *παρίνος* 'idem', ocurent exclusiv în acest loc din *Septuaginta*, cf. *parische Marmorstein* (SEPT.GERM.), *marble* (SEPT.ENGL.), *of marble* (GR.ENGL.). Ocurență unică: *Paturi de aur și de argint, pre așternut cu pietri, piatră de zmaragd și de pinin și parin* (Est. 1:7). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

parion (fără marcarea accentului) s. indecl. Marmură (de Paros). Ocurență unică: *După toată puterea, am gătit la casa Dumnezăului meu aur [...] și toată piatra cinstită și parion mult* (1Paral. 29:2). Echivalează în context adj. gr. *παρίος* 'idem', recurent exclusiv în acest loc din *Septuaginta*, cf. germ. *Marmor* 'idem' (SEPT.GERM.), engl. *marmor* 'idem' (SEPT.ENGL.), *Parian marble* 'marmură de Paros' (GR.ENGL.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

pášha s.f. (la evrei) Jertfă; animalul oferit ca jertfă ritualică. Împrumut contextual după gr. *πάσηα* 'idem', cuvântul este atestat în DLR, s.v. *paști*, în BIBL.1688.

pávăță s.f. Pavăză; armă defensivă, scut. Împrumut din pol. *pawęż*, cuvântul este atestat ca această formă deja la cronicarul Moxa.

pălăncuță s.f. Fortificație de mici dimensiuni. Ocurență unică: *Și au priimit pre ei ficiorul lui Avuv la pălăncuță, ceea ci să chema Dócos* (1Mac. 16:15). Echivalează gr. *τὸ ὀχυρομάτιον* din *Septuaginta*, cf. GR.ENGL.: *small fortification* 'idem', SEPT.ENGL.: *small fortress* 'idem', SEPT.GERM.: *kleine Festung* 'idem'. Derivat diminutival de la *palancă* 'fortificație' (< turc. *palanka*, pol. *palanka*, magh. *palánk*), cuvântul nu este înregistrat în DLR.

pănihós adj. (în sintagma *pănihos la ochi*) Care are o infecție oculară. Ocurență unică: *Au grebănos, au pecinginos, au pănihos la ochi* (Lev. 21:19). Echivalează gr. *πίλος*, un *hapax legomenon* în *Septuaginta*, definit de lexicografi prin *suffering from disease of the eyelids* 'suferind de o boală a pleoapelor' (GR.ENGL., s.v.) sau *qui a perdu ses cils* 'care și-a pierdut genele' (BAILLY, s.v.). Cf. și SEPT.GERM.: *einer mit entzündeten Augen* 'cineva cu ochi infectați', SEPT.ENGL.: *one that has inflammation in his eyes* 'cineva care are infecție la ochi'. Cuvântul nu este înregistrat ca atare în niciun dicționar românesc; pare să fie o formă a adj. *ponivos*, cf. DLR, s.v.

părăngă s.f. Prăjină, bară. Cuvânt moștenit din lat. *phalanga*, cuvântul este atestat de DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

părpăriță s.f. Piatră (alergătoare) la moară. Ocurență unică: *Să nu zălojești moara, nice părpărița morei, căci suflet acesta zălojaște* (Deut. 24:6). Împrumut după v. slav. *пърприца*, cuvântul are o largă răspândire în mediile populare, desemnând diferite componente ale morii. Cu valoarea de aici, este atestat în DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

părtuî vb. I, tranz. A da mai departe, a transmite; a împărtăși. Echivalează în context vb. gr. *μεταδίδωμι* 'idem', cf. *I impart* 'împărtășesc' (SEPT.ENGL.), *to distribute, to share, to impart* (GR.ENGL.), *ich gebe weiter* 'dau mai departe, transmit' (SEPT.GERM.). Revizorii BIBL.1688 optează pentru o formulare explicită: *dau și altuia din ce am luat*. Ocurență unică: *Și fără vicleșug am învățat și fără de zavistie părtuiesc, avuțiia ei nu ascundzu* (Sol. 7:14). Derivat verbal de la *parte*, cuvântul nu este atestat în DLR.

păsá vb. I, intrans. A merge, a pleca; a umbla, a păși. Cuvânt moștenit din lat. *passare* ‘idem’, cuvântul este frecvent folosit în textele românești vechi.

păscătór adj., s.m. și f. (despre vite) Care paște. Derivat de la vb. *paște* + suf. *-ător*, cuvântul este atestat de DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

pāvāṭáš s.m. Soldat înarmat cu pavăță. *Și să făcu putere lui Asá [...] în pământul Veniamin pāvāṭași și arcași 280 000, toți aceștia războinici puterii* (2Paral. 14:8). Derivat de la *pavăță* + suf. *-aş*, cuvântul este atestat de DLR doar în BIBL.1688.

păvecioără sau **pevecioără** s.f. Ornament ritual dificil de definit. *Și au făcut doao păvecioare de aur și doao verigi de aur* (Ieș. 28:14); cf. și Ieș. 39:14; 1Mac. 4:57 etc. Echivalează gr. κροσσωτὰ ‘franjuri’, cf. engl. *tassel*, *fringe* ‘idem’ (GR.ENGL.), *tassels* ‘idem’ (SEPT.ENGL.), germ. *Schnüre aus Fransen* ‘șnururi din franjuri’ (SEPT.GERM.) sau gr. ἀπιδίσκη ‘scut mic; disc’, cf. engl. *small shield*; *boss*, *disk* ‘idem’ (GR.ENGL.). Înregistrat în DLR, cu forma *pevecioară*, ca diminutiv al lui *pavăză* (cu un sens învechit ‘copcă, agrafă’) și atestat doar în BIBL.1688.

pelecán s.m. Pelican.

pelíṭá sau **pielíṭá** s.f. Trup. Calc după slavon. плѣтъ ‘piele’ și, p. ext. ‘trup’, cuvântul este larg folosit în vechile texte românești.

pendicostí s. indecl. Împrumut contextual după gr. πεντηκοστή din SEPT.FRANKF., numele unei sărbători, cu sensul literal ‘cincizecime’, cf. engl. *Pentecost* ‘idem’, (SEPT.ENGL.), *Pfingstfest* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Ocurență unică: *Și după ceea ci să cheamă pendicostí s-au pornit cătră Gorghie, cel al Iduméii hatman* (2Mac. 12:32). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

pévcu s.m. Pin. Împrumut contextual după gr. πεύκη ‘pin’ din SEPT.FRANKF. Cuvântul este glosat marginal de două ori prin sinonimul *pin*. Nu este înregistrat în DLR.

peveṭí sau **peveṭuí** vb. IV, intrans. A intona cântece (religioase). Derivat verbal de la subst. *peveṭ* ‘cântăreț’ (< slavon. ꙗѣвѣцѣ ‘idem’), atestat în DLR doar în BIBL.1688.

peveṭie s.f. Cântare (religioasă). Ocurență unică: *Dárie au trimis împreună cu ei călăreṭi 1000, până a-i așeza pre ei la Ierusalím cu pace și cu tâmpene de peveṭii și fluiere* (Ezd. 5:2). Derivat de la vb. *peveṭi*, este atestat de DLR doar în BIBL.1688.

pielm s.n. Făină; aluat, plămădeală. Cea mai veche atestare în DLR este în BIBL.1688. Etimologia nu este cunoscută.

pil s.m. În DLR apare, cu o unică atestare, *fil* ‘elefant’ la Cantemir, dându-se ca etimon turc. *fil*. Forma de aici nu este înregistrată în DLR, dar apare la SCRIBAN, s.v., care ne informează că forma *pil* este cunoscută în unele dialecte ale limbii turce. Surprinzător, *pil* apare în două locuri ale HERODOT-ului de la Coșula: *Acolo iase aur mult și pili* (II, 114, p. 176 a ediției Onu/Șapcaliu) și *Urși, elifanzi adică pili* (IV, 191, p. 250 a ediției Onu/ Șapcaliu).

pildí vb. IV, intrans. Ca derivat verbal de la *pildă*, în DLR cuvântul este atestat doar „în dicționarele din trecut” (la Budai-Deleanu, în *Lexiconul de la Buda* etc.) și definit prin „a spune (ceva) pe ocolite, (folosind anumite simboluri sau

alegorii), a vorbi în pilde”. Ocurență unică: *Cu cea însurată muiere să nu șezi nici într-un chip și să nu pildești împreună cu ea în casă* (Sir. 9:10). Echivalentul în context din *Septuaginta* este gr. συμβολοκοπέω, derivat de la adj. συμβολοκόπος ‘(persoană) care umblă după petreceri’, un compus din subst. συμβολή ‘apropiere, îmbinare; petrecere’ și vb. κόπτω ‘a izbi; a tăia’. Sensul unitar, acela de ‘a participa la petreceri, a chefui’ al verbului grecesc respectiv, este aproximat de lexicografi prin *rechercher les pique-niques* ‘a umbla după petreceri câmpenești’ (BAILLY, s.v.) sau *to share in meals or parties, to revel* ‘a fi partener la ospete sau petreceri; a chefui’ (GR.ENGL.). Cf. și germ. *schwelge nicht zusammen mit ihr im wein* ‘să nu te ghiftuiești împreună cu ea cu vin’ (SEPT.GERM.), sau engl. *do not feast with her at wine* ‘să nu petreci alături de ea cu vin’ (SEPT.ENGL.). Verbul συμβολοκοπέω mai apare și la Sir. 18:33 (echivalat aici prin sintagma *făcând sfat de osteneală*) și la Dt. 21:20 (echivalat prin sintagma *făcându zăloage*).

pilduitór s.m. (Persoană) care vorbește în pilde. Ocurență unică: *Pentru acéea vor grâi pilduitorii: „Veniți la Esevon, pentru să să zidească și să să tocmască cetatea Sion”* (Num. 21:27). Derivat de la vb. *pildui* + suf. *-tor*, cuvântul este atestat ca adjectiv, în DLR, abia în texte de la jumătatea secolului al XVIII-lea.

pilúg s.n. Unealtă folosită la pisat; pisălog, pisător. Ocurență unică: *Pentru că, dă vei da la păhară și la potire ochii tăi, mai apoi vei îmbla mai gol decât un pilug* (Parim. 23:31). Derivat probabil de la *piuă*, cuvântul este atestat în DLR, pentru prima dată, cu acest loc în BIBL.1688.

pinin (fără marcarea accentului) s. indecl. Sidef. Echivalează în context adj. gr. πίννινος ‘idem’, recurent exclusiv în acest loc din *Septuaginta*, cf. germ. *Perlmutt* ‘sidef’ (SEPT.GERM.), ENGL. *mother-of-pearl* ‘idem’ (SEPT.ENGL.), *of a mollusk* ‘de la o moluscă’ (GR.ENGL.). Ocurență unică: *Paturi de aur și de argint, pre așternut cu pietri, piatră de zmaragd și de pinin și parin* (Est. 1:7). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

pitár s.m. Brutar. Ocurență unică: *Și întru coșnița deasupra de toate feliurile den carele împăratul faraon mănâncă faptu de pitar* (Fac. 40:17). Derivat de la *pită* + *-ar*, cuvântul este atestat în DLR în vechile lexicoane românești din secolul al XVII-lea.

plean s.n. Pradă, captură (de război). Împrumut după slavon. плѣнь, cuvântul este larg folosit în textele vechi.

pleășă s.f. Pleșuvie. Împrumut din slavon. плѣшъ; în DLR, s.v. *pleș*¹, cea mai veche atestare este în BIBL.1688.

plenuí vb. IV, tranz. A face plean; a jefui, a prăda. Derivat de la *plean* + suf. *-ui*; cea mai veche atestare în DLR este din *Psaltirea Hurmuzachi*.

plenuire s.f. Acțiunea de a plenui; jaf, pradă. Derivat de la vb. *plenui*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

pleșúv sau **pleșív** adj. (despre oameni) Care nu are păr pe cap; chel. Împrumut după bulg. *плешив*, cuvântul este atestat prima dată în DLR în HERODOT-ul de la Coșula. Forma *pleșiv* apare la Dosoftei și în BIBL.1688.

pleșuvi vb. IV, intrans. A deveni pleșuv. Ocurență unică: *Și vor pleșuvi prentine pleșuviri* (Iez. 27:31). În DLR, s.v., cea mai veche atestare a acestui verb (derivat de la *pleșuv*) este din *Lexiconul* de la Buda (1825).

pleșuvire s.f. Acțiunea de a pleșuvi și rezultatul ei. Cu definiția de mai sus, în DLR cuvântul este atestat abia în texte de la începutul secolului al XIX-lea.

pleșuvitură sau **pleșivitură** s.f. Parte a capului de pe care a fost ras părul; pleșuvie. Derivat din *pleșuvi* + suf. *-itură*, cuvântul este atestat în DLR exclusiv în BIBL.1688.

pliní vb. IV, tranz. A întregi, a completa; (despre unități de timp) a se împlini; a se realiza, a se adevăra. Derivat de la *plin*, cuvântul este larg întrebuințat în textele românești vechi.

plinire s.f. Completare, întregire; realizare, îndeplinire. Derivat de la vb. *plini*; cele mai vechi atestări ale cuvântului în DLR sunt în texte din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

plinthu (fără marcarea accentului) s.n. Cărămidă. Împrumut contextual după gr. πλίνθος ‘cărămidă’ din *Septuaginta*, cf. GR.ENGL.: *brick* ‘idem’, SEPT.GERM.: *Ziegel* ‘idem’. Ocurență unică: *Și tu, fiul omului, ia ție plinthu și vei pune pre ea înaintea fetei tale și vei scrie prestă ea cetatea Ierusalim* (Iez. 4:1). Cuvântul este glosat într-o notă marginală prin *cărămidă*, soluție lexicală întrebuințată de obicei spre a transpune gr. πλίνθος (cf., de exemplu, Fac. 11:3, 5:16; Is. 9:10 etc.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR, unde apare în schimb neologismul *plintă*, împrumutat din franceză.

pocinóc s.n. Început (de bun augur), inaugurare. Ocurență unică: *Ce-i dară? Pocinoc au frică de la el, cela ce face toată [lumea] cu cel înalt* (Iov 25:2). Opțiunea traducătorului este nepotrivită, căci corespondentul gr. προοίμιον din *Septuaginta* semnifică de fapt ‘poem, parabolă’ (GR.ENGL.), sensul curent fiind cel de ‘cuvânt-înainte’, cf. germ. *Vorrede* ‘idem’ (SEPT.GERM.), *preamble* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). În BIBL.1688 se operează cuvenita modificare: *cuvânt înainte*. De altfel, gr. προοίμιον apare din nou Iov 27:1 și 29:1, fiind transpus corect în Ms. 45 prin *înaintea cuvântului*, respectiv *cuvântul înainte*. Împrumut după slavon. *починокъ* și ucr. *починок*, cuvântul este atestat de DLR, pentru prima dată, în HERODOT-ul de la Coșula.

pociúmb s.n. Par, țaruș (folosit la o construcție). Cuvântul are o origine obscură; cea mai veche atestare în DLR este din *Anonymus Caransebesiensis*.

pódină s.f. Pardoseală, podea. Ocurență unică: *Ușea săcriului o vei face den coaste, cu beciuri dedesuptu, cu doă rânduri de podină și cu 3 rânduri îl vei face pri-nsu* (Fac. 6:16). Vechi împrumut slav, cuvântul este atestat în DLR deja la Coresi.

podír s.n. Veșmânt (preoțesc) lung până la pământ. Împrumut contextual după gr. ποδήρρης, literal: ‘care ajunge până la pământ’, din *Septuaginta*. Ocurență unică: *Și un om întru mijlocul lor îmbrăcat podir și cu brâu de zamfir preste mijlocul lui* (Iez. 9:2). În original, cuvântul este glosat marginal prin sintagma *cu haină până în pământ*. În DLR cuvântul este atestat (în forma de plural) la Dosoftei.

podíre s.f. Faptul de a pune o podea; pardoseală. Echivalează în context gr. σανίδωμα ‘idem’, cf. *Bretterschicht* ‘idem’ (SEPT.GERM.), *planking* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Ocurență unică: *Încă și cu cea de asupra deasă podire aflându-să* (3Mac. 4:10). Definit generic prin ‘acțiunea de a podi și rezultatul ei’, cuvântul este atestat de DLR doar în dicționare din secolul al XIX-lea.

podobí vb. IV, tranz. și refl. A (se) împodobi; a se învrednici; a se cuveni, a se cădea. Împrumut după slavon. ПОДОБИТИ(СѦ), cuvântul este atestat în DLR, cu multiple sensuri, în texte din secolul al XVI-lea și al XVII-lea.

podobitór s.m. Cel care (îm)podobește. În context, termenul echivalează gr. στολιστής un hapax legomenon în *Septuaginta*, care desemnează ‘persoana însărcinată cu păstrarea veșmintelor sacre ale preoților’, cf. *der für die Gewände zuständige* ‘idem’ (SEPT.GERM.), *the keeper of the sacred robes* ‘idem’ (SEPT.ENGL.) Ocurență unică: *Scoateți îmbrăcăminte tuturor robilor lui Vaal! Și scoase lor podobitoriul* (4Reg. 10: 22.). Derivat de la vb. *podobi* + suf. *-tor*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

pořalá s.f. Pohfală; laudă, preaslăvire; strălucire, splendoare; glorie. Ocurență unică: *Și să fii tu mai sus decât toate limbile carele te-au făcut pre tine numit și pořalá și slăvit ca să fii tu nărod sfântu Domnului Dumnedzăului tău* (Deut. 26:19). Cuvântul echivalează în context gr. καύχημα, definit lexicografic prin *glory, honour (of God)* ‘slavă, cinstire (a lui Dumnezeu)’ (GR.ENGL.), cf. *ein Gegenstand des Stolzes* ‘un obiect de mândrie’ (SEPT.GERM.), *a boast* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Împrumut după slavon. ПОХВАЛА, cuvântul este atestat prima dată, în DLR, s.v. *pořalá*, în versiunea românească a *Învățăturilor lui Neagoe Basarab*, din prima jumătate a secolului al XVII-lea. Forma fără *h* apare la Dosoftei și în BIBL.1688.

pogrebanie s.f. Înmormântare. Împrumut după slavon. ПОГРЕБАНІЕ, cuvântul este atestat de DLR în texte diverse din prima jumătate a secolului al XVII-lea.

polégniță s.f. Rugina plantelor; mălură, mucegai. Sensul cuvântului a fost determinat pe baza corespondentului gr. ἐρσιβή din *Septuaginta*, care apare în cele două contexte: *Toate câte-s de lemnu și roadele pământului tău le va topi polegnița* (Deut. 28:42). *Foamete de să va face, moarte de să va face, când va fi pârjol, lăcustă, polegniță* (3Reg. 8:37). Pentru sens, cf. și germ. *Getreiderost* ‘rugina grânelor’, respectiv germ. *Pilz* ‘ciupercă’ (SEPT.GERM.) și *mildew* ‘mucegai, făinare’, respectiv *rust* ‘rugină’ (SEPT.ENGL.). Forma *polegniță* este înregistrată în DLR, s.v. *polediță* ‘polei, chiciură, brumă’ (< bulg. *поледуца*, scr. *poledica*). Legătura etimologică dintre cele două cuvinte este incertă.

polemár s.n. Pălimar; bărnă, stâlp; element de susținere din lemn, într-o construcție. Cu forma *polimar*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în BIBL.1688. Etimologia cuvântului este necunoscută.

pológ s.n. Țesătură folosită ca perdea; baldachin. Echivalează gr. λαμπήνη din *Septuaginta*, explicat prin *covered chariot* ‘car acoperit’ (GR.ENGL., s.v.). În DLR, s.v. *polog*², cea mai veche atestare a cuvântului (< rus. *полог*) este din Dosoftei.

pomăzuí sau **pomădzuí** vb. IV, tranz. A mirui; a consacra. Împrumut din slavon. ПОМАЗАТИ, cuvântul este atestat în DLR încă în textele din secolul al XVI-lea.

ponciș¹ s.m. Potrivnic, adversar. Ocurență unică: *De vei asculta glasul meu și vei face toate câte voi dzice ție, vrăjbi-voi vrăjmașilor tăi și voi împoncișa poncișilor tăi* (Ieș. 23:22). Derivat din *ponc* (< magh. *ponk*) + suf. *-iș*, cuvântul nu este atestat în DLR cu această valoare semantică și gramaticală.

ponciș² adj. Potrivnic, ostil. Ocurență unică: *Domnul celor mândri stă ponciș și celor smêreni dă har* (Parim. 3:34). Derivat din *ponc* (< magh. *ponk*) + suf. *-iș*, cuvântul este atestat, cu valoare adjectivală, de DLR, doar în texte populare culese în secolul al XIX-lea.

ponciș³ adv. (în sintagma *în ponciș*) Împotrivă, în mod ostil. Ocurență unică: *Să află că cetatea acêea iaste den vac împărașilor în ponciș făcând* (3Ezd. 2:26). Derivat din *ponc* (< magh. *ponk*) + suf. *-iș*, cuvântul este atestat, cu valoare adverbială, de DLR, deja la Varlaam.

ponór s.n. Adâncitură de pământ; râpă, groapă. Echivalează în context gr. φάραγξ ‘idem’ din *Septuaginta*, cf. *ravine* ‘idem’ (GR.ENGL.), *Tal* ‘vale’ (SEPT. GERM.). Ocurență unică: *Auziți, măguri, județul Domnului și ponoarâle, temeliile pământului, căci județul Domnului cătră nărodul lui* (Mih. 6:2). Împrumut după bulg. *попор*, scr. *ponor*, cuvântul este înregistrat de DLR pentru prima dată într-un document din anul 1741.

ponóslu s.n. Pâră; defăimare, dezonoare. Derivat regresiv de la vb. *ponoslui* (< magh. *panaszol*), cuvântul este larg atestat în DLR în texte din secolele al XVI-lea și al XVII-lea.

ponoslui vb. IV, tranz. A pârî, a reclama; a calomnia, a defăima. Împrumut din magh. *panaszol* ‘idem’, cuvântul este larg atestat în DLR în texte din secolele al XVI-lea și al XVII-lea.

popreá s.f. Proptea; sprijin, reazem. Apare, la forma de plural, în două contexte: *Suiți-vă pre băștile ei și săpați de tot și concenire să nu faceți. Lăsați poprêlele lor, căci a Domnului sânt* (Ier. 5:10). *Acêstea dzice Domnul: ‘Și vor cădea poprêlele Eghiptului și să va pogorî semeșia ei de la Magdol până la Siini* (Iez. 30:6). Echivalează, în cele două contexte, gr. ὑποστήριγμα, definit prin *undergirding support* ‘suport sub formă de centură’ (GR.ENGL.), respectiv ἄντιστήριγμα ‘support’ (GR.ENGL.) din *Septuaginta*. Cu forma de aici, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *popreală*, prima dată la Dosoftei.

póret¹ s.n. Ocurență unică: *Póretul lor ani vor fi, dimineața ca pajiștea va trêce* (Ps. 89:5). Sensul probabil, pe care îl deducem din context, pe baza corespondentului τὰ ἐξουδεώματα din *Septuaginta*, este cel de ‘obiect de dispreț; dispreț, sfidare’, cf. *scorn*, *contempt* ‘idem’ (GR.ENGL.), *the object of their horn* ‘idem’ (SEPT.ENGL.), *ihre Verachtungen* ‘disprețuirile lor’ (SEPT.GERM.). Explicația, *batjocurile* din glosa marginală, este o prețioasă indicație semantică, convergentă cu soluția din BIBL.1688: *ponoslurile*; cf. și SEPT.NEC.: *deșertăciunile lor*. Cuvântul nu este înregistrat în dicționarele generale ale limbii române.

poret² (fără marcarea accentului) s. indecl. Ocurență unică: *Și purcâseră întru dzua acêea [...] mii de pedestri 170 și călăreți mii 12, afară den poret și den bărbații carii era pedestri întru ei, mulțime multă foarte* (Idt. 7:2). Sensul probabil, pe care îl deducem din context, pe baza corespondentului ἀποσκευή din *Septuaginta*, este cel de ‘bagaje, poveri’ (BAILLY: *bagages*, GR.ENGL.: *baggage, household*), cf. *baggage* (SEPT.ENGL.). Revizorii de la București ai textului au înlocuit acest cuvânt, care le era probabil necunoscut, cu subst. *zbârștină*, la rândul lui un cuvânt obscur, neînregistrat în dicționare. Cuvântul desemnează de fapt trupele auxiliare dintr-o armată, cf. *Tross* ‘adunătură, strânsură; droaie’ (SEPT.GERM.), *cărătorii de poveri* (SEPT.NEC.). Cuvântul nu este înregistrat în dicționarele generale ale limbii române.

porfirion (fără marcarea accentului) s.m. O specie de pasăre, probabil lișița (*Fulica atra* sau *Fulica porphyris*). Ocurență unică: *Și porfirion, și pelecâmul, și lebăda* (Lev. 11:18). Cuvântul este glosat marginal prin sintagma *pasărea soarelui*. Sensul poate fi aproximat pornind de la corespondentul gr. πορφυρίων din *Septuaginta*, explicat prin ‘găinușă de apă cu ciocul și picioarele roșii’ (BAILLY, s.v.), *Wasserhuhn* ‘lișiță’ (SEPT.GERM.), *water hen* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Subst. gr. πορφυρίων apare încă o dată în Deut. 14:17, fiind echivalat în textul nostru prin *pasărea soarelui* (cu glosa marginală: *paun!*). Alți interpreți identifică în acest context pupăza (*Upupa epops*), cf. *Wiedehopf* ‘idem’ (SEPT.GERM.), *hoopoe* ‘idem’ (SEPT.ENGL.).

posádnicǎ s.f. Concubină. Împrumut după slavon. *посадница*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în *Învățăturile lui Neagoe Basarab* și în BIBL.1688.

posláneț s.m. Mesager, trimis, sol. Împrumut după pol. *posłaniec*, cuvântul este atestat în DLR exclusiv în HERODOT-ul de la Coșula.

poslánie s.f. Epistolă. Împrumut după slavon. *посланик*, cuvântul este larg atestat în DLR în vechile texte românești din secolele al XVI-lea și al XVII-lea.

poslušénie sau **poslušaníe** s.f. Subordonare, supunere. Împrumut din slavon. *послоу аник*, cuvântul este atestat pentru prima dată de DLR la Varlaam.

posluší vb. IV, intrans. A fi în serviciul cuiva; a sluji. Împrumut din slavon. *послоу ати* ‘idem’, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în HERODOT-ul de la Coșula.

poslúšnic s. m. Slujitor. Împrumut după slavon. *послоу ъникъ*, cuvântul este atestat în DLR prima dată în HERODOT-ul de la Coșula.

posmág s.m. Pesmet. Ocurență unică: *Și luă Daniil zmoală și seu și peri și le fiêrse într-un loc și făcu posmagi și dède în gura bălaurului și plesni bălaurul* (Bel 1:31). Împrumut după slavon. *посмагъ*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în HERODOT-ul de la Coșula.

postâmpí vb. IV, tranz. A înceta (să facă ceva). În cele două contexte apropiate, cuvântul echivalează verbul grecesc ἀργέω, explicat de lexicografi prin *to cease (of things)* ‘(despre lucruri) a înceta’ (SEPT.ENGL.): *Și postâmpiia zidirea bisêrecii cei den Ierusalim până în al doilea an împărăției lui Dárie* (Ezd. 2:31).

Atuncea au postâmpit lucrul casei lui Dumnezău cel de la Ierusalim și era postâmpit până în al doilea an a împărăției lui Dárie, împăratului persilor (Ezd. 4:24). Împrumut după slavon. **постъпнѣти**, cuvântul este bine atestat în DLR în texte din secolul al XVI-lea, cu sensuri apropiate de cel de aici.

poticală s.f. Supărare, neajuns; scandal. Ocurență unică: *Și dzise Iudith: „Nu voi mânca dentru iale, pentru ca să nu să facă întru poticală, ce dentru cêlea ce au urmat mie să va da”* (Idt. 12:2). Echivalează în context gr. σκάνδαλον ‘idem’, cf. *Anstoss* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Derivat probabil din vb. *poticni*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Simion Dascălu și la Dosoftei.

poticneală s.f. Faptul de a se poticni; împiedicare; cursă. Ocurență unică: *Șezând, asupra fratelui tău clevetiiai și asupra fiului maicii tale puneai poticneală* (Ps. 49:21). Echivalează în context gr. σκάνδαλον ‘cursă’, cf. *Fallstrick* ‘idem’ (SEPT.GERM.).

povăță s.f. Conducător; îndrumător, călăuzitor. Împrumut după pol. *powodca*, cuvântul este atestat în DLR mai întâi într-un document de la 1644, apoi la Dosoftei.

povăți vb. IV, tranz. A conduce, a îndruma, a călăuzi. Derivat de la subst. *povață*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în *Psaltirea Scheiană*.

povățitor s.m. Conducător, căpetenie; ghid. Derivat de la vb. *povăți* + suf. *-itor*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

povățui vb. IV, tranz. A conduce, a îndruma, a călăuzi. Derivat de la subst. *povață*, cuvântul este atestat în DLR prima dată în HERODOT-ul de la Coșula.

povățuire s.f. Faptul de a povățui; conducere, îndrumare. Derivat nominal de la vb. *povățui*, cuvântul este atestat cu sensul de aici abia în texte din ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea.

povățuitor s.m., adj. Conducător, căpetenie; ghid. Derivat de la vb. *povățui* + suf. *-itor*, cuvântul este atestat în DLR prima dată în BIBL.1688.

povățuitură s.f. Îndemn, impuls. Ocurență unică: *Pentru că și carele mâinile împreună și picioarele împreună cu ale sufletului povățuituri să pornescu* (Iosip 14:6). Echivalează în context gr. ἀφήγημα ‘idem’, un *hapax legomenon* în *Septuaginta*, cf. *the promptings of the soul* ‘îndemnurile sufletului’ (SEPT.ENGL.), *die Impulse der Seele* (SEPT.GERM.). Derivat de la vb. *a povățui* + suf. *-itură*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Constantin Cantacuzino.

prav s.n. Praf. Forma este larg răspândită în textele românești vechi.

prăvilă s.f. Lege, normă. Împrumut după slavon. **правило**, cuvântul este larg răspândit în textele românești vechi.

prăvuială s.f. Prăfuire. Ocurență unică: *Rumpere pârăului de cătră prăvuiel* (Iov 28:4). Echivalează în context gr. κόνια ‘praf’, cf. *dust* ‘idem’ (SEPT.ENGL.), *Staub* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Derivat de la vb. *prăvui* + suf. *-eală*, cuvântul este atestat în DLR exclusiv la Dosoftei.

prelestire vezi **prilăstire**.

precugetă vb. I, intrans. Echivalează în context gr. διανοηθεῖς, forma de participiu pasiv aorist a vb. διανοέομαι, pe care o și calchiază (δια- = *pren-*, νοέω

= *cugeta*). Sensul în context al gr. διανοέομαι este cel generic de ‘a gândi’, cf. GR.ENGL.: *to think* ‘idem’. Ocurență unică: *Dzise Domnul Dumnedzău: Precugetându, nu voi mai adaoge încă a blăstăma pământul pentru faptele oamenilor* (Fac. 8:21). Pentru a nuanța valorile semantice ale participiului grecesc, interpreții moderni preferă formulări perifrastice: *indem er dachte* ‘în măsura în care gândea’ (SEPT.GERM.), *when he had given it thought* ‘când a gândit acest lucru’ (SEPT.ENGL.). În DLR, s.v. *precugeta*, sunt date citate din texte de la jumătatea secolului al XIX-lea.

prépoit vezi **pripoit**.

prepús s.n. Bănuială, suspiciune; îndoială. Derivat de la vb. *prepune*, cuvântul este atestat în DLR deja la Coresi și în *Palia de la Orăștie* (1582).

price s.f. Ceartă, neînțelegere, dispută. Împrumut după slavon. *притча*, cuvântul este larg întrebuițat în vechile texte românești.

priceáv adj. Certăreț, cusurgiu. *Căci priceavi sânteți la socotêle* (Ps. 138:19). *Întins-am mâinele mele toată dzua cătră nărod neascultător și priceav* (Is. 65:2). În contextele echivalente din *Septuaginta* apar verbele grecești ἐρίζω ‘a se certa’, respectiv ἀντιλέγω ‘a vorbi în contradictoriu’. Derivat din *price* + suf. *-av*, cuvântul este înregistrat în DLR cu o singură trimitere la HERODOT-ul de la Coșula (1645). Definiția lexicografică este însă greșită: ‘bețiv’, căci la locul respectiv găsim secvența: „La toate ești de mari laudă, numai ești câteodată cam priceav” (III, 34, p. 149 a ediției Onu/Șapcaliu).

prici vb. IV, refl. A se certa. Derivat din *price* (< *притча* ‘ceartă, dispută’), cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată într-un document de pe la 1619.

prihódiște s.f. Drum de trecere, cărare. Ocurență unică: *Nu vântura cu tot vântul și nu merge în toată prihodiștea – așa-i păcatul cel îndoit la limbă* (Sir. 5:11). Este glosat marginal prin subst. *calea*, opțiune prezentă și în BIBL. 1688. Echivalează în SEPT.FRANKF. gr. ἀτραπός ‘byway, path’ (GR.ENGL.), cf. germ. *Weg* ‘drum’ (SEPT.GERM.), *short cut* ‘scurtătură’ (SEPT.ENGL.). Împrumut după slavon. *приходнище* ‘idem’, cuvântul este atestat în DLR exclusiv în versiunea de la Coșula a *Istoriilor* lui HERODOT.

prilăstí sau **prilestí** vb. IV, tranz. A amăgi, a înșela; a seduce. Împrumut după slavon. *прѣльстити*, cuvântul este larg răspândit în textele românești vechi.

prilăstire, **prelestire** sau **prilostire** s.f. Amăgire, înșelare, seducere. Derivat de la vb. *prilăsti*, cuvântul este atestat de DLR prima dată în *Psaltirea Hurmuzachi*.

pripă s.f. (mai ales în expresia *de pripă*) Grabă mare, zor. Derivat postverbal de la vb. *pripi* (< slavon. *приспѣти*), cuvântul este larg întrebuițat în vechile texte românești.

pripêlnic adj. Grăbit, iute, rapid. Ocurență unică: *Ci sau foc, au vânt, au pripêlnic văzduh, au fârcălamul stêlelor, au sâlnică apă, au luminătorii ceriului dregători a lumii dumnedzăi au socotit* (Sol. 13:2). Echivalează în context gr. ταχινός ‘idem’ din *Septuaginta*, cf. *schnell* ‘idem’ (SEPT.GERM.), *swift* ‘idem’ (SEPT.ENGL.).

pripí vb. IV, intranz. și refl. A (se) grăbi. Împrumut după slavon. *приспѣти*, cuvântul este larg întrebuițat în textele românești din secolul al XVII-lea.

pripoít sau **prépoit** adj., s.n. (mai ales la plural) (Metale) sudate; obiecte modelate din metal. Derivat probabil de la vb. *pripoí* ‘a suda’ (cf. slavon. *припои* ‘metal care servește la sudat’), cuvântul este înregistrat în DLR cu o unică atestare din BIBL.1688.

prisosélnic s.m. Cel care rămâne; supraviețuitor. Ocurență unică: *Tot prisosélnicul casei tale vor cădea întru sabia oamenilor* (1Reg. 2:33). Sensul special din acest context este dedus din echivalentul grecesc din *Septuaginta*, *περισσεύων*, participiu prezent activ al verbului gr. *περισσεύω*, verb polisemantic, al cărui sens aici este cel de ‘(despre oameni) a rămâne locului; a supraviețui’, cf. *jeder, der in deinem Hause übrig bleibt* ‘acela care rămâne în casa ta’ (SEPT.GERM.), *every one that remains of your house* ‘oricine rămâne din casa ta’ (SEPT.ENGL.). În DLR, s.v. *prisoselnic* (derivat din *prisos* + suf. *-elnic*), este înregistrată doar valoarea adjectivală a cuvântului, cu exemplificări din texte din secolul al XIX-lea.

prisosí vb. IV, intrans. A fi, a exista, a se afla mai mult decât este necesar; a crește, a spori. Derivat de la *prisos* (< ngr. *περισσός*), cuvântul este larg întrebuințat în textele românești din secolul al XVII-lea.

prisosíme s.f. Surplus. Ocurență unică: *Și prisosimea lungimei ceia ce iaste alaturea, a începăturilor sfintelor, 10000 cătră răsărituri și 10000 cătră maare* (Iez. 48:18). Echivalează în context gr. *τὸ περισσόν* ‘idem’ din *Septuaginta*. Derivat de la *prisos* + suf. *-ime*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

prisosíre s.f. Surplus; abundență; prisos. Echivalează de obicei gr. *περισσειά* ‘idem’ din *Septuaginta*. Derivat de la vb. *prisosi*, cuvântul este atestat în DLR prima dată în HERODOT-ul de la Coșula, apoi la Dosoftei și în BIBL.1688.

prisosít s.n. Surplus; abundență; prisos. Echivalează de obicei gr. *περισσειά* ‘idem’ din *Septuaginta*. Derivat de la vb. *prisosi*, cuvântul este atestat în DLR prima dată în HERODOT-ul de la Coșula, apoi la Dosoftei și în BIBL.1688.

prisositor adj. Care este în surplus. Ocurență unică: *Iar cel prisositor povățuitorului dentru acesta și dentru acela, de la începăturile sfântului și la ținerea cetății despre față* (Iez. 48:21). Echivalează în context gr. *περισσός* ‘idem’ din *Septuaginta*. Derivat de la *prisosi* + suf. *-tor*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în *Noul Testament de la Bălgrad* (1688).

pristáv s.m. Supraveghetor (al unui grup de oameni, al unei construcții etc.); vătaf, ispravnic. Împrumut după slavon. *приставъ*, cuvântul este atestat de DLR în HERODOT-ul de la Coșula.

pristáni vb. IV, intrans. A se asocia cu cineva; a urma pe cineva. Împrumut după slavon. *пристати*, cuvântul este atestat în DLR deja la Coresi.

pristăví¹ vb. IV, refl. A muri. Împrumut după slavon. *прѣставитисѧ*, cuvântul este atestat în DLR prima dată la Coresi.

pristăví² vb. IV, intrans. A îndeplini funcția de pristav; a supraveghea. *Și vor lua rudele lor și vor sili a scoate oasele [lor] dentru casă și va grăi celor ce pristăvesc casei* (Am. 6:10). *Pristăviia lucrurilor sfinte mai cu nevoieță ajutorind bătrânilor, preoților și stătători a bisêrecii* (Ezd. 7:2). Echivalează în cele două contexte forme participiale ale vb. gr. *προίστημι* ‘a sta în frunte; a comanda’ din *Septuaginta*, cf. *to be at the head; to rule* ‘idem’ (GR.ENGL.).

pristăvie s.f. Funcția de pristav; supraveghere. Ocurență unică: *Și grea și gloatelor era și cu greu săvârșită pristăviia răutății* (2Mac. 6:3). Echivalează în context gr. ἐπίτασις, substantiv al cărui sens este acela de ‘creștere, sporire (excesivă)’, cf. *Überhandnehmen* ‘idem’ (SEPT.GERM.) sau *onslaught* ‘atac’ (SEPT.ENGL.). Traducătorul a confundat probabil gr. ἐπίτασις, cu sensul de mai sus, cu o formă nominală a vb. gr. ἐπιτάσσω ‘a porunci, a comanda’. Revizorii de la București ai textului au preferat în context sinonimul *isprăvnicie* (BIBL.1688). Derivat de la *pristav* + suf. *-ie*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

prișleşenie s.f. Strămutare, înstrăinare; pribegie. Derivat de la vb. *prișleşi* + suf. *-enie*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

prișleşii vb. IV, intrans. și refl. A se strămuta; a se înstrăina. Cuvânt cu etimologie obscură (derivat probabil de la *prișleş*), atestat de DLR doar în BIBL.1688.

prișlét s.m., adj. Străin, venetic; pribeg. Împrumut după slavon. при влеть, cuvântul este atestat de DLR în traduceri religioase din secolul al XVI-lea.

privălă s.f. Priveală; faptul de a privi. Ocurență unică: *Și pre cei ce au ieșit spre privălă i-au împunsu împreună și, în cetate cu armele întrând, dăstule așternu mulțimi* (2Mac. 5:26). Echivalează în context gr. θεωρία, cu sensul literal, primar, ‘faptul de a privi’, cf. *sight* ‘idem’ (GR.ENGL.), *Schauen* ‘idem’ (SEPT.GERM). Sensul real este cel de ‘spectacol’, cf. *spectacle* (BJ). Derivat de la vb. *privi* + suf. *-eală*, cuvântul este atestat în DLR prima dată în HERODOT-ul de la Coșula.

priveghetór s.m. Ocurență unică: *Clătiră-să priveghetorii ei întru ieșiri, pângăritu-s-au cu sânge* (Plâng. 4:14). Echivalează în context gr. ἐγρήγορος ‘supraveghetor’, cf. *watchmen* ‘străjeri’ (GR.ENGL.), *Wachen* ‘idem’ (SEPT.GERM.), *watchers* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Derivat de la vb. *priveghea* + suf. *-tor*, cuvântul este atestat de DLR în cronică lui Constantin Moxalie, din prima jumătate a secolului al XVII-lea.

procleți vb. IV, tranz. A excomunica; a blestema, a condamna. Derivat de la *proclēt* (< slavon. проклетъ), cuvântul este atestat în DLR prima dată la Coresi.

proclețire s.f. Excomunicare, afurisire, anatema. Ocurență unică: *Lăcui-vor întru el și proclețire nu va mai fi încă și va lăcui Ierusalimul cu nădêjde* (Zah. 14:11). Echivalează în context gr. ἀνάθεμα ‘idem’, cf. *Vernichtungsfluch* (literal) ‘fugă de nimicire’ (SEPT.GERM.), *anathema* (SEPT.ENGL.). În DLR, unica atestare a acestui cuvânt este din BIBL.1688.

procopsală s.f. Pricopseală; agoniseală, câștig. *Și vădzând Filip spre puțân spre procopsală ieșind bărbatul* (2Mac. 8:8). *Procopsală s-au făcut mie întru însă; celui ce dă mie înțelepciune da-i-voi mărire* (Sir. 51:23). În ambele contexte cuvântul echivalează gr. προκοπή ‘progres, succes’, cf. *progress, success* ‘idem’ (GR.ENGL.), *progress* ‘idem’ (SEPT.ENGL.), *Fortschritt* ‘idem’, respectiv, *Erfolg* ‘succes’ (SEPT.GERM.). Derivat de la *pricopsi* + suf. *-eală*; cu această valoare semantică, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dimitrie Cantemir.

prohráb s.n. Element de ornament la îmbrăcăminte. Echivalează în contexte diferite gr. κρόσπεδον ‘franji, ciucure, canaf’ din *Septuaginta*, cf. *die Quaste* ‘idem’ (SEPT.GERM.), *fringes* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Iată contextele: *Grăiêște fiilor*

Israil și vei dzice cătră ei și să-și facă șie prohrab pre áripile hainelor lor întru rudele lor. Și vei pune pre prohrabii áripilor împletitură albastră și va fi voaă la prohrabi (Num. 15:38). *Ce pogoară pre prohrabul îmbrăcăminteii lui. Ca roao Aermon, cêea ci să pogoară pre munții Sionului* (Ps. 132:3). *De să vor apuca 10 bărbați dentru toate limbile fêliurilor și să vor apuca de pohrabul a bărbatului jidov* (Zah. 8:23). În ultimul context, scrierea fără primul *r* a cuvântului reprezintă, probabil, o greșeală de copist. Avem a face, foarte probabil, de cea mai veche atestare a cuvântului *prohab* (împrumut după bulg. *npoxaō*), cu o formă și un profil semantic sensibil diferite de cele înregistrate în DLR, s.v. *prohab*, cu atestări în texte din secolul al XIX-lea.

prostátec adj. Prostatic; simplu, sincer, curat. Sensurile speciale ale cuvântului se precizează în cele două contexte: *Fiii lui Israil crescură și să înmulțiră și prostateci să făcură și să întăriră foarte, foarte și-i înmulți pământul pre ei* (Ieș. 1:7). *Și să aduna cătră Iefthaé oameni prostateci și ieșiia împreună cu el* (Jud. 11:3). Sunt echivalente gr. *χυδαῖος* ‘numeros’, cf. *zahlreich* ‘idem’ (SEPT.GERM.) și, respectiv, *λιτός* ‘sărac’, cf. *haltlose* ‘instabil, nestatornic’ (SEPT.GERM.), *worthless* ‘nefolositor, fără valoare’ (SEPT.ENGL.). În cel de-al doilea context, cuvântul este glosat marginal prin adj. *dășerți*. În DLR, sub senso 4, este reținut acest pasaj din BIBL.1688. Derivat de la *prost* + suf. *-atic*, cuvântul este atestat în DLR, cu sensul de bază, pentru prima dată la Dosoftei.

prostíme sau **proștíme** s.f. Curățenie; cinste, sinceritate; simplitate, modestie. Derivat de la *prost* + suf. *-ime*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

prostíre s.f. (la forma de plural) Cearșaf, așternut. Împrumut după ucr. *постіль*, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *prostire*¹, prima dată la Dosoftei.

proșcă s.f. Lovitură (din arc); aruncare. Ocurență unică: *Și, mergându, au ședzut în preajma lui, dede parte ca o proșcă de arcu* (Fac. 21:16). Echivalează în context gr. *βολή* ‘aruncare, lovitură’, cf. GR.ENGL.: *throw, shot* ‘idem’, *Bogenschuss* ‘lovitură de arc’ (SEPT.GERM.), *bowshot* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Derivat regresiv de la (*îm*)*proșca*, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *proașcă*, cu această valoare designativă, în HERODOT-ul de la Coșula, la Dosoftei și în BIBL.1688, dar definiția este greșită!

pucióș adj. Mai ales în expresia *iarbă pucioasă* = sulf. Echivalează în mod constant gr. *θεῖον* ‘idem’. Folosit și substantivat, într-o unică ocurență: *Cu pietri de smidă și foc și pucioasă voi ploa prestă el* (Plâng. 38:22). Cu ambele valori semantice, cuvântul este larg întrebuițat în vechile texte românești.

puhoióș adj. Care curge din abundență, torențial. Ocurență unică: *Ca o ploaie puhoioasă și nefolositoare, așa ceia ce au lăsat lêgea laudă necurăția* (Parim. 28:3–4). Derivat de la *puhoi* + suf. *-oasă*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

raft s.n. Pandantiv în formă de semilună. Apare mai întâi în contextul: *Luă lunișoarăle cêlea ce era în grumadzii cămilelor lor* (Jud. 8:21), într-o notă marginală (*rafturile*), semnalizată în text prin cinci vrăhii scrise cu roșu deasupra cuvântului *lunișoarăle*, pentru a echivala gr. *μηνίσκος* ‘pandantiv în formă de

semilună', cf. *the crescent that were on the necks of their camels* 'semilunele care se aflau la gâtul cămilelor lor' (SEPT.ENGL.), *der sichelförmigen Schmuck, der an den Hälsen ihrer Kamele war* 'podoaba în formă de seceră care se afla la gâtul cămilelor lor' (SEPT.GERM.). Cuvântul reappare câteva versete mai jos: *Și s-au făcut trasul cerceilor de aur cărora au cerșut, sicli 1000 și 700 de auri, afară den rafturi* (Jud. 8:26), pentru a echivala de această dată gr. σιρώνων 'semilună', un *hapax legomenon* în *Septuaginta*; cf. *the golden collars that were on the necks of their camels* 'colierele de aur care se aflau la gâturile cămilelor lor' (SEPT.ENGL.), *die goldene Halsbändern, die an den Hälsen ihrer Kamele waren* 'idem' (SEPT.GERM.). În DLR, s.v. *raft*², este înregistrat un împrumut după turc. *raht*, cu sensul 'harnașament de lux' și cu o primă atestare la Varlaam.

raliță s.f. 1. Unealtă agricolă similară plugului. Cu acest sens, cuvântul apare într-o glosă marginală semnalizată în text deasupra sintagmei *piciorul plugului*, din contextul *au lovit pre cei striini de fêl, ca vro 600 de oameni, cu piciorul plugului boilor* (Jud. 3:31), ca echivalent al gr. ἄροτρόπους, literal: 'piciorul plugului' din SEPT.FRANKF., un *hapax legomenon* în *Septuaginta*. 2. Numele popular al stelei Sirius sau al unui șir de trei stele din constelația Orion. *Cela ce face găinușa și luceafăr de sară și ralița despre miazănoapte și pre țititoriul răsăritului* (Iov 9:9). Corespondentul grecesc în context este subst. ἄρκτοῦρος, numele unei stele din emisfera nordică. Ambele sensuri ale cuvântului (un împrumut după bulg. *ралница*) sunt atestate în DLR, s.v. *ralița*¹, primul pentru prima dată la Dosoftei, al doilea cu acest pasaj, în BIBL.1688.

rasim (fără marcarea accentului) s. indecl. vezi *supra*, s.v. **horri**.

rastic s.n. Ristic. Gogoasă bogată în tanin folosită în cosmetică. Ocurență unică: *Și tu ce vei face, [...] dă vei spoi cu rastic ochii tăi?* (Ier. 4:30). Echivalează în context gr. στίβι, care desemnează antimoniul (lat. *Stibium*), metaloid folosit în industria farmaceutică și cosmetică. Cu forma *rastic*, cuvântul este atestat prima dată în DLR, s.v. *ristic*, cu acest context în BIBL.1688.

rathmen (fără marcarea accentului) s. indecl. Ocurență unică: *Și el mârse în pustiiu cale de o zi și veni și ședzu dedesuptul rathmen și cerșu sufletul lui să moară* (3Reg. 19:4). Împrumut contextual după gr. ῥαθμήν (SEPT.FRANKF.), în alte versiuni ale *Septuagintei*: ραθμῆν, transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *rathm*, care desemnează cel mai probabil 'mătura verde' (*Cytisus scoparius*) sau 'grozama' (*Genista sagittalis*), cf. *broom shrub, broom tree* 'tufiș de mătură, arbore de mătură' (GR.ENGL.), s.v. ραθμῆν, *Rathm* (în notă: „hebr. Rotām = Ginstertauch” = „ebr. rotām = grozamă” – SEPT.GERM.), *rathm* (în notă: „Heb. = broom tree” = „ebr. = mătură” – SEPT.ENGL.). Cf. și BJ: *genêt* 'Cytisus scoparius'. Cuvântul nu este înregistrat în dicționarele românești.

raz s.n. Unealtă de gravat. *Și le priimi den mâinile lor și le ciopli cu razul și le fêceră pre înse vițâl vărsat* (Ieș. 32:4). Echivalentul din *Septuaginta* este gr. γραφίς, explicat drept *engraving tool* 'unealtă de gravat' (GR.ENGL.). Cf. și *Griffel* 'condei, stil (pentru gravat pe tăblița cerată)' (SEPT.GERM.), unde ni se oferă și o detaliată descriere a condeiului antic, care avea un capăt ascuțit cu care se

grava pe tăblițele cerate, iar la celălalt capăt un fel de lopățică prin care cuvintele gravate erau șterse, la nevoie, prin netezirea cerii. Traducătorul grec ar fi practicat aici un transfer de desemnare către prelucrarea metalelor maleabile. În BIBL.1688, inspirați probabil de alte surse, revizorii reformulează: *le-au făcut pre dânsele în tipariu*. În DLR, s.v. *raz*¹, se indică un împrumut din sârbo-croată pentru a desemna diferite unelte folosite la operația de răzuire; cea mai veche atestare este de la Slavici. Dinamica etimologică poate fi însă alta, și anume *raz* să vină de la vb. *răzui* (nu invers, cum se spune în DLR, s.v. *răzui*); cât privește vb. *răzui*, acesta ar putea avea legătură cu vb. *rade* (lat. *radere*). În cel de-al doilea context: *stă și gătește, pentru căci au mâncat sabiia razul tău* (Ier. 46:14), *raz* corespunde gr. *σμήλαξ* din SEPT.FRANKF., cuvânt care desemnează planta numită în românește *volbura* (*Convolvulus arvensis*), cf. GR.ENGL.: *bindweed* ‘idem’. Emendarea din BIBL.1688: *au mâncat sabiia cèle dupre împrejurul tău*, reflectă contextul real din textul ebraic original (cf. BJ: *l'épée dévore autour de toi*), reprodus corect în alte versiuni ale *Septuagintei*: τὰ κύκλω σου ‘cele ce se află în jurul tău’.

răcoși sau **rocoși** vb. IV, refl. A se răzvrăti, a se răscula. Împrumut după pol. *rokoszyć się*, cuvântul este bine reprezentat în scrieri moldovenești din secolul al XVII-lea; prima atestare în DLR este din HERODOT-ul de la Coșula.

răcoșire sau **rocoșire** s.f. Răzvrătire, răscolă, revoltă. Derivat de la vb. *rocoși*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Nicolae Costin.

răgălie s.f. Rădăcină a copacilor smulși de vânt. Ocurență unică: *Nefthalim, răgălie lăsată crescându întru naștere* (Fac. 49:21). Cea mai veche atestare în DLR este din Dosoftei, iar etimologia este necunoscută.

răpăos s.n. Repaos; odihnă, inactivitate; calm, tihnă. Moștenit din lat. *repausum*, cuvântul este larg întrebuințat în vechile texte românești.

răpoosă vb. I, intrans. A răposa; a se odihni (după o muncă, activitate etc.). Moștenit din lat. *repausare*, cuvântul este larg întrebuințat în vechile texte românești.

răpști vb. IV, intrans., tranz. A murmura; a cârți, a protesta; a jefui, a uzurpa. Împrumut din slavon. *рѣпштати* (*рѣпштѣ*), cuvântul este larg întrebuințat în vechile texte românești din secolele al XVI-lea și al XVII-lea.

răpștire s.f. Murmur, protest; invidie, pizmă. Derivat de la vb. *răpști*, cuvântul este atestat în DLR, pentru prima dată, la Coresi.

rășchiră vb. I, tranz. și refl. A împrăștia, a risipi; a se răspândi, a se extinde. Provenit probabil din vb. *rășfira* (< pref. *răs-* + *fir*), cuvântul este larg atestat în vechile texte românești.

rășchirare s.f. Împrăștiere, risipire. În DLR, cea mai veche atestare a acestui cuvânt, derivat din vb. *rășchira*, este din *Cheia înțelesului*, tipăritură de la 1678.

râvni vb. IV, intrans. A fi gelos (pe cineva), a fi invidios (pe cineva). Echivalează în numeroase contexte, de regulă, gr. *ζελώω* ‘idem’. Împrumut după slavon. *рѣвновати*, cuvântul este înregistrat cu acest sens în DLR încă din cele mai vechi texte românești din secolul al XVI-lea.

râvnire s.f. Gelozie, invidie. Echivalează în contexte multiple din *Septuaginta* gr. *ζήλος* ‘zel; gelozie’ sau *ζελουπία* ‘gelozie, rivalitate, invidie’.

Derivat nominal de la vb. *râvni*, cuvântul este întrebuințat cu acest sens încă de Coresi (cf. DLR, s.v.).

râvnițór adj., s.m. și f. Gelos, invidios. Echivalează de regulă adj. gr. ζηλωτός ‘idem’ sau subst. gr. ζηλωτής ‘idem’ din *Septuaginta*. Derivat de la vb. *râvni* + suf. *-tor*, cuvântul este atestat în DLR în psaltirile rotacizante, la Coresi și la Dosoftei.

râvnițură s.f. Gelozie. Ocurență unică: *Și va lua preutul den mâna muierei jirtva râvnițurii, și va pune jirtva înaintea Domnului* (Num. 5:25) și, mai jos, *aceasta-i legea râvnițurii* (Num. 5:29). Echivalează în context gr. ζηλοτοπία ‘gelozie’. Derivat de la vb. *râvni* + suf. *-itură*, cuvântul este atestat în DLR deja la Coresi.

rédiu s.n. Pădure mică și tânără; dumbravă. Ocurență unică: *Și ședeam întru rêdiu aproape de Casa Fogor* (Deut. 3:29). Cuvântul are o largă răpândire în textele românești vechi, cea mai veche atestare fiind (ca toponim), după DLR, într-un document slavon din anul 1493; etimologia este necunoscută.

ritóri vb. IV, intrans. A vorbi în chip retoric; a ține un discurs. Ocurență unică: *într-acesta chip împotrivă ritorind, spre ale tiranului mângâieturi stând purtătorii de sulite, amar îl trăgea spre cèle ce munciia pre Eliázar* (Iosip 6:1). Sintagma *împreună ritorind* calchiază gr. ντιρρητορεύσαντα, formă nominală a vb. ἀντιρρητορεύω, un hapax legomenon în *Septuaginta*, semnificând ‘a vorbi în contradictoriu; a răspunde’ (cf. GR.ENGL., s.v.). Derivat verbal de la subst. *ritor* (< gr. ῥήτωρ, lat. *rheto*), cu cea mai veche atestare în DLR la Dosoftei, cuvântul ca atare nu este înregistrat în dicționare.

rocós s.n. Răzvrătire, răscoală, revoltă. Împrumut după pol. *rokosz*, cuvântul este atestat în DLR exclusiv în HERODT-ul de la Coșula și la Dosoftei.

rod s.n. Urmaș, progenitură; neam, seminție. Împrumut din slavon. родъ ‘idem’, cuvântul este larg întrebuințat cu acest sens în vechile texte românești.

roídie s.f. Rodie. Cea mai veche atestare a cuvântului în DLR este în HERODOT-ul de la Coșula. Forma de aici, cu *i*, se poate explica prin varianta fonetică ῥοίιδι a etimonului grecesc ῥόδι.

roidioără s.f. Rodioară. Cea mai veche atestare a acestei forme diminutive în DLR este din BIBL.1688.

roídiu s.m. Rodiu (*Punica granatum*). În DLR, cea mai veche atestare este din BIBL.1688.

rojdi vb. IV, tranz. A rujdi; a sfâșia, a rupe. Ocurență unică: *Și au luat pre boiéri și pre cei bătrâni a cetății și i-au scârpinat pre ei și spinii pustiului și pre varchiniim și i-au rojdit cu iale pre oamenii Sochóth* (Jud. 8:16). Cuvântul este dat și în notă marginală, pentru a echivala verbul *a scârpina* din text. Ambele verbe (*scârpina* și *rojdi*) echivalează gr. καταξάινω ‘a împunge; a sfâșia’ din *Septuaginta*. Cf. și formulările explicite *he cut them to pieces* ‘i-a tăiat în bucăți’ (SEPT.ENGL.) și *schlug sie [...] blutig* ‘idem’ (SEPT.GERM.). În DLR, s.v. *rujdi*, cea mai veche atestare a cuvântului (< magh. *rozda* ‘rugină’) este din Dosoftei.

rotilă s.f. Rotiță. Derivat din *roată* + suf. *-ilă*, diminutivul acesta este atestat de DLR abia în texte de la începutul secolului al XIX-lea.

ruăritură s.f. Ploaie mărunță și de scurtă durată; burniță. Ocurență unică: *De cătră ruăriturile munților să umegesc pentru că nu au ei acoperemânt, cu piatră s-au îmbrăcat* (Iov 24:8). Revizorii de la București simplifică formularea, neînțelegând probabil cuvântul din manuscris: *răurile munților* (BIBL.1688). Echivalentul din *Septuaginta* este gr. ψεκός ‘picătură de ploaie’, cf. GR.ENGL.: *drop of rain* ‘idem’, cf. *Tropfen* ‘idem’ (SEPT.GERM.), *shower* ‘aversă (de ploaie)’ (SEPT.ENGL.). Derivat de la vb. *roura* (atestat și cu forma *ruăra*) + suf. *-itură*, cuvântul nu este atestat în DLR.

rudí vb. IV, refl. A deveni rudă; a se înrudi. Derivat de la *rudă*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Miron Costin.

rulă vb. I, intrans. A vorbi fără rost, a flecări; a medita. Echivalează în trei contexte gr. ἄδολεσχέω ‘a vorbi fără rost, a flecări; a medita’, cf. *to talk idly, to chatter; to meditate* ‘idem’ (GR.ENGL.). Cf. și MUNT.LEX.BIBL.: 36 și urm. Atestat în DLR, s.v. *rula*², doar la Dosoftei, cuvântul este considerat un împrumut din sârbo-croată (*ruļati* ‘a striga’).

rulăre s.f. Meditație; reflecție adâncă. Ocurență unică: *Măhniu-mă întru rularea mea, și mă turburau de cătră glasul neprietenului și de năcazul păcătoșului* (Ps.54:2). Echivalează în context gr. ἄδολεσχ(α) (aici) ‘meditație’, cf. engl. *pondering* ‘idem’ (SEPT.ENGL.), germ. *Nachdenken* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Cf. și MUNT.LEX.BIBL.: 36 și urm. Derivat de la vb. *rula*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

rulă s.f. Sporovăială, pâlăvrăgeală. Ocurență unică: *La cine-i vai? La cine-i gâlceavă? La cine-s județe? La cine-s voi rële și rule?* (Parim. 23:29). Echivalează în context gr. λέσχη ‘idem’ din *Septuaginta*, cf. germ. *Gerede* ‘idem’ (SEPT.GERM.), engl. *swuabbles* ‘sfadă, ciorovăială’ (SEPT.ENGL.). Cf. și MUNT.LEX.BIBL.: 36 și urm. Derivat de la vb. *rula*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

rulător sau **rulitor** adj. Vorbăreț, palavrăgiu. *Pentru că de nu ar fi nădăduind pre cei ce au căzut mai nainte să să învie, de prisosit ară fi și rulător lucru pentru morți a să ruga* (2Mac. 12:44). *Nu te vei dăștepta de la cea rulitoare filosofia voastră și să răsăpești gândul tău cel măhnit* (Iosip 5:11). Echivalează în context gr. ληρώδης ‘prostesc, nebunesc’, cf. engl. *silly* ‘idem’ (GR.ENGL.), germ. *läppisch* ‘nătâng, ridicol’ (SEPT.GERM.), respectiv gr. φλύαρος ‘flecă, bârfitor’, cf. engl. *trifling, talkative, nonsensical* ‘idem’ (GR.ENGL.), germ. *absurd* (SEPT.GERM.). Cf. și MUNT.LEX.BIBL.: 36 și urm. Derivat de la vb. *rula*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

ruși vb. IV, tranz. A face (un lucru) să devină roșu, a înroși. Derivat verbal de la *roșu*, cuvântul este atestat prima dată în *Noul Testament de la Bălgrad* (1688).

rușit adj. Colorat în roșu; devenit roșu. Participiu al vb. *roși* (*ruși*), cuvântul este atestat în DLR prima dată în BIBL.1688.

sad s.n. Plantă; strat (de flori sau zarzavaturi). *Ca un finic m-am înălțat întru țărături și ca sadurile trandafirului în Ierihó* (Sir. 24:15). *Ziș: „Adăpa-voi grădina și voi îmbăta sadul mieu”* (Sir. 24:31). Echivalează în cele două contexte gr. φυτόν ‘plantă’, cf. *Gewächs* ‘idem’ (SEPT.GERM.), *bush* ‘tufă’ (SEPT.ENGL.), respectiv προσιά ‘strat de flori sau zarzavaturi’, cf. *garden bed* ‘idem’ (GR.ENGL.), *Beet* ‘idem’ (SEPT.GERM.), *flower bed* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Împrumut din v. slav. *садъ*, cuvântul este atestat în DLR încă la Coresi.

sadiroth (fără marcarea accentului) s. indecl.. Ocurență unică: *Iodaé preutul celor preste sută și socotitorilor puterii și dzise cătră ei: Scoateți-o pre ea afară den sadiroth!* (4Reg. 11:15). Împrumut contextual după gr. σαδηρώθ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *saderoth*, cu sensul probabil de ‘rând, serie’. V. și *supra*, s.v. **adiróth**. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

saffoth s. indecl. (fără marcarea acentului) Ocurență unică: *Au adus [...] măcinături și miere și untu și oi și saffoth de boi* (2Reg. 17:28–29). Împrumut contextual după gr. σαφφώθ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *saphphoth* cu sensul probabil de ‘lapte acru’ sau ‘brânză de vaci’. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

sahaidác s.n. Tolbă (de săgeți). Ocurență unică: *Sahaidacele lor le-au spândzurat preste zăbrêtele tale împregiur* (Iez. 27:11). Echivalează în context gr. φαρέτρα ‘idem’, cf. germ. *Köcher* ‘idem’, engl. *quiver* ‘idem’. Împrumut după pol. *sahajdak*, cuvântul este atestat în DLR mai întâi într-un document din anul 1629.

sahon (fără marcarea acentului) s. indecl. Ocurență unică: *Și veniră noao ca mâna Dumnezăului nostru, bună la noi, om sahon dentru fiii Mosai* (1Ezd. 8:18). Împrumut contextual după gr. ἀνήρ σαχων (SEPT.FRANKF.) (în alte versiuni ale *Septuagintei*: σαχων), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *sachol* ‘cumpătare, prudență; discreție’ (GR.ENGL.: *a man of discretion* ‘un bărbat discret’), cf. germ. *ein besonnener Mann* ‘un om chibzuit’ (SEPT.GERM.). Cuvântul a fost menținut în BIBL.1688 (accentuat: *sahón*), dar nu este înregistrat în DLR.

samviche sau **samvichi** s.f. Instrument muzical oriental cu coarde, de formă triunghiulară. Echivalează în patru contexte apropiate (Dan. 3:5, 7, 10 și 15) gr. σαμβύκη ‘idem’, cf. *sambuque* (BJ), germ. *Saiteninstrument* ‘instrument cu coarde’ (SEPT.GERM.), *trigon* (SEPT.ENGL.); este menținut în BIBL.1688. Existent în latină și franceză, cuvântul nu este înregistrat în dicționarele românești.

saravără s.f., pl. Pantaloni largi purtați de popoarele orientale; șalvari. În cele două contexte apropiate – *Atuncea bărbații aceia s-au legat cu saravarile lor* (Dan. 3:21) și *Saravărele lor nu s-au primenit* (Dan. 3:28) –, cuvântul echivalează gr. σαράβαρα, termen de origine orientală, al cărui sens a fost corect definit de lexicografi: *haut-de-chausses, à l’usage des orientaux* ‘idem’ (BAILLY, s.v.), *loose trousers worn by Scythians* ‘idem’ (LIDDELL/SCOTT, s.v.), cf. și *chausses* (BJ). Interpretarea ‘sandală’, cf. *sandal* (GR.ENGL., SEPT.ENGL.), *Sandale* (SEPT.GERM.) nu este argumentată. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

sárdiu sau **sárdion** s.n. (întrebuințat și ca adj.) Piatră semiprețioasă transparentă, de culoare roșie sau brună. Echivalează frecvent gr. σάρδιον ‘idem’ din *Septuaginta*. Împrumut după ngr. σάρδιον, cuvântul este atestat pentru prima dată de DLR în *Noul Testament de la Bălgrad* (1648).

sáta s. indecl. Unitate de măsurat cereale. Ocurență unică: *Ați pus în știubeiu 20 de sáta și s-au făcut 10 sáta [de orzu]* (Agg. 2:17). Echivalează în context gr. σάτα, plural de la σάτον, cuvânt împrumutat din ebraică. Menținut în BIBL.1688, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

savahá s. indecl. Ocurență unică: *De 18 coți înălțimea a unui stâlp; și hothar preste el cel de aramă, și înălțimea lui hothar, de 3 coți; savahá și roidii*

preste hothar prenpregiur – toate de aramă (4Reg. 24:37). Împrumut contextual după gr. σαβαχα, transcriere a cuvântului ebraic *sabacha* cu sensul de ‘împletitură’, cf. *Flechtwerk* ‘idem’ (SEPT.GERM.), *latticework* ‘ornament în formă de grătar’ (GR.ENGL., SEPT.ENGL.). În BIBL.1688: *mreață*. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

savat (fără marcarea accentului) s. indecl. Sabat, numele celei de-a unsprezecea luni din calendarul iudaic (ianuarie–februarie). Împrumut contextual după gr. Σαβάτ, transcriere aproximativă a ebr. *shebat* ‘idem’. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

savathar (fără marcarea accentului) s. indecl.. Ocurență unică: *Și ca acêstea – la stâlpul al doilea, [și roidii 100,] preste savathar împregiur* (4Reg. 24:37). Corespunde în context gr. σαβαχα din *Septuaginta*. Forma de aici reprezintă rezultatul probabil al unei contaminări între gr. χωθάρ și gr. σαβαχα, unități foarte apropiate în context. V. *supra*, s.v. **hothar** și **savahá**.

savec (fără marcarea accentului) s. indecl.. Tufiș. Ocurență unică: *Căutându Avraam cu ochii lui, vădzu și iată un berbêce prinsu într-un sádu savec de coarne* (Fac. 22:13). Expresia gr. φύτος σάβεκ din *Septuaginta* (reprodusă literal prin *sádu savec*) reprezintă o structură tautologică, traducătorul dublând echivalarea printr-un împrumut contextual după ebr. *sebak* ‘tufiș’, cf. BJ: *buisson* ‘idem’. Interpreții moderni procedează în aceeași manieră ca și Milescu: *Strauch Sabek* ‘tufiș sabec’ (SEPT.GERM.), *a sabek plant* ‘o plantă sabec’ (SEPT.ENGL.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

săbór sau **sobór** s.n. Mulțime de oameni strânși cu un anumit scop; adunare, întrunire. Împrumut după slavon. съборъ sau соборъ, cuvântul este frecvent întrebuițat în vechile texte românești.

săglăsi vb. IV, intranz. A fi în armonie cu ceva. Echivalează în context gr. συμφωνεῖν ‘idem’. Ocurență unică: *întru lêgea lui a săglăsi Israil* (Sir. 45:22). Împrumut după slavon. съгласити ‘idem’, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

sămări vb. IV, refl. A se bucura, a fi voios. Ocurență unică: *Întru calea mărturiilor tale mă sămăriu, ca spre toată avuțiia* (Ps. 118:14). În BIBL.1688: *mă desfătaiu*. Echivalează în context vb. gr. τέρω ‘idem’ cf. *to be delighted, to have pleasure* ‘a fi încântat, a avea plăcere’ (GR.ENGL., s.v.), *ich habe frohlockt* ‘am jubilat; am fost în culmea bucuriei’ (SEPT.GERM.), *I delighted* ‘am fost încântat’ (SEPT.ENGL.). Neînregistrat ca atare în dicționare, cuvântul trebuie pus în legătură cu participiul *sămărât*, înregistrat în DLR, s.v., ca adjectiv, definit drept ‘vesel, voios’ și atestat pentru prima dată în lexiconul slavo-român al lui Staicu Logofătul (jumătatea secolului al XVII-lea); etimologia este necunoscută.

sămăț adj., s.m. Semeț; arrogant, plin de sine, trufaș. Cu o etimologie obscură, cuvântul este larg întrebuițat în textele românești vechi; cea mai veche atestare în DLR, s.v. *semeț*, este din *Învățăturile lui Neagoe Basarab* (prima jumătate a secolului al XVII-lea).

sărăimán s.m. Sărman. Împrumut după v. slav. сиромачъ (cu schimbarea sufixului!), cuvântul este atestat în DLR, s.v. *sărman*, cu forme sensibil diferite, în numeroase texte românești vechi, începând cu *Palia de la Orăștie* (1582). Forma de aici, cu multe ocurențe, este înregistrată în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

sărăimănie s.f. Sărăcie. Ocurență unică: *Eu sânt și nu iaste altă, nu voi ședeă văduă, nici voi cunoaște sărăimănia!* (Is. 47:8). Cu forma *surumănie*, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *sărmănie*, prima dată în *Noul Testament de la Bălgrad* (1648). Derivată de la *sărăiman* + suf. *-ie*, forma de aici nu este înregistrată în DLR.

sărbă vb. I, tranz. A celebra, a sărbători. *Să vor sui pre an a să închina împăratului Domnului celui întrutoțiitor și a sărba praznicul facerii colibilor* (Zah. 14:16). Moștenit din lat. *servare*, cuvântul este atestat de DLR deja în *Psaltirea Scheiană*.

sătăciune s.f. Ocurență unică: *Mêrge pren fără apă pustiiu și pământ rânduit întru sătăciuni și adună cu mâinele neroada* (Parim. 9:12).

săvăi conj. Dacă (introduce o propoziție condițională). Ocurență unică: *Și săvai de cătră împuțănarea vârtutea să va opri a păcătui; dă va afla vrême, face-va rău* (Sir. 19:24). Echivalează în context gr. *ἐάν* ‘dacă’. Fraza corespondentă din *Septuaginta* este foarte fidel imitată: *καὶ ἐάν ὑπὸ ἐλαττώματος ἰσχύος κλυθῆ ἁμαρτεῖν, ἐάν εὖρη καιρόν, κακοποιήσει*. Construcție internă (*să* + *va* ‘vrea’), cuvântul *săvai* (adverb și conjuncție) este larg întrebuițat în textele românești vechi, cu valoarea condițională de aici, cuvântul fiind atestat de DLR deja în *Palia de la Orăștie* (1582).

săvârșenie s.f. Îndeplinire; perfecțiune. Ocurență unică: *Vei lua de la berbêce grăsimia lui, și grăsimia ce acopere pântecelul lui, [...] pentru că iaste săvârșenie aceasta* (Ieș. 29:22). Echivalează în context gr. *τελείωσις* ‘idem’. Derivat de la vb. *săvârși* suf. *-enie* (întărit și de slavon. *сѣврѣ еникѣ*), cuvântul este înregistrat în DLR, s.v., doar cu sensurile ‘sfârșit’ și ‘moarte’.

săvârși vb. IV, tranz. și refl. A (se) sfârși; duce la capăt, a realiza, a împlini. Împrumut după slavon. *сѣврѣ ити*, cuvântul este larg răspândit în vechile texte românești, adesea în alternanță cu *sfârși*.

săvârșit s.n. Sfârșit. Participiu substantivizat de la vb. *a săvârși*, cuvântul este atestat în DLR deja la Coresi.

sálnic sau **sálnec** adj., s.m. și s. f. Silnic; puternic; autocrat, tiran. Împrumut livresc după slavon. *сѣлнѣ*, cuvântul este frecvent întrebuițat în vechile texte românești.

sălță s.f. Laț. Ocurență unică: *Ascunsă iaste în pământ funiia lui, și sălța lui – pre cărări* (Iov. 18:10). Echivalează în context gr. *σύλληψις* ‘prindere, capturare’, cf. *capture* ‘idem’ (GR.ENGL., SEPT.ENGL.), *Ergreifung* ‘idem’. Împrumut după ucr. *сильце*, cuvântul este atestat în DLR exclusiv la Dosoftei.

sâmceă s.f. Smicea, vârf, extremitate. Ocurență unică: *Și de 5 coți aripa a unui heruvim și 5 coți aripa lui a doao, 10 cu cotul den sâmceaoa áripii lui până la sâmceaoa áripii lui* (3Reg. 6:24). Echivalează în context gr. *μέρος* ‘parte’, aici ‘extremitate, sfârșit’, cf. *Ende* ‘idem’ (SEPT.GERM.), *tip* ‘vârf’ (SEPT.GERM.). Moștenit din lat. **summicella*, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *smicea*, pentru prima dată la Varlaam.

sângiuri (și, rar, **sângeruri** sau **sângere**) s.n., pl. Sânge; fapte sângeroase. Echivalează în context gr. *αἱματα*, un plural cu sensul generic de ‘fapte sângeroase, crime’. Formă arhaică de plural a subst. *sânge* (lat. *sanguen*), cuvântul este atestat în DLR încă din textele rotacizante.

sângurí vb. I, intrans. A trăi singur. Ocurență unică: *Bdeniui și mă făcuii ca pasărea ce sângurêște pre pod* (Ps. 101:8). Echivalează în context gr. μονάζω, un *hapax legomenon* în *Septuaginta*, cu sensul de aici, cf. *to live alone* ‘idem’ (GR.ENGL., s.v.). Cuvântul pare o creație lexicală spontană, nefiind înregistrat în dicționarele limbii române.

sârg s.n. (în expresia *de sârg*) Grabă, repeziciune. Împrumut după magh. *szorog*, cuvântul este larg întrebuițat în textele românești vechi.

sârguî vb. IV, intrans. și refl. A se grăbi. Derivat verbal de la *sârg*, cuvântul este larg întrebuițat în textele românești vechi.

sârguiălă s.f. Grabă. Derivat verbal de la *sârgui* + suf. *-eală*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Nicolae Costin.

sârguitór adj., s.m. și f. (Persoană) care se grăbește. Derivat de la *sârgui* + suf. *-tor*, cuvântul nu este înregistrat cu sensul de aici în DLR, s.v.

scáfă s.f. Strachină, blid, căuș. Ocurență unică: *El fiêrse fiertură și dămică pâine în scafă* (Bel 1:40). Împrumut după ngr. σκόφη, cuvântul este atestat în DLR încă din cele mai vechi texte românești din secolul al XVI-lea.

scălă s.f. Punct vamal; port; târg. Ocurență unică: *Și vei zice ii Sor, ceii ce lăcuiêște la întrarea mării, scălii năroadelor de la ostroave multe* (Iez. 27:3). Echivalează în context gr. ἐμπόριον ‘idem’. Împrumut după ngr. σκόλα, ital. *scala*, cuvântul este atestat de DLR pentru prima dată într-un document de la 1634.

scândală s.f. Capcană, laț, cursă; piedică, obstacol. Ocurență unică: *Vor fi voao întru țineri și dumnedzăii lor vor fi voao întru scandală* (Jud. 2:3). Cuvântul este glosat marginal prin: *piêdică*. Echivalează în context gr. σκάνδαλον ‘idem’, cf. *Fallstrick* ‘laț, cursă’ (SEPT.GERM.), *obstacle* ‘piedică, obstacol’ (SEPT.ENGL.). Împrumut după slavon. СКАНДАЛЪ și ngr. σκάνδαλον, cuvântul este atestat de DLR, cu forma de feminin, într-un document din anul 1652.

scârbă s.f. Supărare, întristare, amărăciune. Împrumut după slavon. СРЪБЪ, cuvântul este larg întrebuițat în textele românești vechi.

scârbélnic adj. Înclinat spre mânie, irascibil. Ocurență unică: *Dumnedzăul, cel ce dai izbândire mie și ai supus năroade supt mine, mântuitoriul meu dentru neprêtenii miei scârbélnici* (Ps. 17:51). Echivalează în context gr. ὀργίλος din *Septuaginta*, definit ca *inclined to anger* ‘înclinat spre mânie’ (GR.ENGL.), cf. *(vrăjmașii miei) cei cu urgie* (BIBL.1688), *jährzornig* ‘irascibil, arțăgos’ (SEPT.GERM.), *irascible* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Derivat de la *scârbă* + suf. *-elnic*, cuvântul este înregistrat în DLR în texte din secolul al XVII-lea, dar nu cu acest sens.

scârbí vb. IV, intrans., tranz. și refl. A (se) întrista, a (se) supăra, a (se) mâhni. Împrumut după slavon. СРЪБЪТИ, cuvântul este larg întrebuițat în vechile texte românești.

scârnăv adj. Plin de scârnă; murdar, scârbos. Împrumut din slavon. СРЪРНАВЪ, cuvântul este atestat de DLR deja în *Psaltirea Scheiană* și la Coresi.

scârnă s.f. Excrement. Ocurență unică: *Întru balegă de scârnă omenească le vei vârî pre iale între ochii lor* (Iez. 4:12). Echivalează în context gr. κόπρος ‘idem’ din *Septuaginta*. Împrumut din slavon. СРЪРНАВЪ, cuvântul este atestat de DLR în texte de la începutul secolului al XVII-lea.

scârnăvie s.f. Infamie, mârșăvie, josnicie, ticăloșie. Derivat de la *scârnăv* + suf. *-ie*, cuvântul este atestat în DLR deja la Coresi.

schíptru s.n. Sceptru. Corespunde în cele două contexte din *Septuaginta* gr. σκήπτρον ‘idem’. Împrumut după ngr. σκήπτρον sau lat. *sceptrum*, cuvântul este atestat pentru prima dată în DLR, cu forma de aici, la Grigore Ureche.

sclîp s.n. Portic, colonadă (acoperită). Cuvântul echivalează în numeroase contexte, de regulă, gr. στοά ‘idem’. Împrumut din pol. *sklip*, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *sclîp*², pentru prima dată la Dosoftei.

scop s.m. Bărbat castrat; eunuc. Echivalează în sintagma *mai marele scopilor*, de câteva ori în *Careta profetului Daniel*, gr. ἀρχιερευνοῦχος ‘șeful eunucilor’ din *Septuaginta*. Considerat un derivat postverbal de la vb. *scopi*, cuvântul este atestat în DLR s.v. *scop*¹, exclusiv la Dosoftei.

scopí vb. IV, tranz. A castra. Împrumut după slavon. скопити, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în *Codicele Todoescu* (secolul al XVI-lea).

scopít s.m. Bărbat castrat, eunuc. Derivat de la vb. *scopi*, cuvântul este menționat deja în *Anonymus Caransebesiensis*, din prima jumătate a secolului al XVII-lea.

scorpidii s.n., pl. Dispozitiv de aruncat săgeți. Ocurență unică: *Au pus acolo și meștersuguri și aruncătoare de foc și aruncătoare de pietri și scorpidii, ca să să zvârlească săgeți și praștii* (1Mac. 6:51). Echivalează în context gr. σκορπίδια, forma de plural a gr. σκορπίδιον ‘dispozitiv de aruncat săgeți’, diminutiv de la σκορπίος ‘scorpion’, un *hapax legomenon* în *Septuaginta*. Cf. și SEPT.GERM.: *Skorpione zum Werfen von Pfeilen* ‘scorpioni pentru aruncat săgeți’, SEPT.ENGL.: *devices [...] shoot arrows* ‘dispozitive de aruncat săgeți’. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

scórpiu (accentuat și **scorpiú**) s.m. Scorpion. Împrumut contextual după gr. σκορπίος ‘scorpion’ din *Septuaginta*. Cuvântul nu este înregistrat ca atare în DLR., nici s.v. *scorpion* (< fr. *scorpion*), nici s.v. *scorie*.

scovárdă s.f. Scoveargă. Ocurență unică: *Împărți la tot neamul [...] câte o bucată de carne și câte o scovardă den tîgaie* (2Reg. 6:19). Sintagma *scovardă den tîgaie* echivalează în context. gr. λάγανον ἀπὸ τηγάνου ‘prăjitură din tîgaie’. Împrumut din v. slav. *сковрада* ‘tîgaie’, cuvântul este atestat de DLR prima dată în BIBL.1688.

scrâșcă, scârșcă sau **șcârșcă** vb. I, intrans. A scrâșni (mai ales despre dinți). Derivat probabil de la vb. *cârșca* + pref. *s-*, cuvântul este atestat în DLR în texte din prima jumătate a secolului al XVI-lea.

scrâșcäre s.f. Scrâșnet. Ocurență unică: *Și m-am mântuit după mulțimea milei și numelui tău, dentru scrâșcări gata la mâncare* (Sir. 52:4). Derivat de la vb. *scrâșca*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

scripí vb. IV, intrans. A scripi. Ocurență unică: *Vederea lui era ca vederea aramei ce scripêște* (Iez. 40:3). Echivalează în context gr. στίβω ‘idem’. Forma de aici este atestată în DLR, s.v. *sclipi*, pentru prima dată la Dosoftei.

scripicíós adj. Sclicicios; sclicipitor. Ocurență unică: *vin de la Helvon și lâni scripicioase de la Milit* (Iez. 27:18). Echivalează în context gr. στίβος ‘idem’. Derivată de la vb. *scripi* + suf. *-cios*, această formă a cuvântului nu este atestată în DLR, s.v. *sclipicios*, ale cărui prime atestări sunt din dicționare de la începutul secolului al XIX-lea.

scripire s.f. Sclipire. Ocurență unică: *Bine s-au făcut spre scripire, bine să făcu spre junghêre* (Iez. 21:15). Echivalează în context gr. στίλβωσις ‘idem’. Derivată de la vb. *scripi*, această formă a cuvântului nu este atestată în DLR, s.v. *sclipire*, a cărui primă atestare este la Ioan Budai-Deleanu.

sefim vezi *supra*, s.v. **esefim**.

serseroth (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. σερσερώθ, transcriere aproximativă în *Septuaginta* a ebr. *serseroth*, cu sensul ‘lanțuri’, cf. engl. *chains* ‘idem’ (GR.ENGL., s.v., SEPT.ENGL., în notă de subsol), *kettenförmige Schmuckbänder* ‘benzi ornamentale în formă de lanțuri’ (SEPT.GERM.). Ocurență unică: *Și făcu serseroth întru Davir și puse preste căpețelele stâlpilor și făcu roidioane 100* (2Paral. 3:15). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

sfârlitură s.f. Aruncare (a unei suliți, săgeți etc.). Echivalează în context gr. βολίς ‘idem’ din *Septuaginta*. Ocurență unică: *Ca turnul David – grumazul tău, cel clădit la Thalpioth, 1000 de scuturi spânzurați sânt pre el; toate sfârliturile tarilor* (Cânt. 4:4). În BIBL.1688: *svârliturile*. Variantă fonetică a lui *zvârlitură* (derivat de la *zvârli* + suf. -tură), cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

sfeșteni vb. IV, intrans. A îndeplini slujba de preot. Echivalează în context gr. ἱερατεύω ‘idem’, cf. *to performe the office of a priest* ‘idem’ (GR.ENGL.), *im Heiligtum Dienst zu verrichten* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Ocurență unică: *Și pre Aaron și pre fiii lui vei unge și vei sfinți pre ei, ca să-mi sfeștenească mie* (Ieș. 30:30); în BIBL.1688: *ca să-mi preoțească mie*. Cuvântul nu este înregistrat în DLR. Poate fi pus în relație cu subst. *sfeștenic*, înregistrat la SCRIBAN, s.v., cu sensul ‘preot’, după slavon. **сѣа тенникъ**.

shin s.m. Mastic, arbore de la care se obține o rășină specială (*Pistacia lentiscus*). Echivalează în context gr. σχῖνος ‘idem’, cf. GR.ENGL.: *mastic tree* ‘idem’, *mastich* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Ocurență unică: *Spune supt ce copaci ai vădzut pre ei împreunându-să între sine?” Și el dzise: „Supt shin!”* (Sus. 1:53). Într-o notă de subsol, în SEPT.GERM. se dă explicația că în originalul grecesc se produce un joc de cuvinte între numele masticului (σχῖνο) și forma verbală σχίζει ‘se separă; se desparte în două’. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

sicheră s.f. Băutură alcoolică obținută din fructe; cidru. Împrumut livresc după slavon. **сикера**, ngr. σίκερα, cuvântul este atestat de DLR prima dată în *Noul Testament de la Bălgrad* (1648).

siclu s.n. Unitate de măsură pentru greutate, echivalentă cu aprox. 6 grame. Împrumut livresc după lat. *sichus*, slavon. **сикалъ**, ngr. σίκλος, cuvântul apare prima dată, după DLR, s.v., în *Palia de la Orăștie* (1682).

silă s.f. Putere. Împrumut după v. slav. **сила**, cuvântul este larg întrebuințat în vechile texte românești cu acest sens primar.

silitră s.f. Substanță minerală folosită la fabricarea săpunului (nitrat de potasiu). Ocurență unică: *Te vei spăla cu silitră și vei înmulți ție iarbă* (Ier. 2:22). Echivalează în context gr. νίτρον ‘pulbere pentru spălat; mineral folosit la fabricarea săpunului’ (GR.ENGL.), cf. *nitre* ‘idem’ (SEPT.ENGL.), *Soda* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Cea mai veche atestare în DLR, s.v. *silitră*, pentru acest cuvânt, este

acest context din BIBL.1688, ceea ce justifică cu greu etimologia multiplă propusă: din rus. *selitra*, pol. *salitra*, sb. *šalitra*, fr. *salitre*.

silnicie s.f. Faptul de a stăpâni; domnie. Echivalentul din *Septuaginta* este gr. *δυναστεία*, explicat de lexicografi ca atare, cf. GR.ENGL.: *lordship*, *domination* ‘idem’. Cu o unică ocurență, cuvântul glosează, într-o notă marginală, la forma de plural *silniciile*, subst. *domniile* din text (3Reg. 16:5). Cf. și SEPT.ENGL.: *acts of domination*. Derivat de la adj. *silnic* + suf. *-ie*, cuvântul ca atare este atestat în DLR doar în texte de la sfârșitul secolului al XVIII-lea; sensul de aici nu este înregistrat.

sirină s.f. Sirenă; făptură fabuloasă în mitologia grecilor, cu chip de femeie și corp de pește. Împrumut livresc după ngr. *σειρήν*, lat. *siren*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei și la Cantemir.

smârdă sau **zmârdă** s.f. Necurățenie, murdărie; urățenie. Împrumut după slavon. *смръдъ*, cuvântul este atestat pentru prima dată în DLR, s.v. *smârd*, în BIBL.1688.

sméren sau **smérin** adj. Smerit; supus, modest; sfios. Împrumut după slavon. *смѣренъ*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată într-un document de la 1618.

smidă s.f. Grindină. Având o etimologie obscură, cuvântul este atestat în DLR în *Psaltirea Scheiană*, la Dosoftei și la Cantemir.

sminteală s.f. Tulburare, nebunie, alienare; pagubă, neajuns; greșeală. Derivat de la vb. *sminti* + suf. *-eală*, cuvântul este larg întrebuințat în textele românești vechi.

smintî vb. IV, intrans., tranz. și refl. A se tulbura, a înnebuni; a împiedica (pe cineva să facă ceva); a greși. Un împrumut după v. slav. *сѣмѣсти*, cuvântul este larg întrebuințat în vechile texte românești.

smirît s.n. (în expresia *piatra smiritului*, menținută și în BIBL.1688) Rocă metamorfică formată din granule fine. Echivalează în context gr. *σμιρίτης* ‘idem’, cf. *emery stone* ‘idem’ (SEPT.ENGL.), *smyrite stone* ‘idem’ (GR.ENGL.), *Schmiergelsteine* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Ocurență unică: *Hicații lui – scuturi de aramă și legătura lui – ca piatra smiritului* (Iov. 41:7). Cu acest context din BIBL.1688, cuvântul este atestat în DLR, dar etimologia indicată este greșită.

smîrnă sau **zmîrnă** s.f. Rășină obținută de la unul din arborii din genul *Styrax*, care, prin ardere, răspândește un miros plăcut. Împrumut după slavon. *смъръна*, cuvântul este larg întrebuințat în textele românești vechi.

soam (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. *σοῶμ* din SEPT.FRANKF. (în alte ediții ale *Septuagintei*: *σοομ*), transcriere aproximativă a unui cuvânt ebraic denumind o piatră semiprețioasă neidentificată, probabil onix. Ocurență unică: *După toată putêrea, am gătit la casa Dunnedzăului mieu aur, argint, aramă, fier, lêmne, pietri soam și a împlerii, pietri scumpe și de multe fêliuri* (1Paral. 29:2). Cf. *stones soom* ‘idem’ (SEPT.ENGL.), *Soom-Steine* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

sobór vezi **săbór**.

sofer (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. *σωφῆρ* din SEPT.FRANKF., transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *shophar* desemnând ‘cornul berbecului’ (întrebuințat ca instrument muzical). Ocurență

unică: *Și tot Israil suind săcriiul fâgăduinței Domnului cu semnu și cu glas sofer și cu trâmbițe și cu țimbale* (1Paral. 15:28). Cf. GR.ENGL.: *ram's horn* 'idem', *Sopher*, în notă: *widderhorn* 'idem'. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

sofir (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. σωφειρ, o confuzie în SEPT.FRANKF. cu numele biblic *Ofir* (gr. Ὠφιρ), ținut reputat pentru bogăția sa în aur. Ocurență unică: *Și nu să va ținea cu aur sofir, cu ónih cinstit și zamfir* (Iov 28:16). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

sorb s.n. Vârtej de apă. Echivalează gr. δίυνη 'idem' din SEPT.FRANKF., cf. *wirlwind* 'idem' (GR.ENGL.). Ocurență unică: *Carea dentr-amândoa, nu sorbul lui va stropși pre voi* (Iov 13:11). În BIBL.1688 apare sinonimul mai transparent *vultoarea*. Derivat postverbal de la *a sorbi*, cuvântul este atestat în DLR abia în unele dicționare de la începutul secolului al XIX-lea.

soșietate s.f. Societate. Cuvântul merită un scurt comentariu, deoarece pare să reprezinte prima atestare absolută a acestui important cuvânt în limba română, în DLR, s.v. *societate*, cele mai vechi atestări fiind din texte de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Creatorul termenului, traducătorul inițial sau revizorul său moldovean, a efectuat un împrumut după lat. *societas*, *-tis*, procedând poate și analogic, prin derivare de la *soșie* 'asociat, partener' (s.m. în limba veche) + suf. *-ă(e)tate*. Reacția față de acest neologism a revizorilor ultimi ai textului, cărturarii de la București, a fost, de fiecare dată, surprinzătoare. Iată, mai întâi, cele trei contexte, veritabile *loca oscura* în textul primar al *Septuagintei*: a) *Sufletul [...] va minți cătră aproapele-și, au întru zălojire, au pentru soșietate, au pentru jeac* (Lev. 6:2). Sintagma echivalentă din SEPT.FRANKF. este gr. περὶ κοιωνίας, interpretată de exegeții moderni drept o referire la relație patrimonială, mai precis la o 'proprietate comună', cf. *wegen gemeinsamen Eigentums* 'din cauza unei proprietăți comune' (SEPT.GERM.), *regarding joint ownership* 'privitor la o proprietate asociativă' (SEPT.ENGL.). Altă interpretare posibilă: *sign of fellowship, gift, contribution* 'semn de asociere, dar, contribuție' (GR.ENGL.). În BIBL.1688, sintagma *pentru soșiere* reprezintă o transpunere globală, cuvântul *soșiere* fiind înregistrat în DLR cu sensul 'asociere', cu acest citat din BIBL.1688, dar și cu unul mai vechi, dintr-un document de la anul 1652. b) *Acêstea dzice Domnul: Să nu întri la soșietatea lor și să nu mergi să te bocești și să nu plângi pre ei* (Ier. 16:4). Sintagma echivalentă din SEPT.FRANKF. este gr. εἰς θίασον αὐτῶν, interpretată de exegeții moderni drept o referire la un ritual păgân specific: *their revel* 'orgia lor' (SEPT.ENGL.), *mourning fest* 'festivitate funebră' (GR.ENGL.), sau la o asociere pe baze religioase: *Kultgemeinde* 'comunitate culturală' (SEPT.GERM.). Prin opțiunea *în danțul lor* (BIBL.1688), revizorii de la București au făcut apel la unul dintre sensurile comune ale gr. θίασος, acela de 'sărbătoare; dans' (cf. BAILLY, s.v.). c) *Crescu mai tare pentru soșietatea hrăni* (Iosip 13:22). În sintagma corespondentă (gr. διὰ συντροφίας) din *Septuaginta*, subst. συντροφία, literal 'împreună-hrănire' (calchiat prin *soșietatea hrăni!*), desemnează în mod generic (despre un grup de oameni) faptul de a fi educați împreună, cf. *common education* 'educație comună' (GR.ENGL.), *gemeinsames Aufwachsen* 'creștere, educație comună' (SEPT.GERM.), *common nurture* 'hrănire, îngrijire, educație comună' (SEPT.ENGL.). În BIBL.1688 ne întâmpină o gravă (și amuzantă!) eroare de lectură a revizorilor (sau

a vreunui copist!), care au crezut că sintagma *pentru soțietatea hrăni* din manuscrisul original trebuie transcrisă *pentru soția ta te hrăni*.

spodobí vb. IV, tranz. și refl. A se arăta demn (de ceva), a se învrednici. *Aceia nu numai de cătră oameni să lăudară, ci și dumnezeiască parte să spodobiră* (3Mac. 18:3). Împrumut după slavon. сподобити(ца), cuvântul este atestat în DLR în documente de la jumătatea secolului al XVI-lea și la Coresi.

stáci (accentuat și **stactí**) s. indecl. Stactie; ulei de mirt. Împrumut contextual după gr. στακτή 'idem' din *Septuaginta*, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *stactie*, cu variații formale diferite, în psaltirile rotacizante din secolul al XVI-lea, ca împrumut după slavon. стакти sau ngr. στακτή.

stávăr s.n. Stabilitate, statornicie. Ocurență unică: *Și săpătură prestă iale și prestă ușile bisericii heruvim și finici spre săpătura sfintelor și de stavăr lămne despre fața lui elam pre denafară* (Iez. 41:25). În cadrul sintagmei *de stavăr lămne*, locuțiunea adjectivală *de stavăr* echivalează în context adj. gr. σπουδαῖος din sintagma σπουδαῖα ξύλα, cf. *kostbares Holz* 'lemn prețios' (SEPT.GERM.), *excellent wood* 'lemn foarte scump' (SEPT.ENGL.). Cf. și GR.ENGL., unde gr. σπουδαῖος este prezentat drept un hapax legomenon în *Septuaginta* și definit prin *worth serious attention, excellent* 'demn de cea mai mare atenție, excelent'. Revizorii de la București au preferat o soluție mai transparentă din punct de vedere semantic: *lămne de treabă* (BIBL.1688). În DLR, s.v. *stavăr*, suntem informați că atât cuvântul ca atare, cât și expresia *de stavăr*, sunt atestate doar la Dosoftei și într-o serie de vechi dicționare; etimologia cuvântului este obscură.

stărnutare s.f. Strănutare. Ocurență unică: *Întru stărnutarea lui va luci lumină și ochii lui – chip de luceafăr* (Iov. 41:10). Echivalează gr. πταρμός 'idem', cf. GR.ENGL.: *sneezing* 'idem'. Cuvântul este atestat în DLR, s.v. *strănutare*, cu acest loc din BIBL.1688.

stăjire s.f. Faptul de a grăbi, faptul de a alunga; vezi *supra*, s.v. **steji**. Ocurență unică: *Concenire și stăjire va face preste toți ceia ce lăcuiesc pământul* (Sof. 1:19). Echivalează în context gr. σπουδη, definit de lexicografi prin *haste, hurry; zeal, diligence, effort* 'grabă, pripă; zel, silință, efort' (GR.ENGL.). Unii interpreți preferă o formulare sintetică: *ein schnelles Ende* 'un sfârșit rapid' (SEPT.GERM.), *a swift end* 'idem' (SEPT.ENGL.). Derivat nominal de la vb. *stăji* (*steji*), cuvântul nu este înregistrat în DLR.

stălpăre s.f. sau **stălpăriu** s.n. Ramură verde înfrunzită, întrebuințată în unele ritualuri cultice. Derivat probabil de la subst. *stălp* (< slavon. стлѣпъ), cuvântul este larg întrebuințat în textele românești vechi.

stălpire s.f. Stălp; stelă. Ocurență unică: *Și încă preste el iaste al dzêcelea și iarăși va fi la pradă, ca terivinthul și ca ghinda când va cădea dentru ghioacea ei; sămânță sfântă – stălpirea ei* (Is. 6:13). Echivalează în context gr. στήλωμα din SEPT.FRANKF., într-o secvență care nu se găsește în alte ediții ale *Septuagintei*. Pentru sens, cf. BAILLY, s.v. *stèle dressée* 'stelă înălțată'. Cu această întrebuințare, cuvântul nu este înregistrat în DLR, s.v. *stălpire*.

stânghe vezi **stînghe**.

stângheci vb. IV, intrans. A șchiopăta. Ocurență unică: *Și răsări soarele cându trecu Chipul lui Dumnedzău; iară el stânghecea cu stânghea lui* (Fac. 32:31). Contextul corespondent din SEPT.FRANKF. este gr. ἐπίσκοζε τῷ μηρῷ αὐτοῦ, literal: ‘șchiopăta din coapsa lui’, cf. *er* [...] *hinkte von seiner Hüfte* ‘idem’ (SEPT.GERM.), *he was limping upon his thigh* ‘idem’. Revizorii de la București păstrează verbul, atribuindu-i o valoare tranzitiv-factivă: *stângăciia coapsa lui* (BIBL.1688); citatul acesta este dat în DLR, s.v. *stângăci*, ca primă atestare a cuvântului (derivat probabil de la *stângaci*).

stârc s.m. Pasăre migratoare înrudită cu barza; bătlan (*Ardea cinerea*). Împrumut din v. slav. *сѣръкъъ*, cuvântul este înregistrat în DLR cu această primă atestare din BIBL.1688.

stejí vb. IV, tranz. A grăbi; a alunga. Ocurență unică: *Și văzu împăratul că-l stejesc pre el foarte* (Bel 37). Cuvântul este atestat în DLR în psaltirile rotacizante din secolul al XVI-lea, la Coresi, Varlaam și Dosoftei; etimologia este necunoscută.

stēmă s.f. Coroană. Cu acest sens primar, ca împrumut livresc după slavon. *стѣма*, ngr. *στέμμα* sau lat. *stemma*, cuvântul este larg întrebuințat în vechile texte românești.

stépenă s.f. Treaptă, etapă; rang. Împrumut după slavon. *стѣпень*, cuvântul este larg întrebuințat în vechile texte românești.

stideală s.f. Sfială. Derivat de la vb. *stidi* + suf. *-eală*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

stidí vb. IV, refl. A se sfii. Împrumut după slavon. *стидѣтисѧ*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată într-un text de pe la 1630.

stidînță s.f. Sfială; (aici) rușine, ocară. Ocurență unică: *Dzua rușinea mea den preajma mea iaste, și stidînța obrazului mieu mă acoperi* (Ps. 43:17). Echivalează în context gr. αἰσχύνη definit prin *shame, dishonour, disgrace* ‘rușine, dezonoare, ocară’ (GR.ENGL.), cf. *Schande* ‘idem’ (SEPT.GERM.), *shame* ‘rușine’ (SEPT.ENGL.). În DLR, s.v., cea mai veche atestare a cuvântului (derivat de la vb. *stidi*) este din Varlaam.

stînghe sau **stânghe** s.f. Stînghie; parte a piciorului, la om și la animale, desemnând de obicei locul unde se îmbină femurul cu oasele bazinului; regiune inghinală. Glosat de câteva ori marginal prin *coapsă*. Cu această valoare semantică, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *stînghie*, pentru prima dată în *Pravila* lui Vasile Lupu din 1646; etimologia cuvântului este obscură.

stirâsc s.n. (Lemn de) stirax. Ocurență unică: *Și luă Iacov șie toiag de stirascu vîrde, și de nucă și de paltin și le beli pre înse Iacov belituri albe* (Fac. 30:37). În contextul din *Septuginta* (ῥάβδον στυρακίνην χλωρὰν), adj. gr. *στυράκινοσ* se referă la unul din arborii din care se obține smirna (*Syrax*), cf. *made of the wood, of the storax tree* ‘făcut din lemn de la arborele stirax’. Cuvântul este menținut în BIBL.1688 (*toiag de stirac vîrde*), context citat în DLR, s.v. *stirax*, ca primă atestare a cuvântului; trimiterea la un etimon latin și unul francez este însă eronată.

stobór s.n. Sobor (formă rară și regională). Ocurență unică: *Căci mai mult dentru stobor nu s-au curățit și leviții era mai mulți a jirtvui fasec la tot cela ce nu putea a să curăți Domnului* (1Paral. 30:17). V. *supra*, s.v. **sobor**.

stoci vb. IV, tranz. A stoarce. *Pentru că săgeți de la Domnul în trupul meu sânt, căroră mâniia lor îmi stocêște sângele; când voi încêpe a grăi mă împung pre mine* (Iov 6:4). În DLR, s.v., cea mai veche atestare a cuvântului (împrumut după v. slav. *нсточиши*) este acest pasaj din BIBL.1688.

strâjniță s.f. Turn de strajă. Ocurență unică: *Și zidi cu iale împăratul Asá tot muntele Veniamin și strajniță* (3Reg. 15:22). În DLR, s.v., cuvântul (împrumut după pol. *strażnica*) are ca unică atestare pasajul corespondent din BIBL. 1688.

strânciunare s.f. Zdruncinătură; rană produsă prin zdrobire. Echivalează în context gr. *μώλωψ* 'idem', cf. GR.ENGL.: *stripe* 'dungă', *bruise* 'rană'. Ocurență unică: *De la picioare până la cap nu iaste întru el întregăciune, nici rană, nici strânciunare, nici zgaibă înflată* (Is. 1:6). Cu forma de aici, dar cu sensul general de 'zguduire, tulburare', cuvântul este atestat în DLR, s.v. *zdruncinare*, la Dimitrie Cantemir; derivat nominal de la vb. *stuncina*.

strânciună vb. I, tranz. A zdruncina; a zgudui, a tulbura. Echivalează în context vb. gr. *στροβέω*, explicat prin *to distract* 'a distruge, a tulbura' sau prin *to distress* 'a necăji, a supăra' (GR.ENGL.). Ocurență unică: *Nu frica mea te va strânciuna, nice mâna mea grea va fi preste tine* (Iov 33:7). Cea mai veche atestare în DLR, s.v. *zdruncina*, chiar cu forma de aici, este la Cantemir; etimologie necunoscută.

strânciunătură s.f. Zdruncinătură; rană produsă prin zdrobire. V. *supra*, s.v. **strânciunare**. Derivat de la vb. *stuncina* + suf. *-ătură*, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *zdruncinătură*, în BIBL.1688 și definit prin 'cicatrice'.

stupină s.f. Locul unde sunt așezați stupii de albine; prisacă. Derivat de la subst. *stup* (< ngr. *στόπος*) + suf. *-ină*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în *Pravila de la Govora* (1640).

suiér s.n. Șuier; zgomot scos de animale. Unică ocurență: *Pentru căci ședzi mie întru mijlocul mosfetham ca să ascuți suiérite acelor ce să scoală la ale lui Ruvim, mari cercetări ale inemii* (Jud. 5:16). În grafia *сѣрме*, avem probabil de-a face cu o grafie defectuoasă pentru *șuierile*, cf. gr. *συρισμός* 'șuierat; behăit' din SEPT.FRANKF., în contextul respectiv. În DLR, s.v. *șuier* (derivat verbal de la *a șuiera* < lat *sibilare*), cele mai vechi atestări ale cuvântului sunt în dicționare și texte de la începutul secolului al XIX-lea.

susáiu s.n. Plantă ierboasă comestibilă; probabil un soi de salată (*Lactuca serriola*). Unică ocurență: *Și vor mânca carnea, întru aceasta noapte, friptă la foc, și azime cu susaiu vor mânca* (Ieș. 12:8). Într-o notă marginală în manuscris găsim explicația: *lăptuci*. Echivalentul contextual din *Septuaginta* este gr. *πικρίς*, literal 'iarbă amară', cf. *bitter herbs* 'ierburi amare' (GR.ENGL., SEPT.ENGL.), *Bitterkräuter* 'idem' (SEPT.GERM.). Cuvânt cu etimologie obscură, *susai* este înregistrat de DLR în texte de la începutul secolului al XIX-lea.

șinic s.n. Măsură pentru grâne, cu capacitatea aproximativă între 1,25 litri și 1,36 litri Împrumut după turc. *şinik*, bulg. *шеник*, scr. *şinik*, cuvântul are ca primă atestare în DLR, s.v., acest context din BIBL. 1688.

șip s.n. Recipient de păstrat lichide prețioase, flacon. Împrumut probabil după magh. *síp*, cuvântul este atestat pentru prima dată de DLR în BIBL.1688.

știopít s.n. Scuipat. Ocurență unică: *De sânt toate limbile ca o picătură de la cadă și ca o plecare de cumpănă s-au socotit și ca știopitul să vor socoti* (Is. 40:15). Echivalează în context gr. σίελος ‘scuipat’, cf. GR.ENGL.: *spittle* ‘idem’. Variantă a subst. *scupit* (< vb. *stupi*), cuvântul are în DLR, s.v. *scupit*, drept primă atestare, un citat din Cantemir.

știupí sau **știopí** vb. IV, tranz. A scuipa. Formele de aici sunt variante ale verbului *a stupi* (< lat. **stupire*); cea mai veche atestare a verbului *a stupi* în DLR este din Cantemir.

șovăit adj. Șovăit; (despre drumuri, cărări etc.) cotit, șerpuit, întortocheat; fig. strâmb, necinstit. Ocurență unică: *A să întoarce tribuie dentru calea șovăită și rea* (Parim. 22:14). în contextul original al *Septuagintei*, echivalentul este adj. gr. σκολιός ‘cotit, întortocheat’, cf. *crooked, winding* ‘idem’ (GR.ENGL.), *krumm und böse* ‘întortocheat și rău’ (SEPT.GERM.), *crooked and bad* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). În DLR, s.v. *șovăit*, cea mai veche atestare a cuvântului (derivat de la vb. *șovăi* < (probabil) v. slav. *авати*), cu forma și înțelesul de aici, este din Dimitrie Cantemir.

tal s.m. Tar. Veche unitate de măsură pentru greutate. Două ocurențe: *După acêstea, au trimis Símon pre Numinéu la Râm, având scut de aur mare, trasul tali 1000, ca să întărească cătră ei ajutoriul* (1Mac. 14:24). *Și aduseră scut de aur, de tali 1000* (1Mac. 15:18). În BIBL.1688, în ambele locuri apare *1000 de mnas*, iar în Ms.4389: *1000 de mnáse*, respectiv: *1000 de mnáse*. În SEPT.FRANKF. și în alte ediții ale *Septuagintei*, apare gr. μνῶ, la pluralul genitivului partitiv: μνῶν, reproduș prin împrumut contextual în BIBL.1688 și Ms. 4389 (vezi și *supra*, s.v. **mnas**). Este vorba despre unitatea de măsură pentru greutate numită de obicei mină (cf. SEPT.ENGL.: *1000 minas*, SEPT.GERM.: *1000 Minen*), cu o valoare nominală de 100 de drahme. Forma de plural *tali* poate fi o greșeală de copist, așa încât apropierea de s.n. *tar* (< magh. *tár*), definit în DLR drept ‘veche unitate de măsură pentru greutate egală cu 125 de ocale’ nu poate fi evitată. Cuvântul *tar*, pl. *taruri* sau *tare* este bine reprezentat în textele din secolul al XVI-lea.

talánd s.n. Monedă de aur sau de argint cu valoare variabilă. Împrumut după ngr. τάλαντον, slavon. ТАЛАНТЪ, cuvântul apare în texte încă de la Coresi (cf. DLR, s.v. *talant*).

tártar (accentuat și **tartár**) s.n. Infern. *Și venind la munte încolțurat, au făcut veselie celor cu 4 picioare întru tartar* (Iov 40:15). *Socotêște marea ca o ștêrgere și pre tartárul beznii ca pre un rob* (Iov 41:24). Echivalează în context gr. τάρταρος ‘idem’ din SEPT.FRANKF. Împrumut după slavon. ТАРЪТАРЪ și ngr. τάρταρος, cuvântul este atestat în DLR încă în texte din secolul al XVI-lea.

tășcă sau **teășcă** s.f. Geantă (de piele sau de pânză), purtată pe umăr sau în mână. Împrumut după ucr. *маука*, magh. *táska*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

tâmpănă s.f. Instrument de percuție; tâmpină. Echivalează în context gr. τύπανον ‘idem’ din *Septuaginta*. Împrumut după slavon. ТЖПАНЪ, ngr. τύπανον, cuvântul este larg întrebuițat în vechile texte românești.

tâmpănăriță s.f. Cântăreață din tâmpână. Echivalează în context gr. τριπανάστρια ‘idem’, un *hapax legomenon* în *Septuaginta*. Ocurență unică: *Cânta întru mijlocul fetișoarelor tâmpănărițe* (Ps. 67:27). Derivat de la *tâmpână* + suf. -(ă)reț, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *tâmpănăreț*, deja într-una din psaltirile din secolul al XVI-lea, ca și cu acest loc din BIBL.1688.

tâmpiná sau **timpiná** vb. I, tranz. A ieși înaintea cuiva cu manifestări de bucurie; a întâmpina. Derivat de la subst. *tâmpină*, cuvântul este larg întrebuințat în textele românești din secolele al XVI-lea – al XVII-lea.

tâmpinâre sau **timpinâre** s.f. Faptul de a tâmpina; întâmpinare. Derivat de la vb. *tâmpina*, cuvântul este larg întrebuințat în textele românești din secolele al XVI-lea – al XVII-lea.

tâmpít adj. (despre ochi) Ros, slăbit; mutilat. Ocurență unică: *Și omul – bătrân, și ochii lui – tâmpiți a vedea* (3Reg. 12:24). Expresia *tâmpiți a vedea* corespunde secvenței gr. ἡμβλυώπουν τοῦ βλέπειν din *Septuaginta*, care poate fi transpusă literal prin ‘(despre ochi) au devenit slabi, fără claritate la vedere’, cf. *seine Augen waren schwachsig geworden* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Cuvântul este un participiu al verbului *tâmpi*, cu sensul ‘a tocii, a roade prin întrebuințare’ și cu o primă atestare în DLR la Dosoftei.

tânjalnic adj. Necăjit, suferind; slab. Ocurență unică: *Vai la inima tânjalnică, căci nu crede* (Sir. 2:14). Echivalează în context gr. παρειμένη, participiu al verbului παρίημι, între ale cărui sensuri se găsește și ‘a fi (sau a deveni) slab’ (cf. GR.ENGL., s.v.) Cf. și *furchtsam* ‘fricos’ (SEPT.GERM.), *faint* ‘slab’ (SEPT.ENGL.). Derivat de la vb. *tânji* (< v. slav. *тж ити*) + suf. -alnic, cuvântul nu este înregistrat ca atare în DLR.

tântăví vb. IV, intrans. A refuza. Ocurență unică: *Tântăví a să mângâia sufletul meu* (Ps. 76:3). Cf. BIBL.1688: *să părăsi a să mângâia*. Sensul se precizează din context, gr. ἀπαναίνομαι semnificând ‘a refuza’, cf. *to refuse to* ‘idem’ (GR.ENGL.); cf. și *weigerte sich* ‘a refuzat’ (SEPT.GERM.), *refused* ‘idem’ (SEPT.ENGL.). Derivat de la adj. *tântav*, cuvântul este înregistrat în DLR, s.v., cu atestări recente din graiurile populare, dar fără sensul de aici.

târpí vb. IV, intrans. A răbda, a îndura, a suporta. Echivalează în context gr. ὑπομένω ‘idem’. Ocurență unică: *Iată, aceasta răutate-i de la Domnul. Ce voi mai târpí Domnului încă?* (4Reg. 6:33). Împrumut după slavon. *търпѣти*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în HERODOT-ul de la Coșula.

terevinth sau **terivinth** s.m. Terebint; arbore rășinos (*Pistacia Therebintus*) de la care se obține terebentina. Împrumut după ngr. *τερέβινθος*, cuvântul este atestat pentru prima dată de DLR în BIBL.1688.

tesláriu s.m. Dulgher. Derivat de la *teslă* (< v. slav. *тесла*) + suf. -ar, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în *Glosele Bogdan* (1616).

teslări vb. IV. Ocurență unică: *Pre umărul meu teslăriiă păcătoșii, îndălungară fărădălêgea lor* (Ps. 128:3). Neînregistrat în DLR, cuvântul este o invenție lexicală, un derivat verbal de la *teslă* (< v. slav. *тесла*), forjat pentru a

echivala gr. τεκταίνω ‘a exersa un meșteșug’ dar și ‘a născoci; a complota’. Cf. *schmiedeten* ‘au născocit’ (SEPT.GERM.), *were practicing their skill* ‘și-au exersat îndemânarea’ (SEPT.ENGL.). Traducătorul a făcut o legătură și cu gr. τέκτων ‘dulgher; muncitor’, din aceeași familie cu verbul tradus.

thanin (fără marcarea accentului) s. indecl. Ocurență unică: *Acesta-i Sionul, întru luna thanin, întru praznic, aceasta iaste luna a opta* (3Reg. 8:2). Împrumut contextual din SEPT.FRANKF., cuvântul reprezintă o transcriere defectuoasă a gr. ἄθωνειν, la rândul lui o transcriere aproximativă a ebr. *athanin*, denumirea celei de-a șaptea luni din calendarul iudaic. Sintagma *luna a opta* din text reprezintă o eroare, căci în SEPT.FRANKF. este tipărit foarte clar: μὴν ἕβδομος ‘luna a șaptea’; în BIBL.1688, corectat: *luna a șaptea*. Cf. BIBL.1688: *anin*, SEPT.GERM., SEPT.ENGL.: *Athanin*. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

tharsis (fără marcarea accentului) s. indecl. Ocurență unică: *Mâinele lui – oable de aur pline de tharsis; pântecile lui – tablă de elifand preste piatră zamfir* (Cânt. 5:15). Opțiunea se menține în BIBL.1688. Echivalează gr. θάρσις, definit drept *precious stone, beryl* ‘piatră prețioasă, beril’ (GR.ENGL.), cf. *Edelstein* ‘piatră prețioasă’ (SEPT.GERM.). În SEPT.ENGL., pentru împrumutul *tahrsis* din text se oferă în subsol explicația: „piatră prețioasă din Tharsis”. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

thav s. indecl. Ocurență unică: *Și cot adunându-să [...] și thav de coți 6 dencoace și de coți 6 dencoleá* (Iez. 40:13). Împrumut contextual după gr. θαῦ, o formă coruptă în SEPT.FRANKF. a gr. θεῦ. Vezi mai jos, s.v. **theé**.

thechel (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. θέκελ, transcriere aproximativă a unui misterios cuvânt aramaic care apare scris pe un zid, într-un moment decisiv, în sintagma Μωνη, Θέκελ, Φόρες (Dan. 5:27 și 29). Semnificația presupusă este explicitată chiar în context, cu referire la împărăția lui Nabucodonosor, prin „(a fost) cântărită (și găsită cu lipsă), împărțită și dată (mezilor și persilor)”.

thecoim (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. θεκοειμ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *thecoim*, o formă de plural, desemnând pe locuitorii din Teqoa, veche cetate situată la aprox. 16km sud de Ierusalim. Cf. SEPT.GERM.: *die Thekoiter*, SEPT.ENGL.: *Thekoim*, BJ: *les gens de Teqoa*. Două ocurențe: *Și după însul au ținut thecoim* (Neem. 3:27). *Și preste mâna lor au ținut thecoim* (Neem. 3:5). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

theé s. indecl. Împrumut contextual după gr. (τὰ) θεε (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *ta'im* (formă de plural) cu sensul ‘camere; încăperi’. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

theilat (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. θεηλαθ (SEPT.FRANKF.), în alte ediții ale *Septuagintei*: θαηλαθα, transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *thaielatha*, ebraism obscur în greacă, interpretat în mod diferit de exegeți: *porch* ‘pridvor’ (GR.ENGL.), *Thaielata*, cu explicația în notă: *Gräzisierung von hebr. tā'im 'Kammern' = „grecizare a ebr. tā'im ‘incăperi’”*

(SEPT.GERM.), *thaielatha*, cu explicația în notă: *recesses?* ‘pauze; răgazuri?’ (SEPT.ENGL.). Ocurență unică: *Și theé – atocma cu trestia de lung și atocma cu trestia lățimea și /elam/întru mijlocul lui theilat de coți 6 (Iez. 40:7).*

them (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. (τὰ) θείμ (SEPT.FRANKF.), transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *ta'im* (formă de plural) cu sensul ‘camere; încăperi’. Ocurență unică: *Și ferestrii ascunse la them și la elam pre denlontru a porții îngrădinei prenpregiur (Iez. 40:17).* Cuvântul nu este înregistrat în DLR. Vezi și *supra*, s.v. **theé**.

themáergaz s. indecl. Împrumut contextual după gr. θεμαεργαζ (SEPT.FRANKF.); apare exclusiv în două contexte apropiate: *Și au pus săcriul Domnului pre car, și themáergaz și șoarecii de aur (1Reg. 6:11). 15. Și leviții au adus săcriul Domnului și themáergaz ce era cu iale (6:15).* În ambele locuri, în BIBL.1688: *themaergáz*, cu accentuarea corespunzătoare, potrivit sursei primare. Alte ediții ale *Septuagintei* prezintă aici lectura *θέμα ἐργάβ*, sintagmă în care gr. *θέμα* poate însemna fie *treasure* ‘comoară’, fie *coffer* ‘cutie’, iar gr. *ἐργάβ* reprezintă transcrierea aproximativă a ebr. *ergab*, cu sensurile *saddleback* ‘sarcină (purtată pe spinare)’ sau *coffer* ‘cutie’ (cf. GR.ENGL.). Cf. încercările de dezambiguizare și precizare a sensului din SEPT.GERM.: *kostbare Ergab* ‘prețiosul ergab’, cu trimiterea în notă de subsol la ebr. *ergab* ‘recipient; cutie’ și SEPT.ENGL.: *ergab*, cu explicația în notă infrapaginală: *argaz = box*. Cf. și BJ: *coffre* ‘cutie’. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

therafin (fără marcarea accentului) s. indecl. Idoli. Împrumut contextual după gr. θεραφίν, transcriere aproximativă a ebr. *theraphim*, o formă de plural prin care sunt desemnate statuetele adorate ca idoli de poporul ales în momentele sale de abatere de la poruncile Domnului. Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

thrael (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. θραέλ (SEPT.FRANKF.), transcriere a unui cuvânt ebraic neidentificat și nementionat în originalul ebraic, desemnând probabil o parte componentă a clădirii templului. Ocurență unică: *Și [thrael] a casei, înălțimea împregiur, usăbirea a coastelor atocma cu trestia (Iez. 41:8).* Cuvântul nu este menționat în DLR.

ticăi vb. IV, refl. A se zbuciuma, a se frământa; a suferi. Ocurență unică: *Toți s-au abătut, odată s-au ticăit (Ps. 13:4).* Cea mai veche atestare a cuvântului în DLR este din Coresi; etimologia este necunoscută.

ticăit adj., s.m. Nenorocit, chinuit; năpăstuit. Derivat de la vb. *ticăi*, cuvântul este atestat în DLR, cu acest sens, pentru prima dată la Dosoței.

ticăiți vb. IV, refl. A se zbuciuma, a se frământa; a suferi. *Toți s-au abătut, împreună să ticăiți, nu iaste făcând binele (Ps. 52:4). Sărac sânt eu, și întru ostenêle den tinerêtele mêle; și înălțându-mă, mă smeriu și mă ticăiți (Ps. 87: 16).* Neînregistrat în DLR, cuvântul pare o creație lexicală spontană, foarte probabil a lui Dosoței, deoarece în DLR apar forme cu același radical, *ticăiție* s.f. și *ticăițește* adv., atestate la Dosoței, prima în mod exclusiv, a doua după o primă atestare din anul 1643.

tigăitor s.m. Servitor însărcinat cu îngrijirea tigăilor. Sensul este dedus din context, gr. τηγωνίτες din SEPT.FRANKF., fiind în greacă un derivat cu sufix de

agent de la subst. τήγανον ‘tigaie’. Ocurență unică: *Și Mattathias, dentru leviți, acesta-i cel [...] cu credința preste lucrurile jirtvei tigăii [tigăitorilor a marelui preut]* (1Paral. 9:31). Derivat de la *tigaie* (< slavon. ТИГАНЬ, scr. *tiganja*, ngr. τηγάνιον) + suf. *-itor*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

tînă s.f. Noroi; pământ, țărână. Împrumut după v. slav. *ТИНА*, cuvântul este larg întrebuințat în vechile texte românești.

topáz sau **topázion** s.n. Piatră prețioasă incoloră sau de diferite culori (silicat de aluminiu). Împrumut după ngr. τοπάζιον, cuvântul este atestat în DLR încă din *Psaltirea Scheiană* și *Palia de la Orăștie* (1682).

tretîn adj. (despre animale domestice) Care este în vârstă de până la trei ani. Ocurență unică: *Ia-mi giuncă tretină, și capră tretină, și berbêce tretin, și turturea, și porâmbu* (Fac. 15:9). Împrumut după v. slav. *ТРЕТИНЬ*, cuvântul este atestat prima dată în DLR într-un document din anul 1650.

trúfă s.f. Trufie. Moștenit din lat. *trufa*, cuvântul este întrebuințat frecvent în textele românești din secolul al XVI-lea, alături de derivatul *trufie*.

trupínă s.f. Tulpină. Această formă, foarte apropiată de etimon (< v. slav. **trupina*), este atestată de DLR pentru prima dată la Dosoftei.

túlbă s.f. Tolbă. Împrumut după tătar. și turc. *torba*, cuvântul este atestat în DLR, cu forma de aici, deja în psaltirile din secolul al XVI-lea.

tvórbă s.f. Vezi *supra*, s.v. **dvorbă**.

tvorí vb. Vezi *supra*, s.v. **dvori**.

țapcérb s.m. Ocurență unică: *Dă ai cunoscut vrêmea nașterii pietrii țapcerbului? Și ai păzit chinurile cerbilor?* (Iov 39:1). Păstrat și în BIBL.1688, cuvântul calchiază correspondentul gr. τραγέλαφος, un compus din subst. τράγος ‘țap’ și subst. ἔλαφος ‘cerb’. Atestat și în textele grecești clasice, „traghelaful” era socotit un animal fantastic, asemenea centaurului. Unii interpreți moderni sunt de părere că, în *Septuaginta*, cuvântul pare a desemna o specie de antilopă, cf. *Felsenantilope* ‘antilopă de stâncă’ (SEPT.GERM.).

țârcălám s.n. Cerc; orbită (a unui astru). Împrumut după magh. *cirkalom*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

țelení sau **țălání** vb. IV, refl. (despre pământ) A se înțeleni, a se pustii. În DLR, s.v. *țelini*, cuvântul, un derivat de la subst. *țelină* (< v. slav. *цѣлѣна*), are ca prime atestări contexte din Dosoftei și BIBL.1688.

țélină s.f. Pământ nelucrat, paragină. Împrumut după v. slav. *цѣлѣна*, cuvântul este atestat în DLR încă dintr-un document de la 1536.

țimbál sau **țâmbál** s.n. Instrument de percuție asemănător cu talgerele; chimval. Echivalează frecvent gr. κύμβαλον din *Septuaginta*. În DLR, s.v. *țambal*, cea mai veche atestare cu acest sens a cuvântului este din Dosoftei; etimologia: din lat. *cymbalum*, pol. *cymbal*, germ. *Zimbel*.

țulúf s.m. Zuluf; șuviță de păr, răsucită în spirală. Echivalează în context gr. βουτρουχός ‘idem’, cf. *lock of hair, curl* ‘idem’ (GR.ENGL.); câteva versete mai

sus (Jud. 4:14), același subst. grecesc este echivalat prin sinonimul *cosițe*. Ocurență unică: *Au chemat pre bărbiêri și au ras pre cei 7 țuluși a capului lui* (Jud. 16:19). Împrumut după gr. *zūliuf*, ngr. ζουλούφι, cuvântul este atestat în DLR abia în texte din primele decenii ale secolului al XIX-lea.

usăbí vb. IV, tranz. și refl. (Variantă a lui *osebi*). A separa, a izola; a distinge, a deosebi. Împrumut după slavon. **осевити(сѧ)**, cuvântul este larg întrebuințat în vechile texte românești.

úsnă s.f. Buză; margine (a unui pahar, a unei gropi etc.). Împrumut după slavon. **устьна**, cuvântul este atestat în DLR încă în *Psaltirea Scheiană*.

vaalím sau **valím** s. indecl. sau s.m. Împrumut contextual după gr. βααλίμ, transcriere aproximativă a formei de plural a numelui zeului canaaneean Baal, folosită adesea în textul ebraic pentru a desemna generic noțiunea de „idoli (păgâni)”. Cuvântul nu este înregistrat în dicționarele românești.

vachúrii s.m., pl., art. Împrumut contextual al gr. βακχούριον, un ebraism în *Septuaginta*, desemnând, la forma de plural (în sintagma: ἐν τοῖς βακχούριοις), noțiunea de ‘primele roade’. Ocurență unică: *Am pus rânduiele preuților și leviților [...] și la darul purtătorilor de lémne întru vremi dentru ani și întru vachurii* (Neem. 13:30). Cf. și *first fruits* ‘idem’ (GR.ENGL.), (în nota de subsol) *firstlings* ‘idem’ (SEPT.ENGL.), *Erstlingen* ‘idem’ (SEPT.GERM.).

vaddín s. indecl. Împrumut contextual după gr. τὰ βαδδίν, transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *baddin* (formă de plural), cu sensul de ‘(veșmânt de) in’, cf. *fine linen* ‘in de calitate’ (GR.ENGL.), (în notă de subsol) *linen* ‘in’ (SEPT.ENGL.), (în notă de subsol) *Leinengewänder* ‘veșminte de in’ (SEPT.GERM.).

varchiniim vezi **vorconiim**.

vasilisc s.m. Animal fantastic, reptilă cu privirea ucigătoare. Împrumut după slavon. **василискъ**, ngr. βασιλίσκος, cuvântul este frecvent întrebuințat în textele românești vechi din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea.

vat (formă probabilă) s.n. Împrumut contextual după gr. βάτη din SEPT.FRANKF., transcriere aproximativă a ebr. *bath*, desemnând o unitate de măsură pentru lichide echivalentă cu aprox. 22 de litri. Ocurență unică: *Până la vin vate 100 și până la untďălemnū vati 100 și sare, carii nu iaste scrisoare* (1Ezd. 7:21).

văpărstă s.f. Echivalează în mai multe contexte (în forma de plural *văpărste*) gr. στόδιον, unitate de măsură pentru distanțe, echivalând aprox. 250 m. Nu am găsit acest cuvânt în niciun dicționar al limbii române. Poate fi o variantă a subst. *vărstă*, formă atestată în secolul al XVII-lea cu sensul de ‘verstă’ (vezi DLR, s.v. *verstă*).

văznesí vb. IV, refl. A se înălța; a se preamări, a se semeți. Împrumut după slavon. **възнесѣти**, cuvântul este atestat în DLR deja în *Psaltirea Scheiană*.

vârtóp s.m. Râpă, groapă. Ocurență unică: *Decinde de Iordan, întru vârtopi, aproape de Casa Fogor* (Deut. 4:46). Echivalează gr. φάρουξ ‘idem’ din *Septuaginta*, cf. *ravine* ‘idem’ (GR.ENGL.), *Schlucht* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Împrumut după v. slav. **врѣтѡпѣ**, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *hârtop*, încă la Coresi.

vârtós adj., s.m. Puternic, tare, solid. Moștenit din lat. *virtuosus*, cuvântul este larg întrebuințat, cu multiple valori semantice, în vechile texte românești.

vârtoșime s.f. Faptul de a fi întărit sau împietrit. Ocurență unică, într-o glosă marginală la cuvântul *vârtoșire* (Sir. 16:11). Derivat de la adj. *vârtos* + suf. *-ime*, cuvântul este atestat în DLR, s.v., doar în texte de la sfârșitul secolului al XIX-lea.

vârtoșire s.f. Întărire, împietrire. Ocurență unică: *Și așa 600 000 de pedestri, pre cei adunați întru vârtoșirea inemei lor* (Sir. 16:11). Sintagma *vârtoșirea inemei* reprezintă o calchiere a gr. σκληροκαρδία (σκληρός ‘tare’ + καρδία ‘inimă’), cu sensul unitar ‘împietrire a inimii; insensibilitate’, cf. *hardness of heart* ‘idem’ (GR.ENGL., SEPT.ENGL.), *Hartherzigkeit* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Derivat de la varianta *vârtoși*, cuvântul nu este înregistrat în DLR, s.v. *vârtoșare*, cu forma de aici.

vârtucióș adj., s.m. Puternic, tare; robust. Derivat de la *vârtute* + suf. *-ios*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Varlaam.

vârtúte s.f. Tărie, putere (fizică). Moștenit din lat. *virtute(m)*, cuvântul este larg întrebuințat în vechile texte românești.

vederós adj. Vizibil; arătos. Echivalează în context gr. ὄρατός ‘idem’ din *Septuaginta*. Derivat de la vb. *vedea* + suf. *-os*, cuvântul este atestat de DLR deja în *Noul Testament de la Bălgrad* (1688).

véri conj. Sau, ori. Conjuncție moștenită din lat. *velis*, cuvântul este larg întrebuințat în textele românești vechi.

versecathan (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. βερσεκαθάν, transcriere aproximativă a unui cuvânt ebraic al cărui sens este greu de precizat. Ocurență unică: *Veți pune întru punerea versecathan dentru partea ei* (1Reg. 6:8). Cf. explicația dintr-o notă de subsol a autorilor SEPT.GERM.: „Cuvântul este necunoscut. A apărut probabil prin transliterarea unui cuvânt ebraic. Potrivit textului ebraic și contextului, se face referire la un recipient special sau la o cutie de mici dimensiuni”.

vétrelă s.f. Pânză de corabie. Ocurență unică: *Rumpseră funiile tale [...] nu va slobozi vêtrelele* (Is. 33:23). Împrumut după slavon. вѣтрѣло, cuvântul este larg întrebuințat în vechile texte românești.

vezec (fără marcarea accentului) s. indecl. Ocurență unică: *Și vitele alerga și să înturna ca vederea lui vezec* (Iez. 1:14). Împrumut contextual după gr. βεζέκ din SEPT.FRANKF., transliterare aproximativă a unui cuvânt ebraic greu de identificat. În alte versiuni ale *Septuagintei*, întregul verset lipsește. Sensul probabil este cel de ‘fulger’, cf. BIBL.1688: *vederea fulgerului*, BJ: *comme le font les éclairs*.

víntre s.f. Abdomen, intestine. Moștenit din lat. *ventris*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată într-un document din anul 1639.

vintricél s.n. Vintre. Ocurență unică: *Și-l aflare pre el cei săgetători, oameni arcași, și să răni suptu vintricéle* (1Reg. 31:3). Derivat de la *vintre* + suf. *-icel*, cuvântul este atestat în DLR prima dată într-o lucrare lexicografică a lui Ioan Budai-Deleanu.

viril, **viriliu** sau **virilion** s.n. Piatră prețioasă de diverse culori (silicat de beriliu și aluminiu). Împrumut contextual după gr. βηρόλιον din *Septuaginta*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în BIBL.1688.

visuitor s.m. Persoană care visează; interpret al viselor. Cele două contexte din *Septuaginta* sunt transpuse astfel: *Iată, visuitoriul cela vine* (Fac. 37:18) și *Să va scula întru tine proroc au visuitor de vis și va da ție semnu au minune* (Deut. 13:1). Se echivalează gr. ἐνυπνιαστής, explicat de exegeți prin *dreamer* ‘cel care visează’ (GR.ENGL.) sau *Trämer* ‘idem’ (SEPT.GERM.), respectiv gr. ἐνυπνιαζόμενος, participiul prezent activ masculin de la verbul ἐνυπνιάζω ‘a visa’, cf. *to dream* ‘idem’ (GR.ENGL.), *einer, der einene Traum träumt* ‘cineva care visează un vis’ (SEPT.GERM.). În DLR, s.v., singurele atestări ale cuvântului (derivat de la vb. *visa* + suf. *-itor*) sunt de la Dosoftei și din BIBL.1688.

vișin s.n. sau **vișină** s.f. Veșmânt de in. Echivalează frecvent gr. βίσινος ‘idem’ din *Septuaginta*, cf. *dressings of fine linen* ‘idem’ (GR.ENGL.). În DLR, s.v. *vișin*², cuvântul este atestat cu acest sens doar la Dosoftei și în BIBL.1688.

vlastár s.n. Vlăstar; ramură tânără, lăstar, mlădiță. În cele două contexte din Fac. 40:20 și 49:9, cuvântul echivalează gr. βλαστός ‘idem’ din *Septuaginta*, cf. *shoot* ‘idem’ (GR.ENGL.). Împrumut după ngr. βλαστόρι ‘idem’, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *vlastar*, pentru prima dată în BIBL.1688.

vlastie s.f. Autoritate, stăpânire, putere. Împrumut după slavon. власть, cuvântul este atestat în DLR, s.v. *vlastă*, în *Psaltirea Scheiană*.

vlădică s.m. Arhiereu. Ocurență unică: *Scoțând pre Oniia dentru vlădicie, pre Iason, fratele lui, au pus vlădică* (Iosip 4:16). Echivalează în context gr. ἀρχιερεύς ‘mare preot’, cf. *high priest* ‘idem’ (GR.ENGL.). Împrumut după slavon. влади́ка, cuvântul este larg întrebuițat în vechile texte românești.

vlădicie s.f. Faptul de a fi arhiereu; demnitatea de arhiereu. Echivalează în mai multe contexte gr. ἀρχιερωσύνη ‘idem’, cf. *high priesthood* ‘idem’ (GR.ENGL.). Derivat de la *vlădică* + suf. *-ie*, cuvântul este atestat în DLR într-un document din anul 1564.

voierá vb. I, refl. sau tranz. A se văiera; a fi trist, a fi descurajat; a compătimi, a deplânge. Echivalează, în câteva contexte, verbele λυπέω ‘a întrista, a descuraja’, cf. *to grieve, to vex; to be grieved, to be distressed, to be sorrowful* ‘idem’ (GR.ENGL.) și ἀθυμέω ‘a fi descurajat’, cf. *to be disheartened* ‘idem’ (GR.ENGL.). Iată contextele respective (în paranteze dăm sintagma grecească echivalentă): *Sau de am mâncat vârtutea ei sânгур, fără de preț, sau și sufletul Domnului pământului luând am voierat* [ψυχὴν κυρίου [...] ἐλύπησα] (Iov 31:39). *Căci n-au dat ei Domnul copil, după primejdiiia ei și după scârba primejdiei ei, și să voiera pentru aceasta* [ἤθύμει διὰ τοῦτο] (1Reg. 1:6). *Să voiereadză împăratul pentru fiul lui* [λυπεῖται ὁ βασιλεὺς] (2Reg. 19:2). *Vădzând vătămare în trup, inima voierează* [καρδίαν λύπει] (Parim. 25:20). *Aman să întoarse acasă-și, voierându-să asupra capului-și* [λυπούμενος κατὰ κεφαλῆς] (Est. 6:12). În DLR, s.v. *văiera*, forma de aici este atestată exclusiv la Dosoftei, în alternanță de altfel cu forma „normală” *văiera*. Cuvântul este o creație onomatopeică de la *vai*, prin analogie cu verbe precum *șuiera* sau *văiera*.

voierát adj. Plin de tristețe, de amărăciune. Ocurență unică: *Jale a ibovnicului fă ție, bocet voierat, căci fără veste va veni chinul preste voi* (Ierem. 6:26). Sintagma

bocet voierat corespunde în context gr. κοπετόν οἰκτρόν ‘bocet jalnic’; pentru sensul gr. οἰκτρός cf. GR.ENGL.: *pitiable, lamentable* ‘idem’. Participiu al verbului *voiera*, cuvântul este atestat (cu forma de aici) în DLR, s.v. *văierat*, la Dosoftei.

voierós adj. Care (se) voierează; trist, descurajat. Ocurență unică: *Inima ce să veselêște a fi sănătos face, și a omului voieros usucă-i-să oasele* (Parim. 17:23). Sintagma echivalentă din *Septuaginta* este ἄνδρὸς [...] λυπηροῦ, în cadrul căreia adj. λυπερός înseamnă *sorrowful, sad* ‘nefericit, trist’ (GR.ENGL.). Derivat de la vb. *voiera* + suf. -os, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

voivód s.m. Comandant de oști; căpetenie. Împrumut după slavon. ВОКВОДЪ, cuvântul este larg întrebuițat în vechile texte românești.

voivodzie s.f. Comandă militară. Ocurență unică: *Și au dat împăratul pre Vanéas, ficiorul lui Iodaé, pentru el pre voivodzie* (3Reg. 2:35). Cuvântul echivalează în context gr. στρατεία, cf. *military command* ‘idem’ (GR.ENGL.). Cu această valoare semantică, cuvântul este înregistrat de DLR la Cantemir.

vólnic adj., s. m. și f. Liber. Formațiune lexicală adaptată după slavon. ВОЛНЬ ‘idem’, cuvântul este atestat în DLR deja la Coresi.

volnicí vb. IV, intrans și refl. A (se) elibera; a-și lua toată libertatea. Derivat de la *volnic*, cuvântul este atestat în DLR prima dată în HERODOT-ul de la Coșula.

volnicie s. f. Libertate. Din adj. *volnic* + suf. -ie, cuvântul este atestat de DLR deja la Coresi.

vorconiim sau **varchiniim** (fără marcarea accentului) s. indecl. Împrumut contextual după gr. βορκοννείμ sau βορκηννείμ din SEPT.FRANKF. (în alte ediții: βορακηννιμ), ebraism obscur în *Septuaginta*, probabilă transcriere aproximativă a cuvântului ebraic *barakenim* (formă de plural), cu sensul de ‘spini (ascuțiți)’, cf. *sharp thorns* (GR.ENGL.). Diferențele formale dintre cele două atestări se explică prin inconsecvența originalului grecesc: *Eu voi scărpină trupurile voastre cu spinii pustiiului și cu vorconiim* (Jud. 8:7). *I-au scărpinat pre ei și spinii pustiiului și pre varchiniim* (Jud. 8:16).

vorrá s. indecl. Nord. Împrumut contextual după gr. βορρῶς ‘idem’, cf. SEPT.ENGL., GR.ENGL.: *north* ‘idem’. Ocurență unică: *Și să înturnă cătră vorrá și au măsurat cea de cătră fața vorrá coți 500 cu trestia măsurii* (Iez. 42:17). Glosele marginale *crivăț* și *miazănoapte* atestă cunoașterea de către unul dintre revizori a valorii semantice reale a grecismului respectiv. Cuvântul nu este înregistrat ca atare în DLR.

vrüh s.m. Lăcustă. Împrumut contextual după gr. βροῦχος, desemnând cel mai probabil o specie de lăcustă (*Gryllus migratorius*). Ocurență unică: *Fără numai acêstea veți mânca [...] vrühul* (Lev. 11:22). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

vul s. indecl. Împrumut contextual după gr. βούλ, transcriere aproximativă a ebr. *bul*, numele pe care, înainte de exilul babilonian, îl dădeau evreii lunei a noua a anului. Ocurență unică: *Și în anul al unsprădzêcelea, în luna lui vul – aceasta-i lună a opta – au săvârșit casa Domnului* (3Reg. 6:38). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

zakhó s. indecl. și (la pl.) **zakhi** s.m. Împrumut contextual după gr. ζακχῶ, transcriere aproximativă a ebr. *zakcho*, cu sensul ‘cămară; depozit’, cf. *treasury* ‘visterie’ (GR.ENGL.), *Vorratskammer* ‘debara, cămară’ (SEPT.GERM.). *Și dăde David lui Solomon, fiului lui, pilda lui elam și caselor lui și zakhilor lui* (1Paral. 28:11). *Iată, pilda bisêrecii și casei ei și zakhó a ei și ciardacurile și cămările celor mai denlontru* (1Paral. 28:21). Cuvântul nu este înregistrat în DLR.

zamfir sau **zamfiros** s.n. Safir (piatră prețioasă de culoare albastră). Această variantă fonetică a cuvântului este atestată în DLR într-un manuscris al *Florii darurilor* din anul 1680; cuvântul este un împrumut după slavon. *самфиръ*, ngr. *σάμφειρος*.

zavístie s.f. Invidie, gelozie. Împrumut după slavon. *зависть*, cuvântul este atestat de DLR deja în *Codicele Voronețean*.

zavistuí vb. IV, tranz. A invidia, a urî. Derivat de la *zavístie* + suf. *-ui*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Varlaam.

zăbávnic adj. Care zăbovește; care tergiversează. Adaptat după slavon. *забавникъ*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată la Dosoftei.

zăgás s.n. Canal, albie (a unui râu). Considerat rezultat al unei contaminări între *făgaș* și *zăgaz*, cuvântul este atestat de DLR pentru prima dată în HERODOT-ul de la Coșula.

zănátec adj. Ieșit din minți; nebun, bezmetic, descreierat. Ocurență unică: *Să va chinui Israil ca prorocul cel zănatec, omul cel purtător de duh* (Os. 9:8). Echivalează în context gr. *παρεξεστηκώς*, participiul perfect activ al vb. *παρεξίστημι* ‘a-și ieși din minți; a înnebuni’, cf. GR.ENGL.: *to be deranged*, *to have gone mad* ‘idem’. Considerat (problematic, după părerea noastră) cuvânt moștenit după lat. **dianaticus* (< *Diana*), cuvântul este atestat în DLR abia în secolul al XIX-lea, la poetul Iancu Văcărescu.

zăpódie s.f. Vale largă sau platou înconjurat de înălțimi. Împrumut după v. slav. **zapodije*, cuvântul este atestat de DLR deja în *Palia de la Orăștie* (1582).

zbea vb. II, refl. A (se) absorbi. Echivalează în context vb. gr. *ἐνδίδωμι* ‘a scădea; a slăbi’, cf. *to subside* ‘a scădea’ (GR.ENGL.), *was giving way* ‘ceda’ (SEPT.ENGL.), *wich zurück* ‘idem’. Ocurență unică: *Și să zbea apa mergându pre pământu, să zbea și să împutina după 150 dzile* (Fac. 8:3). Moștenit după din lat. *exbibere*, cuvântul este atestat în DLR pentru prima oară în BIBL.1688.

zborí vb. IV, refl. A se zbârli; a se împăuna, a se mândri. Echivalează în context gr. *ὕψαυχενῶν*, participiul prezent activ al vb. *ὕψαυχενέω* ‘a se mândri, a se semeți’, cf. GR.ENGL.: *to show off* ‘a face pe grozavul’, *den Nacken* [...] *hoch trug* ‘idem’ (SEPT.GERM.). Ocurență unică: *Și Nicánor, cu toată înternechêrea zborându-să, socotea de obște cea pregiur Iúda să facă biruință* (2Mac. 15:6). Cf. BIBL.1688: *cu toată semețiia înălțându-se*. Derivat de la *zbor*, cuvântul este atestat, pentru prima dată, cu sensul primar, propriu, la Dosoftei.

zboráre s.f. Mândrie, semeție. Echivalează în context gr. *φρούγμα* ‘idem’, cf. GR.ENGL.: *insolence* ‘idem’, SEPT.ENGL.: *pride* ‘mândrie’, SEPT.GERM.: *Stolz* ‘idem’. *Împăratul, împreună cu fiarale și cu toată a puterii zboráre, spre*

alergătorul de cai venia (3Mac. 6:16). Derivat de la vb. *zborî*, cuvântul nu este înregistrat în DLR.

zemintî vb. IV, tranz. A apăsa; a frământa. Echivalează în context gr. θλίβων, participiul prezent activ al vb. θλίβω ‘a apăsa’, cf. GR.ENGL.: *to compress* ‘idem’, SEPT.GERM.: *knetet* ‘frământă’. Ocurență unică: *Pentru că și olariul moale pământ zemintind cu trudă zidêște cătră slujba noastră fieștecarea* (Sol. 15:7). Cuvântul este probabil o formă neatestată până acum a vb. *zăminti* (< v. slav. **за-мѣтити*), înregistrat în DLR, s.v. *zăminti*, cu sensurile ‘a agita’ și ‘a învălmăși’ și atestat la Coresi și în alte texte vechi.

zgăibă s.f. Boală de piele la om sau la animale; bubă. Echivalează în context gr. πληγή, definit de lexicografi prin *blow* ‘umflătură’, *stroke* ‘lovitură’ sau *wound* ‘rană’ (GR.ENGL.); cf. și *Schlagwunde* ‘rană provocată de o izbitură’ (SEPT.GERM.). Ocurență unică: *De la picioare până la cap nu iaste întru el întregăciune, nici rană, nici strâmcianare, nici zgaibă înflată* (Is. 1:6). Moștenit din latină (*scabia*), cuvântul este atestat în DLR pentru prima dată în *Palia de la Orăștie* (1582).

zgău s.n. Uter; pântecul femeii. Cuvântul este larg întrebuițat în textele românești vechi din secolele al XVI-lea și al XVII-lea; etimologia este necunoscută.

zilire s.f. Ocurență unică: *Acela, dară, pre cea înfățășată bună zilire întărnechiat și nu văzându a celui preamare Dumnezău tărie, ce gândind purerea întru același să rămâie sfat, scris-au asupra lor cartea aceasta* (3Mac. 3:11). Derivat nominal de la vb. *zili* ‘a trăi’ (< *zi*) dar neatestat în dicționarele românești, cuvântul pare o creație lexicală spontană, pentru a echivala, în sintagma calchiată *bună zilire*, corespondentul grecesc din *Septuaginta*, compusul gr. εὐμερία ‘prosperitate; sănătate; fericire’ (εὖ- ‘bine’ + ἡμέρα ‘zi’).

zlătăr s.m. Artizan aurar. Împrumut după slavon. златарь, cuvântul este atestat în DLR în documente de la jumătatea secolului al XVII-lea.

zmărdă vezi **smărdă**.

SIGLE ȘI BIBLIOGRAFIE

- Andriescu 1988 = Alexandru Andriescu, *Locul Bibliiei de la București în istoria culturii, literaturii și limbii române literare*, în MLD, I. *Genesis*: 7–45.
- BAILLY = A. Bailly, *Dictionnaire grec-français*, Paris, Librairie Hachette, 1968.
- BIBL.1688 = *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a ceii Vechi și ale ceii Noao Leage, toate care s-au tălmăcit dupre limba elinească spre înțelegerea limbii rumânești, cu porunca preabunului Domn Ioan Șarban Cantacozino Basarabă Voievod [...]*, București, 1688.
- BIBL.ALEX. = *La Bible d’Alexandrie*, traduction et annotation des livres de la Septante sous la direction de Marguerite Harl, Les Éditions du Cerf, I. *La Genèse*, par Marguerite Harl, 1986; II. *L’Exode*, par Alain Le Boulluec et Pierre Sandevour, 1989; III. *Le Lévitique*, par Paul Harlé et Didier Pralon, 1988; IV. *Les Nombres*, par Gilles Dorival, 1994; V. *Le Deutéronome*, par Marguerite Harl et Cécile Dogniez, 1992; VI. *Jésus (Josué)*, par Jacqueline Moatti-Fine, 1996; VII. *Les Juges*, par Paul Harlé, 1999; VIII. *Ruth*, par Isabelle Assan-Dhôte et Jacqueline Fine, 2009; IX.1. *Premier Livre des Règles*, par Michel Lestienne et Bernard Grillet, 1997;

- XI.2. *Esdraș II (Esdraș-Néhémie)*, par Timothy Janz, 2010; XII. *Esther*, par Claudine Cavalier, 2012; XV.3. *Troisième Livre des Maccabées*, par Joseph Méléze Modrzejewski, 2008; XVII. *Proverbes*, par Marc d'Hamonville, 2000; XVIII. *L'Ecclésiaste*, par Françoise Vinel, 2002; XXIII.1. *Les Douze Prophètes. Osée*, par Jan Joosten, Eberhard Bons et Stephan Kessler, 2002; XXIII.4–9. *Les Douze Prophètes. Joël, Abdiou, Jonas, Naoum, Ambakoum, Sophonie*, par Marguerite Harl, Cécile Dogniez, Laurence Brottier, Michel Casevitz et Pierre Sandevor, 1999; XXIII.10–11. *Les Douze Prophètes. Aggée, Zacharie*, par Marguerite Harl, Michel Casevitz et Cécile Dogniez, 2007. XXIII.12. *Les Douze Prophètes. Malachie*, par Laurence Vianès, 2011; XXV.2. *Baruch, Lamentations, Lettre de Jérémie*, par Isabelle Assan-Dhôte et Jacqueline Moatti-Fine, 2005.
- BIBL.ANANIA = *Biblia sau Sfânta Scriptură. Ediție jubiliară a Sfântului Sinod [...]*, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, București, 2001.
- BIBL.HEBR. = *Biblia Hebraica Stuttgartensia quae antea cooperantibus A. Alt. Eissfeldt, P. Kahle ediderat R. Kittel [...]. Editio funditus renovata [...]. Ediderunt K. Ellinger et W. Rudolf. Textum Masoreticum curavit H. P. Rüdiger, Masoram elaboravit G. E. Weil, Stuttgart, 1977.*
- BIBL.MICU = *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a legii vechi și a ceii noao, toate care s-au tălmăcit de pre limba elinească pre înțelesul limbii românești, acum întâiu s-au tipărit românește supt stăpânirea preaînălțatului împărat a Romanilor Francisc al doilea [...]. Cu blagoslovenia mării sale prealuminatului și preasfințitului domnului domn Ioan Bob, vlădica Făgărașului [...]*, Blaj, 1795 [ediție modernă, Roma, 2000].
- BIBL.OSTROG = *Библия сиречь книги Ветхого и Нового Завета по языку словенскому [...]* Ostrog, 1581.
- BJ = *La Bible de Jérusalem*, traduite en français sous la direction de l'École biblique de Jérusalem. Nouvelle édition revue et corrigée, Les Éditions du Cerf, 1998.
- Cândea 1979 = Virgil Căndea, *Rățiunea dominantă. Contribuții la istoria umanismului românesc*, Cluj-Napoca, Editura Dacia.
- CIORĂNESCU = Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, ediție îngrijită și traducere din limba spaniolă de Tudora Șandru Mehedinți și Magdalena Popescu Marin, București, Editura Saeculum I.O., 2002.
- DLR = [Academia Română], *Dicționarul limbii române. A . S e r i e v e c h e*. Sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Tomul I. Partea I: *A–B*, București, Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea, 1913; Tomul I. Partea II: *C*, București, Tipografia Ziarului „Universul”, 1940; Tomul I. Partea III. Fascicula I: *D–de*, București, Universul, 1949; [Fascicula II: *de – desina*; șpalt, 1948]; Tomul II. Partea I: *F–I*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, 1934; Tomul II. Partea II. Fascicula I: *J–lacustru*, București, Tipografia Ziarului „Universul” S.A., 1937; Tomul II. Partea II. Fascicula II: *Ladă–lepăda*, București, Tipografia Ziarului „Universul” S.A., 1940; Tomul II. Partea II. Fascicula III: *Lepăda–lojniță*, București, Tipografia Ziarului „Universul” S.A., 1948. *B . S e r i e n o u ă*. Redactori responsabili: acad. Iorgu Iordan, acad. Alexandru Graur și acad. Ion Coteanu. Din anul 2000, redactori responsabili: acad. Marius Sala și acad. Gheorghe Mihăilă. Editura Academiei Române, București. Tomul I. Partea a 3-a, a 4-a, a 5-a, a 6-a: Litera *D*, 2006–2008; Tomul IV. Litera *L*: 2008; Tomul V. Litera *L*: 2008; Tomul VI. Litera *M*: 1965–1968; Tomul VII. Partea I. Litera *N*: 1971; Tomul VII. Partea a 2-a. Litera *O*: 1969; Tomul VIII. Litera *P*: 1972–1984; Tomul IX. Litera *R*: 1975; Tomul X. Litera *S*: 1986–1994; Tomul XI. Partea I. Litera *Ș*: 1978; Tomul XI. Partea a 2-a și a 3-a. Litera *T*: 1982–1983; Tomul XII. Partea I. Litera *Ț*: 1994; Tomul XII. Partea a 2-a. Litera *U*: 2002; Tomul XIII. Partea I și a 2-a și a 3-a. Litera *V* și literele *W, X, Y*: 1997–2005; Tomul XIV. Litera *Z*: 2000.
- GR.ENGL. = *Greek-English Lexicon of the Septuagint*. Revised Edition, compiled by Johan Lust, Erik Enykel, Katrin Hauspie, Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft, 2013.
- HERODOT = Herodot, *Istoriei*, ediție îngrijită de Liviu Onu și Lucia Șapcaliu, prefață, studiu filologic, note, glosar de Liviu Onu, indice de Lucia Șapcaliu, București, Editura Minerva, 1984.

- Iorga 1915 = Nicolae Iorga, *O mare descoperire literară*, în „Neamul românesc”, X, nr. 26.
- Iorga 1916 = Nicolae Iorga, în *legătură cu Biblia de la 1688 și Biblia de la 1667 a lui Nicolae Milescu*, în „Analele Academiei Române”, Istorie, seria II, XXXVIII (1915–1916), p. 37–54.
- LIDDELL/SCOTT = *A Greek-English Lexicon*, compiled by Henry George Liddell and Robert Scott, revised and augmented by Sir Henry Stuart Jones, with the assistance of Roderick McKenzie and with the cooperation of many scholars. With a revised supplement, Oxford, Clarendon Press, 1996.
- MIKLOSICH = *Lexicon Palaeoslovenico-Graeco-Latinum*. Emendatum auctum edidit Fr. Miklosich, Vindobonae, Guilelmus Braumueller, 1862–1865.
- MLD = *Monumenta linguae Dacoromanorum – Biblia 1688*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Pars I: *Genesis*, 1988; Pars II: *Exodus*, 1991; Pars III: *Leviticus*, 1993; Pars IV: *Numeri*, 1994; Pars V: *Deuteronomium*, 1997; Pars VI: *Iosue, Judicum, Ruth*, 2004; Pars VII: *Regum I, Regum II*, 2007; Pars VIII: *Regum III, Regum IV*, 2013; Pars IX: *Paralipomenon I, Paralipomenon II*, 2011; Pars X₂: *Iob*, 2012; Pars XI: *Liber Psalmorum*, 2003; Pars XIII: *Isaia*, 2014; Pars XIV: *Ieremia, Lamentationes Ieremiae*, 2014; Pars XX: *Sapientia, Ecclesiasticus, Susanna, De Belo sive Dracone Babylonico*, 2014; Pars XXII: *Iosephus ad Machabaeos*, 2012.
- Ms. 4389 = [Biblioteca Academiei Române], *Manuscrisul românesc nr. 4389* [c. 1665–1672]. Conține traducerea integrală a *Vechiului Testament*, efectuată după slavonă și latină de un anonim muntean (probabil Daniil Andrean Panoneanul), în a doua jumătate a secolului al XVII-lea.
- Ms. 45 = [Biblioteca Filialei Cluj a Academiei Române, fondul Blaj], *Manuscrisul românesc nr. 45* [c. 1683–1686]. Conține traducerea integrală a *Vechiului Testament*, efectuată de Nicolae Milescu și revizuită de un anonim moldovean (probabil Dosoftei) în a doua jumătate a secolului al XVII-lea.
- MUNT.LEX. BIBL. = Eugen Munteanu, *Lexicologie biblică*, București, Editura Humanitas, 2008.
- Munteanu 2008 = Eugen Munteanu, *Biblia de la București (1688) în raport cu versiunile ulterioare ale Sfintei Scripturi în limba română. Un punct de vedere filologic*, în vol. Mihai Vizitiu (edit.) *Sfânta Scriptură și Sfânta Liturghie, izvoare ale vieții veșnice*, Iași, Editura Trinitas, p. 111–133.
- Munteanu 2009 = Eugen Munteanu, *Lexicalizarea în limba română a conceptelor de origine biblică*, în „Tabor”, III, nr.1, p. 41–51.
- Onu 1984 = Liviu Onu, *Concordanțele lingvistice sau capcanele stabilirii paternității unui text. Probleme de metodă*, în „Limba română”, XXXIII, nr. 1, p. 44–54 (I); XXXIII, nr. 2, p. 119–132 (II).
- Onu 1985–1987 = Liviu Onu, *Și totuși Spătarul Nicolae Milescu... O problemă controversată de istorie literară*, în „Revista de istorie și teorie literară”, XXXIII (1985), nr. 4, p. 108–114 (I); XXXIV (1986), nr. 1, p. 77–79 (II); XXXIV (1986), nr. 2–3, p. 291–295 (III); XXXIV (1986) nr. 4, p. 105–109 (IV); XXXV (1987), nr. 1–2, p. 166–170 (V); XXXV (1987), nr. 3–4, p. 230–242 (VI).
- Onu 1986a = Liviu Onu, *Concordanțe lingvistice în traducerea Spătarului N. Milescu*, în „Studii și cercetări lingvistice”, XXXVII, nr. 3, p. 240–244.
- Onu 1986b = Liviu Onu, *Spătarul Milescu sau Dosoftei? O problemă controversată de paternitate literară*, în „Limba română”, XXXV, nr. 3, p. 185–197 (I) și nr. 5, p. 439–448 (II).
- SCRIBAN = August Scriban, *Dicționarul limbii românești (etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincializme)*, Iași, 1939.
- SEPT.ENGL. = *A New English Translation of the Septuagint and the Other Greek Translations Traditionally Included under That Title*, Albert Pietersma and Benjamin G. Wright (eds.), New York – Oxford, Oxford University Press, 2007.
- SEPT.FRANKF. = Τῆς Θείας Γραφῆς. Παλαιάς Δηλαδῆ καὶ Νέας Διαθήκης ἀπάντα. *Divinae Scripturae nempe Veteris ac Novi Testamenti omnia, Graece, a viro doctissimo recognita et emendata, variisque lectionibus aucta et illustra*, Frankfurti ad Moenum, apud Andreae Wecheli haeredes, 1597.

- SEPT.GERM. = *Septuaginta Deutsch. Das griechische Alte Testament in deutscher Übersetzung*, in Zusammenarbeit mit Eberhard Bons, Kai Brodersen, Helmut Engel, Heinz-Josef Fabry, Siegfried Kreuzer, Wolfgang Orth, Martin Rösel, Helmut Utzschneider, Dieter Vieweger und Nikolaus Walter, herausgegeben von Wolfgang Kraus und Martin Karrer, Deutsche Bibelgesellschaft, zweite, verbesserte Auflage, Stuttgart, 2010.
- SEPT.NEC. = *Septuaginta*. Volum coordonat de Cristian Bădiliță, Francisca Băltăceanu, Monica Broșteanu, Dan Slușanschi, în colaborare cu Ioan Florin Florescu; traducători: Cristian Bădiliță, Smaranda Bădiliță, Francisca Băltăceanu, Florica Bechet, Monica Broșteanu, Gheorghe Ceaușescu, Iulia Cojocariu, Ștefan Colceriu, Ioana Costa, Marius David Cruceru, Vichi Dumitriu, Cristian Gașpar, Theodor Georgescu, Octavian Gordon, Lia Lupaș, Alexandra Moraru, Mihai Moraru, Eugen Munteanu, Ion Pătrulescu, Cristina Costena Rogobete, Colegiul Noua Europă, Polirom, București-Iași: I: *Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul* (2004); II: *Iisus Nave, Judecătorii, Ruth, 1–4 Regi* (2004); III: *1–2 Paralipomena, 1–2 Ezdra, Ester, Iudit, Tobit, 1–4 Macabei* (2005); IV/I: *Psalmii, Odele, Proverbele, Ecclésiastul, Cântarea Cântărilor* (2006); IV/II: *Iov, înțelepciunea lui Solomon, înțelepciunea lui Iisus Sirah, Psalmii lui Solomon* (2007); V: *Osea, Amos, Michea, Ioel, Abdias, Iona, Naum, Avacum, Sophonia, Aggeu, Zaharia, Malachia* (2009); VI/I: *Isaia, Ieremia, Baruh, Plângeri, Epistola lui Ieremia* (2011); VI/II: *Iezechiel, Suzana, Daniel, Bel și Balaurul* (2008).
- SEPT.RAHLFS = *Septuaginta, id est Vetus Testamentum Graece iuxta LXX interpretes*, edidit Alfred Rahlfs, Editio altera quam recognovit et emendavit Robert Handhart, duo volumina in uno, Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft, 1979.
- SEPT.ZIEGLER = *Septuaginta. Vetus Testamentum Graecum*, auctoritate Societatis Litterarum Göttingensis editum, vol. XII/ 2, *Sapientia Iesu Filii Sirach*, edidit Josephus Ziegler, Göttingen, 1965.
- SLOVN.STAROSLOV. = *Slovník jazyka staroslověnského/ Lexicon linguae Palaeoslovenicae*, Praha, Academia/ Nakladatelství Československé Věd, 1967 și urm.
- TIKTIN = H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, vol. I–III, București, Staatsdruckerei, 1903–1911–1924; Tiktin² I–III. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden – Freiburg, 1986–1989; Tiktin³ I–III. Wiesbaden – Cluj-Napoca, 2000–2005.
- Ursu 1976 = N.A. Ursu, *Dosoftei necunoscut*, în „Cronica”, XI, nr. 6, p. 4.
- Ursu 1985 = N.A. Ursu, *Din nou despre paternitatea primei traduceri românești a Istoriilor lui Herodot și despre revizia Vechiului Testament tradus de Nicolae Milescu*, în „Limba română”, XXXIV, nr. 1, p. 30–45.
- Ursu 1988–1989 = N.A. Ursu, *Noi informații privitoare la manuscrisul autograf și la textul revizuit al Vechiului Testament tradus de Nicolae Milescu*, (I), în „Limba română”, XXXVII (1988), nr. 5, p. 455–468; (II), *idem*, XXXVII (1988), nr. 6, p. 521–534; (III), *idem*, XXXVIII (1989), nr. 1, p. 31–46; (IV), *idem*, XXXVIII (1989), nr. 2, p. 107–121; (V), *idem*, XXXVIII (1989), nr. 5, p. 463–470.
- Ursu 2003 = N.A. Ursu, *Contribuții la istoria culturii românești în secolul al XVII-lea. Studii filologice*, Iași, Editura Cronica, 2003.
- VULG. = *Biblia ad vetustissima exemplaria castigata [...]*, Antwerpiae, ex officina Christophori Plantini, 1565 [*Vulgata Clementina*, ediție indicată ca izvod în prefața Ms. 4389].

Sigle folosite pentru citarea cărților biblice

Facerea = Fac., *Ieșirea* = Ieș., *Preoția* = Lev., *Numerile* = Num., *A doua lege* = Deut., *Iisus Navi* = Ios., *Judecătorii* = Jud., *Ruth* = Rut, *A împărăției I* = 1Reg., I, *A împărăției II* = 2 Reg., *A împărăției III* = 3Reg., *A împărăției IV* = 4.Reg., *Paralipomenon I* = 1 Paral., *Paralipomenon II* = 2Paral., *Ezdra* = Ezd., *Neemia* = Neem., *Esthir* = Est., *Iov* = Iov, *Psaltirea* = Ps., *Parimiile lui Solomon* = Parim., *Cartea Ecclésiastului* = Eccl., *Cântarea cântărilor* = Cânt., *Isaia* = Is., *Ieremia* = Ier., *Plângurile Ieremiei* = Plâng., *Iezechiel* = Iez., *Daniil* = Dan., *Ioel* = Ioel, *Amos* = Am., *Avdiu* = Avd., *Iona* = Iona, *Mihea* = Mih., *Naum* = Naum, *Avvacum* = Avac., *Sofonia* = Sof., *Aggeu* = Ag., *Zaharia* = Zah.,

Malahiia = Mal., *Tovit* = Tov., *Iudith* = Idt., *Varuh* = Var., *Cartea trimisă a Ieremieii* = Ep.Ier., *Cântarea a 3 sfinți cuconi* = Cânt. trei tin., *Catastih al Esdrii* = 2Ezd., *Esdra 3* = 3Ezd., *Înțelepciunea lui Solomon* = Sol., *Iisus, fiul lui Sirah* = Sir., *A Sosanei istorie* = Sus., *A bălaurului Vil* = Bel, *Al Macaveilor cuvânt I* = 1Mac., *Al Macaveilor cuvânt II* = 2Mac., *Al Macaveilor cuvânt III* = 3Mac., *A lui Iosip carte* = Iosip.

NOVEL LEXICAL RESOURCE FROM REVISED “MILESCU” VERSION OF THE OLD TESTAMENT

ABSTRACT

The paper represents an important contribution to a better knowledge of the lexic’s development with one of the most significant Romanian old texts, i.e. the whole version of the Old Testament, created between 1661–1664, at Constantinople, by the renown Romanian scholar and politician Nicolae Milescu Spătarul (1636–1708). Being a translation of the Septuagint, the first version of Milescu’s text went through subsequent revisions and it has been preserved in Ms. 45, kept in the Library of the Romanian Academy, the Branch of Cluj. It was this particular text which became the basis of the Bible of Bucharest (1688), representing the first whole Romanian printed version of the Scripture. Still unpublished, the monumental text (over 900 pages of Cyrillic manuscript) was yet barely researched by experts. The author of this text leads a team of philologists which prepare a critical whole edition of the manuscript. They have chosen and presented analytically from the exhaustive index of the edition a series of almost 900 lexical units which were unknown or almost unknown by lexicographers, many of them being attested for the first time (*hapax legomena*). These are especially direct contextual borrowings, Grecisms, Hebraisms, Romanian adaptations of Slavonic words, but also old or popular words rarely used, spontaneous lexical developments, etc. The author’s intention was to put at the experts’ disposal, especially the ones which are editing the academic *Dictionary of Romanian Language* (DLR, in Romanian), an extremely valuable novel lexical resource.

Keywords: *Ms. 45, Nicolae Spătarul Milescu, Hebraism, Grecism, Romanian adaptation of a Slavonic word, lexical borrowing, context, lexicography, Dictionary of Romanian Language, translation, Septuagint, Bible of Bucharest (1688).*